

Perhe siellä valtio täällä?

Ikääntyneiden hoiva ja siihen liittyvät asenteet Suomessa ja Japanissa

MARIA-SOFIA LÄHDENIEMI

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LÄHDENIEMI MARIA-SOFIA: Perhe siellä valtio täällä? Ikääntyneiden hoiva ja siihen liittyvät asenteet

Suomessa ja Japanissa

Pro gradu -tutkielma, 82 s., 23 liites.

Sosiaalipolitiikka

Ohjaaja: Anneli Anttonen

Huhtikuu 2013

Pro gradu -tutkielmassani selvitän suomalaisten ja japanilaisten suhtautumista ikääntyneiden ihmisten hoivan vastuukysymykseen. Ydinkysymys on, nähdäänkö päävastuun ikääntyneiden hoivasta kuuluvan perheille vai valtiolle. Vertailun lähtökohtana on Suomen ja Japanin erilaisuus vanhusten hoivaan liittyvissä järjestelyissä. Suomea lähestyn yksilökeskeisenä, julkisesti tuotettujen palvelujen maana, jossa valtion rooli ikääntyneiden hoivapalvelujen tarjoajana on viimeisten vuosikymmenien ajan ollut merkittävä. Japania taas lähestyn perhekeskeisen kulttuurin maana, jossa vanhustenhoiva on perinteisesti ollut perheiden vastuulla.

Työn teoriaosuudessa käsittelen suomalaista ja japanilaista hyvinvointivaltiota sekä näiden roolia ikääntyneiden ihmisten hoivapalveluiden tuottamisessa. Kerron myös suomalaisesta ja japanilaisesta perheestä ja valotan sitä koskevia viimeaikaisia muutoksia, jotka vaikuttavat aikuisten lasten mahdollisuuksiin huolehtia ikääntyneistä läheisistään. Aineiston analyysissä käytän SPSS 16.0- ohjelmaa ja pääasiallisena menetelmänä ovat ristiintaulukoinnit, joiden avulla tarkastelen muun muassa eri taustatekijöiden vaikutusta kysymykseen, tuleeko aikuisten lasten huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan.

Tutkielmani aineisto on International Social Survey Programmen Sosiaaliset verkostot II -kyselyaineisto, jossa on kartoitettu laajasti vastaajien sosiaalisia verkostoja 34:ssä eri maassa. ISSP on maailmanlaajuinen yhteiskuntatieteellinen vertailututkimusohjelma, joka perustuu kansainvälisesti integroituun aineistonkeruuseen. Sosiaaliset verkostot II -kyselyaineistoon vastasi Suomessa lokakuun 2001 ja tammikuun 2002 välisenä aikana 1439 vastaajaa ja Japanissa vuoden 2001 marraskuussa 1321 vastaajaa.

Tutkielmani teoriaosuudesta nouseva keskeinen havainto on, että erilaiset vanhusten hoivan perinteet sekä Suomessa että Japanissa ovat lähentymässä: Suomessa perheiden rooli ikääntyneiden hoivan järjestelyissä kasvaa valtion karsiessa palveluja, kun taas Japanissa perheiden hoivarooli on helpottumassa julkispalvelujen, kuten valtion hoiva- ja hoitovakuutuksen ansiosta. Merkittävä aineiston analyysin tulos on, että alle 60-vuotiaat suomalaiset kannattavat aikuisten lasten vastuuta huolehtia omista vanhemmistaan samanikäisiä japanilaisia enemmän. Lisäksi Suomessa sukupuolten väliset erot asenteissa ovat olemattomat, kun taas Japanissa ne ovat huomattavat: japanilaiset naiset kannattavat selvästi miehiä vähemmän aikuisten lasten velvollisuutta huolehtia ikääntyneistä vanhemmista.

Tutkielmani tulokset vahvistavat omalta osaltaan käsitystä, että julkisesti järjestetty vanhusten hoiva ei vähennä perheen osoittamaa halukkuutta huolehtia omista ikääntyvistä läheisistään, vaan pikemmin vahvistaa sitä. Japanin valitsema suunta, jossa valtio ottaa enemmän vastuuta ikääntyneistä, vaikuttaa hoivan järjestymisen kannalta oikealta. Suomen puolestaan tulisi varmistaa, että laadukkaat hoivapalvelut ovat jatkossa tarjolla kaikille ikääntyneille.

Asiasanat: ikääntyminen, hoiva, hoivavastuu, hyvinvointivaltio, perhe, sukupolvet

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

LÄHDENIEMI, MARIA-SOFIA: Family there, State here? Elderly Care and Attitudes towards it in Finland and Japan

Master's Thesis, 82 pages., 23 appendix pages

Social policy

Supervisor: Anneli Anttonen

April 2013

This master's thesis examines the attitudes of Finnish and Japanese people towards the issue on who should be responsible for taking care of elderly people. The key question is whether the main responsibility in taking care of elderly should belong to the state or to the family. The starting point for this comparison is the notable difference between Finland and Japan in organizing elderly care. My approach to Finland is that of a country with individualistic values and public services, where the role of the state in elderly care has been significant during the past decades. Japan, on the other hand, is seen as a country with family-centered culture, where taking care of aging people has traditionally been a duty of the family.

In the theoretical part of my study I am addressing the features of Finnish and Japanese welfare states and their role and way in producing care services for aging people. I am also describing some essential elements of Finnish and Japanese family, shedding light to recent changes which have affected the possibilities of adult children in taking care of their aging relatives. In the analysis of the data I am using SPSS 16.0 - program and cross-tabulation as the primary method, in order to find out whether factors, such as age, sex, children and place of residence influence attitudes towards filial obligation.

The data of my thesis is the Social Networks II -survey from the ISSP - International Social Survey Program, in which social networks of participants have been widely examined in 34 different countries. ISSP is a worldwide social science research program, which is based on internationally integrated data collection. In Finland, 1439 people participated in Social Networks II -survey between October 2001 and January 2002, and in Japan 1321 participated in November 2001.

An important finding rising from the theoretical part of my study is that different ways of organizing elderly care in Finland and Japan are moving closer to each other: In Finland, the role of the family in elderly care is growing as the state is cutting back on its services, whereas in Japan the role of public services in elderly care is increasing. A significant result of the analysis is that Finns under 60 years of age support filial obligation more than Japanese of the same age. Moreover, there are hardly any differences in attitudes between the sexes in Finland whereas in Japan there is: Japanese women clearly show less support for filial obligation than Japanese men.

The findings of my thesis support on their part the viewpoint that state-run elderly care does not crowd out families from looking after their aged family members, but quite the contrary, strengthens it. Japan seems to be heading for the right direction as the state has started to take more responsibility in organizing care for the elderly. Finland, on the other hand, should end the cutbacks of elderly care and focus on making sure that qualified care services will be available for all elderly people not only now, but also in the future.

Key words: aging, care, elderly care, welfare state, filial obligation, family

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. AVUNTARVE, HOIVA JA SOPIMUKSET	5
2.1 Hoiva	5
2.2 Ikääntyneiden avun- ja hoivan tarve.....	6
2.3 Sukupolvet ja sopimukset	7
3. PERHE, HOIVAJÄRJESTELMÄN KESKEINEN INSTITUUTIO	10
3.1 Perhe	11
3.2 Individualistinen ja familistinen perhekäsitys.....	12
3.3 Japanilaista perhettä koskevat odotukset ja normit muuttuvat hitaasti	14
3.4 Suomalainen ikääntynyt ja perhe	17
3.5 Suomalaiset ja japanilaiset perheet kyselyaineiston valossa	20
4. HYVINVOINTIVALTIO JA IKÄÄNTYNEIDEN PALVELUT	24
4.1 Nopeaa kaupungistumista ja talouskasvua.....	25
4.2 Pohjoismainen hyvinvointivaltio kätkeytyy	27
4.3 Suomalaisten kuntien kaventuneet vanhustenpalvelut ja tilaaja-tuottaja -malli	28
4.4 Japanilaisen hyvinvointivaltion uusi suunta	30
4.5 Japani, perheen rinnalle valtio ja yksityinen sektori.....	33
4.6 Valtion vetäytyessä perheen rooli kasvaa	36
5. VERTAILUSSA JAPANI ja SUOMI	39
5.1 Vertailevasta tutkimusotteesta.....	39
5.2 Tutkimusaineisto ja -menetelmät	41
5.3 Suomen ja Japanin samanaikainen ja -kaltainen ikääntyminen	43
6. ASEENTEET ja VASTUU PERHESUKUPOLVIEN VÄLILLÄ	47
6.1 Velvollisuus huolehtia ikääntyneistä vanhemmista.....	47
6.2 Hoivan sukupuolittuneisuus.....	51
6.3 Velvollisuudentuntoa selittävät taustatekijät.....	53
6.4 Valtio ja vastuu ikääntyneiden elintasosta	59
6.5 Kulttuuri vai hyvinvointivaltio erojen taustalla.....	63
7. LOPPULUKU	65
LÄHTEET.....	74
LIITTEET	82

1. JOHDANTO

Yleinen mielipide hoivaan ja ihmisistä huolehtimiseen liittyen on historian saatossa vaihdellut kahden ääripään välillä: toinen on korostanut yksilön ja perheen vastuuta omasta hyvinvoinnista ja toinen painottanut yhteiskunnan vastuuta ainakin tietyistä ihmisten hyvinvointia koskettavista elementeistä. Suomi ja Japani ovat hyvinvoinnin ja hoivan tuottamisen suhteen vastakohtaisia maita ja voisi miltei sanoa, että kumpikin on osaltaan edustanut hoivan tuottamisessa ääripäitä. Muuhun Eurooppaan ja koko OECD-maailmaan verrattuna Pohjoismaat ovat erottuneet julkisilla hoivapalveluilla sekä yhteisellä, julkisella hoivavastuulla (Anttonen & Sipilä 1992). Japanissa kungfutselaisesta perinteestä nousevat voimakkaat velvoitteet perhettä ja lähiyhteisöä kohtaan (Bumpass & Tsuya 2004, 2) taas eroavat suuresti Suomessa vallitsevasta yksilökeskeisestä kulttuurista.

Pohjoismainen, ja siis myös suomalainen hyvinvointivaltio, perustuu ajatukseen julkisesti tuotetusta hoivasta. Suomessa julkinen vastuu yksilön hoivasta ja huolehtimisesta on menneinä vuosikymmeninä ollut vahva. Suomalaiset ovat tottuneita siihen, että vastuuta omista ikääntyneistä vanhemmista ei tarvitse kantaa jos ei halua. Sukupolvien keskinäinen vastuu toistensa huolehtimisesta on purettu lainsäädäntöä myöten vuonna 1970, jolloin aikuisten lasten velvollisuus huolehtia vanhemmistaan ja isovanhemmistaan poistui. Japanilainen hyvinvointivaltio taas on kattavuudeltaan suppea ja perheen rooli yksilöstä huolta pitävänä tahona on merkittävä. Yksilön ja valtion välinen suhde on Japanissa monitulkintaisempi kuin Suomessa. Tämä johtuu siitä, ettei japanilainen yhteiskunta ole kiinnostunut niinkään yksilöistä, vaan ryhmistä. (Takahashi 1991, 129). Kungfutselaiseen arvomaailmaan kuuluvaa ajatusta huolehtia ikääntyneistä vanhemmista vahvistaa Japanin lainsäädäntö, joka velvoittaa aikuisia lapsia huolehtimaan vanhemmistaan. Japani on tässä suhteessa poikkeuksellinen maa, sillä useimmissa teollistuneissa maissa kyseistä velvoitetta ei ole enää kirjattu lakiin. (Gibson 1992, ref. Ogawa & Retherford 1993, 588).

Japani-Suomi vertailuasetelma on kiinnostava, sillä viimeisten vuosikymmenten aikainen perinne erityisesti vanhuksista huolehtimisessa on Suomessa ja Japanissa hyvin erilainen, mutta nämä kaksi maata kohtaavat väestön ikääntymiseen liittyvät ongelmat muita maita intensiivisemmin ja aiemmin johtuen samankaltaisesta ikärakenteestaan. Vanhushuoltosuhte on lähitulevaisuudessa muuttumassa työssäkäyvälle väestönosalle raskaaksi lukuisissa maissa, mutta 1940- ja 50-luvulle

ajoittuvan "baby boomin" vuoksi väestön ikärakenne muuttuu Suomessa ja Japanissa keskimääräistä nopeammin, koska vanhenevat ikäluokat ovat suurempia kuin muissa maissa (Luoma & al. 2003, 9-10). Väestön vanhenemiseen liittyy monia huolenaiheita, joista oleellisimmat ovat kustannusten kasvu sekä erilaisten palveluiden riittävyys ja laatu (Vaarama & Voutilainen 2002, 352). Ikääntyneiden hoivaan liittyvät järjestelyt ovat useiden vuosien ajan olleet huomion kohteena Suomessa ja Japanissa niin päätöksenteossa, palvelurakenteessa kuin mediassakin ja tulevat todennäköisesti olemaan myös jatkossa, sillä vanhusväestön määrä jatkaa kasvuaan molemmissa maissa vielä pitkään.

Jo 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa eurooppalaiset naistutkijat ennakoivat tulevaa hoivakriisiä. Taustalla oli paitsi väestön ennustettu ikääntyminen, myös naisten ansiotyön yleistymisestä seurannut hoivaresurssien niukentuminen sekä halu murtaa hoivan sukupuolirooleja. 1990-luvun lama ja työvoimapulan sijaan kasvaneet työttömyysluvut katkaisivat silloisen keskustelun, mutta 2000-luvulla hoiva nousi uudelleen suurella volyymilla paitsi aktiivisen keskustelun kohteeksi, myös eurooppalaisen yhteiskuntapolitiikan etualalle. (Julkunen 2006, 16.) Ikääntyvän väestön tarvitsemien hyvinvointipalvelujen tuottaminen niukkenevilla resursseilla on haasteellista ja voi johtaa eräänlaiseen kaksoiskiarteeseen, jossa sekä palvelut että palvelujen tuottajien hyvinvointi joutuvat kovalle koetukselle (Kauppinen 2005, 17). Puhumattakaan yksilöistä, jotka tarvitsevat ja käyttävät näitä palveluja. Jo nykyisessä tilanteessa on Suomessa kuntien rahoittamien ja tuottamien palveluiden määrässä ja laadussa jouduttu tinkimään, sillä niille asetetut taloudelliset reunaehdot ovat niin tiukat (Kautto & al. 2006, 92). Japanissa sen sijaan hyvin vanhojen, intensiivistä hoivaa tarvitsevien ihmisten määrä nousee tulevina vuosikymmeninä siinä määrin, että harvalla tavallisella työssäkäyvällä perheellä on kykyä ja voimavaroja selviytyä ikääntyneiden perheenjäsentensä hoivatyöstä (Esping-Andersen 1997, 188). Japania koskettaa erityisen voimakkaasti lisäksi se, että väestön vanhenemisen seurauksena traditionaalisten hoivaajien (vaimot, tyttäret, miniät) suhteellinen määrää vähenee samanaikaisesti kun tarve hoivaan kasvaa (Myles 2002, 131).

"Hoivaamiseen tarkoitetut palvelut ovat erikoinen ilmiö hyvinvointipalvelujen joukossa", kirjoittaa Jorma Sipilä (2003, 23) ja tarkentaa: "Rikkaiden maiden koulut ja sairaalat ovat yleensä kohtalaisen samankaltaisia, mutta hoivaa tuottavien organisaatioiden toimintatapa ja laajuus vaihtelevat voimakkaasti yhteiskunnasta ja kulttuurista toiseen". Suomen ja Japanin perustava erilaisuus

vanhusten hoivaan liittyvissä järjestelyissä on tutkielmani lähtökohta. Tutkielmassani haluan selvittää, miten ihmiset suhtautuvat omiin ikääntyneisiin vanhempiin liittyvään hoivavastuuseen kahdessa hyvinvointivaltiossa, joiden vanhustenhoivan perinne poikkeaa toisistaan huomattavasti. Suomea lähestyn yksilöllisen elämäntavan ja julkisesti tuotettujen palvelujen maana, jossa valtion rooli vanhustenhoivassa on viimeisten vuosikymmenien ajan ollut merkittävä. Japania taas lähestyn perhekeskeisen kulttuurin maana, jossa julkisesti tuotetut vanhustenpalvelut ovat pitkään olleet marginaalisia ja vanhustenhoiva on perinteisesti kuulunut perheelle, jonka sisäisessä työnajossa ikääntyneiden hoiva on ollut naisten työtä.

Suomi ja Japani ovat tilanteessa, jossa valtion taloudelliset reuna-ehdot tuottaa vanhustenpalveluja ovat niukat, mutta ikääntyvien määrä jatkaa voimakasta kasvuaan vielä vuosia. Tutkielmani fokus on ikääntyneiden hoivan järjestämiseen liittyvä vastuukysymys ja siihen liittyvät mahdolliset erot Suomessa ja Japanissa. Haluan selvittää, miten suomalaiset ja japanilaiset suhtautuvat ikä-ihmisistä huolehtimiseen liittyviin vastuukysymyksiin: kuuluuko vastuu perheelle vai valtiolle? Entä löytyykö maiden väliltä yhtäläisyyksiä tai eroja, ja mitkä tekijät näitä selittävät? Oletukseni on, että Japanissa perheen vastuulla ikääntyneistä on vahva kannatus ja Suomessa taas julkinen sektori nähdään ensisijaisesti vastuullisena ikääntyneiden hoivasta ja hyvinvoinnista.

Työn rakenne

Työssäni vertailen Suomea ja Japania kahdella tavalla: kirjallisuuden avulla luon käsityksen suomalaisesta ja japanilaisesta hyvinvointivaltiosta ja perheestä, sekä maiden ikääntymiseen liittyvistä rakenteista ja puitteista. Tilastollista kyselyaineistoa käytän selvittääkseni ikääntyneiden hoivavastuuta koskevia asenteita ja niissä ilmenevien erojen syitä ja taustatekijöitä. Yhdistävänä tekijänä näille kahdelle lähestymistavalle on kysymys siitä, kenellä on vastuu vanhusten hoivasta ja millä tavalla tämä vastuukysymys näkyy laajasti valtioiden makrorakenteiden valinnoissa sekä ratkaisuisissa ja toisaalta, miten se näyttäytyy ihmisten asenteissa ja yksilöiden tavassa suhtautua vanhustenhoivan vastuukysymykseen.

Työn alussa, luvussa kaksi esittelen keskeiset käsitteet, joiden varassa tutkielma toimii. Tämän jälkeen, luvuissa kolme ja neljä esittelen yleisemmän ja taustoittavan vertailun. Luvussa kolme

paneudun suomalaiseen ja japanilaiseen perheeseen, sekä sen rooliin ikääntyneiden hoivatyössä. Luvussa neljä puolestaan esittelen suomalaisen ja japanilaisen hyvinvointivaltion piirteitä ja kerron, millaista formaalia hoivaa ikääntyneille näissä maissa on tarjolla. Luvussa viisi esittelen yksilöidyt tutkimuskysymykset, aineiston ja tutkimusmenetelmän, sekä pohjustan varsinaista analyysilukua esittelemällä maiden ikärakenteiden yhtäläisyyksiä. Luku kuusi toimii varsinaisena analyysilukuna, jota seuraa työn yhteenveto.

Hoivaa ja hoitoa voidaan tuottaa julkisen, yksityisen voittoa tavoittelevan toimijan, järjestöjen tai omaisten toimesta. Työssäni paneudun näistä kahteen, julkisen sektorin ja perheen tuottamaan hoivaan. Yksityisten markkinoiden sekä järjestöjen rooli vanhustenpalveluiden tuottajana jää tarkastelun ulkopuolelle, sillä käyttämäni aineiston avulla ei ole mahdollista selvittää, miten vastaajat Suomessa ja Japanissa suhtautuvat yksityisen sektorin hoivapalveluihin. Niin Suomessa kuin Japanissakin vanhenevat ikäluokat ovat aiempaa vauraampia ja useilla on halutessaan mahdollisuus käyttää yksityisiä palveluita. Tästä johtuen on harmillista, ettei mukaan tarkasteluun voinut ottaa asennoitumista palvelujen ostamiseen yksityiseltä sektorilta.

2. AVUNTARVE, HOIVA JA SOPIMUKSET

Pro gradu -työni käsittelee ikääntyneiden hoivaa ja sitä, nähdäänkö hoivavastuun kuuluvan perheelle vai valtiolle. Työni ulkopuolelle rajaan sairaiden ihmisten hoidon, joka vaatii tekijöiltään erityistä lääketieteellistä osaamista ja ammattitaitoa. Hoivatyötä sen sijaan voivat tehdä yhtä hyvin hoivaa tarvitsevan henkilön läheiset kuin jonkun organisaation palveluksessa oleva henkilökuntakin. Jorma Sipilä (2003, 27) tuo hoivatyön erityisen luonteen hyvin esiin muistuttaessaan, että hoivapalvelu on aina korvattavissa lähiyhteisössä tuotetulla informaalisella hoivatyöllä. Jos näin ei ole, ei puhuta enää hoivasta.

2.1 Hoiva

Naistutkimuksen klassisen määritelmän mukaan hoiva on pään, käden ja sydämen työtä, kirjoittaa Raija Julkunen (2006, 19) ja täydentää määritelmää seuraavasti: *Hoiva on konkreettista hoitoa, joka on samanlaista syöttämistä, juottamista, pesemistä, pyyhkimistä, vaippojen vaihtoa, ihmiselämän jälkien siivoamista, lähellä oloa, syliin ottamista ja lohduttamista tarvitsija hoivaa lapsi, vanhus tai vaikeasti vammaisen. - - - Hoivaa on myös kevyempi huolehtiminen; käytettävissä oleminen, kuunteleminen, kuuleminen, myötäeläminen, asioiden hoito ja palveluiden järjestäminen. Konkreettisen työn lisäksi hoiva on myös välittävää ja huolehtivaa asennetta sekä etiikkaa.* Sipilä (2003, 23) taas kiteyttää hoivan merkityksen seuraavasti: ”Suomeksi hoiva on kokonaisvaltaista huolenpitoa lapsesta, vanhuksesta, sairaasta tai vammaisesta, joka tarvitsee jokapäiväistä apua. Zehner ja Valokivi (2009, 155) täydentävät edellä mainittuja määritelmiä hoivasta muistuttamalla, että hoivassa on aina kyse ihmisten välisistä suhteista, joissa on osallisina vähintään kaksi osapuolta, hoivan antaja ja hoivan tarvitsija.

Valtaosa hoivatyöstä tehdään kodeissa perheen tai läheisten toimesta, mutta hoivaa voivat tuottaa myös valtiot tai erilaiset kaupalliset tai voittoa tavoittelemattomat organisaatiot (Anttonen ja Sipilä 2000, 104). Tutkielmassani kirjoitan hoivapalveluista ainoastaan silloin, kun hoivaa tuottaa jokin muu taho kuin perhe. Sen sijaan käytän ilmaisua hoivan tuottaminen riippumatta siitä, kuka tai mikä on taho joka hoivaa antaa.

2.2 Ikääntyneiden avun- ja hoivan tarve

Erilaisten palvelujen kysyntä ei kasva yksiselitteisesti samassa suhteessa kuin ikääntyneiden määrä kasvaa, sillä palvelujen kysyntään vaikuttavat monet tekijät. Palvelujen tarve ja käyttö liittyvät voimakkaasti korkeaan ikään, mutta monilla muillakin tekijöillä on vaikutusta. Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky, yksin asuminen, sosiaalisten verkostojen toimivuus, läheisten tarjoama apu ja asuin- ja elinympäristö vaikuttavat yhdessä ja yksittäin siihen, missä määrin ikääntyneet tarvitsevat palveluja. Etenkin sosiaalisten verkostojen toimivuus on tärkeä suodatin sille, tarvitseeko vanhus palveluja vai saako hän avun muualta.

Omaisten asenteiden muutokset vaikuttanevat omaishoidon saatavuuteen tulevaisuudessa. Pitkittäistutkimuksissa omaishoidon on todettu jatkuvasti hieman vähentyneen. Sekä kotimaisten että kansainvälisten tutkimusten mukaan yli 75-vuotiaista 30–50 prosenttia tarvitsee jonkinlaista apua satunnaisesti. Valtaosa heistä, noin 70 prosenttia, kuitenkin pärjää ilman yhteiskunnan hoivapalveluja. Yli 75-vuotiaista päivittäistä avuntarvetta on joka kolmannella tai neljännellä, mutta avuntarve lisääntyy huomattavasti tätä vanhemmilla siten, että 85 vuotta täyttäneistä ulkopuolista apua arjesta selviytymiseen tarvitsee jo puolet. (Vaarama & Voutilainen 2002, 353–354, 357.) Sirkka-Liisa Kärkkäisen (1994) mukaan avuntarve lisääntyy tavallisesti vaiheittain mitä vanhemmaksi tullaan niin, että nuoremmilla ikäihmisillä avuntarvetta on lähinnä siivouksessa ja asioinnissa, mutta ikävuosien karttuessa apua tarvitaan yhä enemmän myös kodinhoidossa ja ruoanlaitossa sekä henkilökohtaisessa hygieniassa, lopulta myös pukeutumisessa ja riisuutumisessa sekä syömisessä ja wc-toiminnoissa.

Hoiva- ja hoitopalvelujen kysyntään vaikuttavat tulevaisuudessa väestörakenteen muutosten sekä väestön terveyden ja toimintakyvyn lisäksi ihmisten muuttuvat tarpeet ja odotukset hoivasta ja hoidosta. Yleisen elin- ja koulutustason nousun sekä kasvaneen individualismin arvioidaan lisänneen suomalaisten vaatimuksia tasokkaammasta hoivasta ja hoidosta. (Kautto & al. 2006, 88–89.) Elintason nousu myös mahdollistaa yksityisten palveluiden käytön, mikä saattaa vähentää julkisten hoivapalvelujen tarvetta (Vaarama & Voutilainen 2002, 357). Edellä mainittu sopii kuvaamaan myös Japania, jossa ikääntyvillä on korkeat odotukset mukavasta, turvallisesta ja terveellisestä elämästä sekä asuinympäristöstä, ja myös hyvät taloudelliset mahdollisuudet panostaa omaan hyvinvointiinsa (Nitta 2006).

Vanhukset niin Suomessa kuin Japanissakin ovat hyväkuntoisia ja ennustetaan, että tulevaisuuden vanhuksia ovat alati terveempiä ja omatoimisempia. Tarve palveluille syntyykin usein vasta varsin korkeassa iässä ja vielä silloinkin moni vanhus selviää pitkään läheisten tarjoaman avun turvin (Vaarama & Voutilainen 2002, 353). Monet ikääntyneet myös pärjäävät pitkään itsenäisesti melko pienimuotoisten tukipalvelujen turvin. Tällaisia palveluja ovat esimerkiksi turvapuhelinrannekkeet, ruokapalvelu, joka toimittaa ateriat kotiovelle sekä kuljetuspalvelut. (Johansson & al. 2003, 278.)

2.3 Sukupolvet ja sopimukset

Ikääntyneiden hoivan järjestelyihin liittyy erilaisia sopimuksia. Nämä voivat olla perheensisäisiä, hiljaisia ja ääneen lausumattomia käytänteitä siitä, miten omia vanhempia tai isovanhempia autetaan ja hoivataan. Perhettä koskevat sopimukset voivat olla myös yhteiskunnallisia, sillä perheen vastuu läheisistään voidaan kirjata lakiin. Toisaalta yhteiskunnalliset sopimukset hoivan järjestelystä voivat niin ikään olla lakiin kirjaamattomia, eräänlaisia yhteisiä sopimuksia yksilön ja yhteiskunnan välisestä työ- ja vastuujaosta.

Ikääntyneiden hoivajärjestelyjä koskeviin sopimuksiin liittyvät läheisesti sukupolvi-käsitteen erilaiset merkitykset. Sukupolvella voidaan tarkoittaa joko yhteiskunnallista sukupolvea tai perhesukupolvea ja nämä kaksi termiä limittyvät sukupolvikeskustelussa. Yhteiskunnallisella sukupolvella tarkoitetaan tiettyä ajankohtana syntyneitä ihmisiä, joilla on samoja elämäkokemuksia sekä tuntuma sukupolvitietoisuudesta muiden samana ajanjaksona syntyneiden kanssa (Karisto 2005, 25). Kun puhutaan perhesukupolvesta, tarkoitetaan vanhempien ja heidän lastensa syntymän välistä aikaa, joka yleensä on noin kolmekymmentä vuotta (Purhonen 2007, 15). Perhesukupolvi on eräänlainen jaottelu, jossa ihmiset asettuvat suhteessa toisiinsa eri asemiin alenevaan sukulaisuuteen perustuen: isovanhempiin, vanhempiin, lapsiin ja lapsenlapsiin (Marin 2001a, 253). Eliniän lisääntyessä yhä useampia yhteiskunnallisia ja perhesukupolvia on elossa samaan aikaan. Esimerkiksi Suomessa on jo varsin tavallista, että elossa on samanaikaisesti neljä perhesukupolvea ja viidenkin sukupolven perheet ovat yleistymässä (Koskinen 2005, 14). Lasten, vanhempien ja isovanhempien muodostama perhesukupolvien ketju oli pitkään painopisteenä vanhuuden tutkimuksessa. Perheiden asema ja osallistuminen eri-ikäisten ihmisten, pääasiassa lasten ja vanhusten, hoivaan on perhesukupolvien tutkimuksessa yhä

ajankohtainen ja erityinen huomion kohde, kun pohditaan riittävätkö hoivaresurssit kasvavalle joukolle vanhuksia. (Marin 2001b, 41). Pro gradu -työssäni perhesukupolvet ovat keskeisessä osassa, aineistossa vertaillaan paitsi Suomea ja Japania, myös kolmea ikäryhmää joiden kunkin voi ajatella edustavan yhtä perhesukupolvea.

Sukupolvisopimus on muutosta jäsentävä käsite, jolla tarkoitetaan tietyssä ajankohdassa vallitsevaa käsitystä siitä, miten vanhempien ja lasten tulee käyttäytyä toisiaan kohtaan (Korhonen 2007). Sukupolvisopimuksella voidaan tarkoittaa myös suvun sisäisten sukupolvien välistä vastuunjakoja, jossa vanhemmat huolehtivat lapsistaan, jotta nämä puolestaan pitäisivät huolta omista lapsistaan (Marin 2003, 67). Tätä suvun sisäistä sopimusta tukee lainsäädäntö, joka velvoittaa vanhempia pitämään huolta alaikäisistä lapsista. Simo Koskinen (2005, 16) kutsuu sukupolvisopimuksen perheitä koskevaa vastuuta mikrotasoksi, johon sisältyy myös ihmisten vastuu omista ikääntyvistä perheenjäsenistä sekä sopimuksia omaisuuden siirrosta sukupolvelta toiselle. Makrotason sopimukset taas ovat yhteiskuntapoliittisia sopimuksia, joiden avulla sovitaan esimerkiksi yhteiskunnallisten sukupolvien vastuusuhteista. Tällöin kyse on esimerkiksi siitä, että antaessaan yhteiskunnalle panoksen osallistumalla työelämään tietyn ajan elämästään, voi yksilö luottaa yhteiskunnan antavan hänelle tyydyttävän vanhuuden. Jälkimmäinen merkitys sukupolvisopimuksesta pätee erityisesti maissa, joissa on valtiokeskeinen hyvinvointi- ja hoivajärjestelmä. (Koskinen 2006, 16; Marin 2003, 67.) Suomen laista poistettiin aikuisten lasten huolehtimis- ja elättämisvastuu ikääntyneistä vanhemmistaan 1970-luvulla. Tämän voi Anttoson ja Sipilän (1992, 454) mukaan ajatella olevan juridinen perusta sukupolvisopimukselle, jonka puitteissa ikääntyneiden hoivavastuu siirtyi perheiltä yhteiskunnalle. Japanissa vanhustenhoivaa koskeva sukupolvisopimusta, joka velvoittaa aikuiset lapset huolehtimaan omista vanhemmistaan vahvistaa niin ikään laki aikuisten lasten huolehtimisvastuusta.

Sukupolvisopimuksen käsitteeseen liittyy läheisesti sukupuolisopimuksen käsite. Suomessa hoivapalveluiden rakentamisen merkittävä perustelu on ollut sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Kun naiset ovat vapautuneet perheensisäisestä hoivavelvoitteesta, on heidän osallistumisensa työelämään helpottunut. Tämä on edistänyt työvoiman tarjontaa ja edesauttanut mahdollisimman korkean työllisyysasteen saavuttamista. Lisäksi pohjoismaisen hoivamallin tärkeä saavutus on se, että hoivaa saavat kaikki, riippumatta siitä onko henkilöllä omaisia tai varallisuutta.

(Julkunen 2006, 15.) Pohjoismaissa hoivapalvelujen laajuus yhdistyy naisystävällisyyteen ja sukupuolten välisen työnjaon muutokseen. Yhteiskunnan tuottamat hoivapalvelut ovat mahdollistaneet naisten ansiotyön ja toisaalta julkispalveluvaltio on myös tukenut naisten palkkatyötä. (Anttonen & Sipilä 2000, 13.) *”Yhteiskunnallisen modernisaation seurauksena hyvinvointivaltio on ikään kuin ottanut suvun ja paternalistisen perheen paikan yksilöiden oikeuksien ja velvollisuuksien määrittelijänä. Se on mahdollistanut yksilöiden irrottautumisen perheen tai työnantajan alamaisuudesta ja lisännyt erityisesti naisten ja muiden marginaaliryhmien valtaresursseja”* luonnehtivat Anttonen ja Sipilä (emt., 17) hyvinvointivaltion merkityksellisyyttä.

Japanissa on Etelä-Korean ohella modernin historiamme patriarkaalisin ja sukupuolten kesken eriytynein yhteiskuntarakente (Chloe & Tsuya 1991 ref. Bumpass & Tsuya 2004, 2). Kungfutselaisessa Aasiassa sukupuolten välisen tasa-arvon käsitettä ei ole koskaan ymmärretty samoin kuin Pohjoismaissa, sillä sosiaalisten ryhmien erottelun iän ja sukupuolen mukaan on katsottu olevan luonnollinen osa yhteiskunnan sosiaalista järjestystä (Ka 1999, 9). Poikalapsia on perinteisesti arvostettu Itä-Aasian maissa ja sukupuolten välinen epätasa-arvo on iskostunut syvälle kulttuuriin. Kungfutselainen ideologia painottaa ja arvostaa kunnollisten suhteiden tärkeyttä perheenjäsenten kesken ja vanhempien kunnioittamisen velvoite istuu syvässä. (Bumpass & Tsuya 2004, 20.)

3. PERHE, HOIVAJÄRJESTELMÄN KESKEINEN INSTITUUTIO

Hoivan ja hoidon järjestelyissä perhe on aina ollut merkittävä instituutio. Suomen nykyisten hoivajärjestelmien tausta on kaukana keskiajalla, jolloin hoivaaminen oli myös Euroopassa ensisijaisesti perheelle kuuluva työ. 1800-luvulta alkaen kotitalouksien hoivatyötä alkoivat paikata erilaiset hyväntekeväisyysjärjestöt. 1900 -luvulla kehitys eri maissa alkoi kulkea eri suuntiin. Joissakin maissa, kuten Yhdysvalloissa, hoiva rakennettiin markkinoiden varaan ja toisissa maissa taas yhdisteltiin eri tavoin perheen, markkinoiden ja valtion tehtäviä hoivan järjestämisessä. Pohjoismaissa haluttiin kehittää julkisen sektorin osuutta hoivasta ja hoidosta vastaamisessa. (Marin 1999, 43.) Vaikka hoivaa tuotetaan nykyään muuallakin kuin kotona, on sen sidosperheeseen hyvin voimakas. Kotona läheisten tuottama hoiva muodostaa Pohjoismaissakin koko hoiva-ajattelun lähtökohdan, jota tarpeen mukaan täydennetään formaalin sektorin palveluilla. Hoivalla on erittäin voimakas normatiivinen pohja ja siihen liittyy paljon tunteita, sillä hoiva on tietyissä ihmiselämän eri vaiheissa välttämättömyys. Hoivanormit ovat eri kulttuureissa erilaisia, kuten kotielämä ja sitä koskevat normitkin ovat. (Sipilä 2003, 26).

Aikuisten lasten ja vanhempien välisessä suhteessa vaihdetaan tietoa, tukea ja auttamista molempiin suuntiin. On todettu, että moderneissa yhteiskunnissa aikuiset lapset vastaanottavat vanhemmiltaan erilaista apua enemmän kuin antavat sitä. Esimerkiksi Yhdysvaltoja ja Japania koskevassa tutkimuksessa käy ilmi, että avunannon nettovirta on lapsia suosiva lähes heidän koko elämänsä ajan (Bumpass & Tsuya 2004, 54). Samansuuntaisia tuloksia vanhempien ja lasten auttamissuhteiden suunnasta on myös tämän päivän Suomesta (Haavio-Mannila & al. 2009). Vanhempien aikuisille lapsilleen antama apu voi olla taloudellista, emotionaalista tai käytännöllistä, kuten lastenlasten vahtimista. Apua annetaan toki myös toiseen suuntaan, lapsilta vanhemmille, etenkin silloin kun vanhemmat alkavat ikääntyä. Erityisen herkästi ikääntyneitä vanhempia autetaan silloin, kun nämä sairastelevat. Avunantaminen vanhemmille voi toki alkaa jo ennen vanhuutta, aikuiset lapset saattavat esimerkiksi avustaa taloudellisesti tai opastaa vanhempiaan tuotteiden tai palveluiden käyttöönotossa. (Bumpass & 2004, 54-55.)

3.1 Perhe

Perheen määrittely on sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin, mutta on melko tavallista, että perhe määritellään yksiköksi, jonka jäseniä ovat äiti, isä ja lapset. Tällainen määritelmä on hyvin suppea, eikä anna oikeanlaista kuvaa nyky-yhteiskunnan monista erilaisista perheistä. Perheen voi määritellä muutoinkin kuin biologisen yhteenkuuluvuuden kautta, vaikka perhesuhteet perustuvat enimmäkseen sukulaisuuteen tai laillisiin sopimuksiin. Perheen määrittelyssä sen jäsenten emotionaalinen yhteenkuuluvuus on kuitenkin tärkeintä. (Paunonen ja Vehviläinen-Julkunen 1999, 51–16.)

Perhesuhteita säätelevät kunkin yhteiskunnan lait ja muut institutionaaliset rakenteet, jotka ovat vahvasti kulttuuristen, yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja yksilöllisten merkitysten vaikutuksen alaisia (Sevón ja Notko, 2008, 13). Yhteisöllä on perheen sisäisiin suhteisiin huomattava vaikutus, sillä yhteisön normit säätelevät perhesuhteita. Perhe elää ja muuttuu ajassa, mutta keskeiset tehtävät kuten suvun jatkaminen, lasten kasvatusta, socialisaatio ja perheenjäsenten tunne-elämän säätely ovat säilyneet. Perhe toimii niin ikään välittäjänä yksilön ja yhteiskunnan välillä. (Paunonen ja Vehviläinen-Julkunen 1999, 15.) Maiden historia ja kulttuuri jättävät uniikit jälkensä kunkin maan perhe-elämään ja eri yhteiskunnilla on kullakin omanlaisensa perhearvot ja -järjestelmät. Nämä kulttuurikohtaiset perhejärjestelmät toimivat yhä tänäkin päivänä eräänlaisina filtereinä, jotka suodattavat markkinayhteiskunnan tuomia muutoksia ja uusia virtauksia. Eri maiden perhejärjestelmillä on samanaikaisesti paine sekä muuttua yhtenäisemmiksi, että säilyttää kulttuuriset ominaispiirteensä. (Bumpass & Tsuya 2004, 1.)

Perhe on vuosikymmenten ja -satojen saatossa kokenut suuria muutoksia. Nykyään perheeseen suhtaudutaan varsin vapaamielisesti, esimerkiksi ydinperheen rinnalla lapsille hyvänä kasvuympäristönä pidetään melkein mitä tahansa yhteisöä, jossa lapsen tarpeista huolehditaan vastuullisesti (Jallinoja, 1993). Perhe on pitkään ollut yksikkö, joka on tarjonnut perustan ihmisten välisille pysyville yhteisvastuullisille suhteille. Perhe ei nykyään ole yhtä yhtenäinen kuin aiemmin, vaan se on hiljalleen hajonnut vähemmän sitoviksi erillissuhteiksi ja korvautunut osittain erilaisilla sosiaalisilla verkostoilla (Marin 1999, 53.) Vaikka perhe on kokenut huomattavia muutoksia, on sen traditionaalinen vastuu jäsenistään säilynyt. Perheessä vallitsevat suhteet eroavat muista läheisistä ihmissuhteista, sillä perhesuhteiden oletetaan olevan kiinteämpiä kuin muiden

ihmissuhteiden ja pitävän vaikeissakin tilanteissa, joissa ystävyysuhteet saattavat katketa (Kinnunen & Rönkä 2002, 6-7). Perheen jäsenten välillä ilmenee erityistä vastuuta, velvoitteita ja lojaaliutta (Sevón & Notko 2008, 13). Bondin (1992) mukaan perhevastuun normi on sitä velvoittavampi, mitä läheisempi sukulainen on kyseessä. Lasten on todettu pyrkivän huolehtimaan iäkkäistä vanhemmistaan riippumatta siitä, miten vanhemmat ovat aikoinaan kohdelleet lapsiaan tai siitä, pitävätkö lapset vanhemmistaan. Kaukaisten sukulaisten kohdalla tilanne on eri ja pitäminen tai kiitollisuudenvelka voivat muodostua asioiksi, jotka vaikuttavat hoivahalukkuuteen. (Finch & Mason, 1990 ref. Marin 1999, 50.)

Kontekstissa, jossa puhutaan ikääntyneistä ja perheen tuottamasta hoivasta, assosioituu ”perhe” helposti yksinomaan aikuisiin lapsiin. Merkittävää on myös puolisoitten toisilleen antama apu, joka mahdollisesti lisääntyy tulevaisuudessa, sillä ikääntyneet ovat keskimäärin aiempaa hyväkuntoisempia. Miesten ja naisten eliniät ovat lähenemässä toisiaan ja vanhuspariskuntia on tulevaisuudessa yhä enemmän. Vaimojen on nähty perinteisesti olevan hoivaajan roolissa puolisoonsa nähden, mutta viime aikoina on havaittu myös ikääntyneiden miesten hoivaavan yhä enenevässä määrin vaimojaan. Esimerkiksi Ruotsissa miesten rooli puolisoitensa auttajina on kasvanut koko ajan ja puolisohoivaa antavat nykyään miehet samassa määrin kuin naiset. Ruotsalaistutkimusten mukaan 90 prosenttia yli 75-vuotiaista on kykeneväisiä auttamaan puolisoitaan ja myös tekee näin tarpeen vaatiessa. (Johansson, Sundström ja Hassing 2003, 270, 273.)

3.2 Individualistinen ja familistinen perhekäsitys

Useille ihmisille perhekäsitys liittyy omaan henkilökohtaiseen näkemykseen perheestä, mutta perheen käsitteeseen kytkeytyvät myös ajatukset perheen tehtävistä ja roolista yhteiskunnassa. Perheisiin liittyvässä tutkimuksessa perhekäsitykset on jaoteltu perhekeskeiseen eli familistiseen ja individualistiseen sen mukaan, painottavatko ne perheen pysyvyyttä vai yksilön oikeuksia (Vilén & al. 2006, 56.) Tutkielmassani Suomi edustaa individualistista perhettä ja Japani perhekeskeistä.

Familistinen perhekäsitys asettaa perheen toimivuuden ja säilyttämisen päätavoitteeksi ihmisen elämässä. Perheen hyvinvointi on ensisijaisen tärkeää: yksilön tarpeet ja oikeudet ovat

perhekeskeisen käsityksen mukaan alisteisia perheelle, sen eduille sekä perheen koossapysymiselle. Yksilön odotetaan myös uhraavan omia tavoitteitaan perheen hyväksi. Familistisen käsityksen mukaan perheen voimavarana on avioliitto ja uskollisuus parisuhteessa. Individualistinen käsitys sen sijaan korostaa yksilön tarpeiden, toiveiden ja oikeuksien ensisijaisuutta. Yksilön etu on ensisijaista ja voi mennä ohi perheen tarpeiden. (Jallinoja 1985, 21; Vilèn 2006, 56.) Individualistisuuden avainsanoja ovat yksilöllisyys ja henkilökohtainen onni, jotka vallitsevat vahvasti tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa (Vilèn 2006, 56). Individualistinen arvomaailma kasvattaa suosiotaan myös Japanissa nuorempien ikäluokkien keskuudessa.

Individualistinen perhekäsitys näyttää aikojen saatossa levinneen aikakausien radikaalien edelläkävijöiden ajamana. Suomessa, kuten monissa muissakin länsimaissa, individualistinen perhettä ja perhe-elämää koskeva ajattelutapa on nykyään niin jokapäiväistä valtaviiran elämäntapaa, ettei siinä juuri mielletä olevan mitään erityisen individualistista. On mielenkiintoista, että vaikka ydinperheen sisäinen elämänkaari alkaa usein individualistisen suuntauksen mukaisesti, siirrytään siitä usein pikkuhiljaa elämään perhekeskeisemmän tyylin mukaan. (Kontturi 1999, 17.)

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa valtio on ottanut vastuulleen perheen perinteisen hoivaroolin, mikä on mahdollistanut naisten ansiotyön. Lisäksi valtio on erilaisin toimin helpottanut naisten työ- ja perhevelvoitteiden yhdistämistä esimerkiksi äitiys- ja vanhempainvapaiden avulla. Pohjoismaissa naisten työssäkäynnistä on tullut normi, mutta samaan aikaan syntyvyysluvuissa on viime vuosina ollut jopa ajoittaista nousua. Familistisissa hyvinvointivaltioissa, kuten Etelä-Euroopan maissa ja Japanissa, naiset ovat perinteisesti kantaneet päävastuun pienten lasten ja vanhusten hoivasta, mutta sukupolvien ja sukupuolten väliset jännitteet ovat kasvaneet siirryttäessä jälkiteollisen yhteiskunnan vaiheeseen. Edellä mainittujen maiden koulutettujen naisten kiinnostus työelämää kohtaan lisääntyy koko ajan. Kun naisilla on mahdollisuus tuloihin ansiotyön kautta, nousevat kotona tehtävän hoivatyön vaihtoehtokustannukset suuriksi. Mikäli kodeissa tapahtuvalle hoivatyölle ei löydy vaihtoehtoja, on seurauksena pääsääntöisesti jokin seuraavista: koulutetut naiset joko jäävät kotiin hoivaamaan, siirtävät perheenperustamisen yhä myöhemmäksi tai jättävät lapset hankkimatta kokonaan. Ensimmäisessä vaihtoehdossa huomattava määrä naisten henkistä pääomaa jää käyttämättä, toisessa ja kolmannessa vaihtoehdossa, kuten Japanissa, seurauksena on syntyvyyden lasku. Paitsi

Japanissa, myös katolisissa perhekeskeisissä hyvinvointivaltioissa hoivapalveluiden vähäisyyttä on seurannut syntyvyyden lasku: Italiassa ja Espanjassa on maailman alhaisimmat syntyvyysluvut. (Esping-Andersen 1997, 186.) Esping-Andersenin (1997) mukaan on paradoksi, että jälkiteollisen maailman familistiset hyvinvointivaltiot ovat ikään kuin perheenmuodostamisen esteenä, koska niissä vaihtoehdot kotona suoritettavalle hoivatyölle ovat vähäiset tai jopa olemattomat. Esping-Andersen esittääkin, että hyvinvointivaltioiden perhekeskeisistä piirteistä puhuttaessa tulisi erotella valtiot, jotka ovat familistisia rohkaistessaan perheenmuodostukseen ja lastenhankintaan niistä, jotka ovat familistisia luodessaan perheenjäsenten välille keskinäisiä ja vaihtoehdottomia riippuvuuksia.

3.3 Japanilaista perhettä koskevat odotukset ja normit muuttuvat hitaasti

Sukupolvien väliset suhteet ovat merkittävä osa perhe-elämää Itä-Aasian perhekulttuurissa. Isänpuoleinen yhteisasuminen on tavallista, mutta Japanissa myös äidinpuolen yhteisasuminen nuorempien sukupolvien kanssa on lisääntymässä. On esitetty, että alhaisen syntyvyyden ja modernin markkinatalouden luomat rajoitteet tulevat tuomaan mukanaan uusia ratkaisuja ikääntyvän Japanin perhe-elämään. Äidinpuoleisen yhteisasumisen lisääntyminen on tästä hyvä esimerkki. (Bumpass & Tsuya 2004, 16.)

Historian saatossa Japanissa on vallinnut hyvin erilaisia perhekäsityksiä. Esimerkiksi Heian-kaudella (v. 794–1185) eliitti suosi matrilokaalista perhejärjestystä ja sitä seuranneella feodaalikaudella (v. 1185–1854) samuraiperheissä vallitsi vahvasti patriarkaalinen ja patrilineaarinen perhekäsitys. Usko perheen jatkumiseen sekä naisten korostunut rooli perheen ja suvun jatkajana on kuitenkin ollut erilaisia perhekäsityksiä yhdistävä tekijä. Usean sukupolven muodostama perhe on Japanissa kulttuurinen ihanne, mutta monen sukupolven yhteisasuminen ei ole koskaan ollut vallitseva perhetyyppi. Perinteiseen ie-järjestelmään perustuvat yhden ja kahden sukupolven perheet sen sijaan ovat tavallisia yhä vieläkin: yli puolet eläkeikäisistä asuu lastensa kanssa. Monelle ikääntyneemmälle kahden sukupolven yhteisasuminen on yhä ihanne, mutta nuoremmat suhtautuvat tähän varauksellisemmin. On spekuloitu, että keski-ikäiset japanilaisnaiset saattavat olla murrossukupolvi, joka huolehtii omista ja/tai puolisonsa vanhemmista, muttei itse voi olettaa saavansa samanlaista apua ikääntyneenä. (Konttinen 2004, 114; 121.)

Japanissa on yhä tavallisempaa, että ydinperheet muodostavat oman yksittäisen ja itsenäisen kotitalouden, mutta verrattuna muihin kehittyneisiin teollisuusmaihin asuu Japanissa yhä poikkeuksellisen paljon iäkkäitä vanhempia lastensa kanssa samassa taloudessa (Ogawa & Retherford 1993, 587). Liitteestä yksi näkyy, että vuonna 2001 25-39 -vuotiaista japanilaisista miltei 37 prosenttia asui yhdessä äitinsä kanssa, kun samanikäisistä suomalaisista äitinsä kanssa asui alle kolme prosenttia vastaajista. 40-59 -vuotiaista japanilaisistakin reilut 16 prosenttia asui samassa kotitaloudessa oman äitinsä kanssa (31 prosentilla äiti ei ollut enää elossa) kun suomalaisista 40-59 -vuotiaista vain 1,5 prosenttia asui yhdessä äitinsä kanssa (38 prosentilla äiti oli kuollut).

Toisen maailmansodan jälkeinen sukupuolten välinen työnjako Japanissa syveni, kun työelämä vaati miehiltä länsimaisittain katsottuna poikkeuksellisen intensiivistä omistautumista työlle. Perheelle jäi niukasti aikaa ja japanilaiset miehet vieraantuivat kodista, josta muotoutui japanilaisen naisen elämäntehtävä- ja työ. Asenteet ovat vuosikymmenten saatossa muuttuneet ja nuoret japanilaiset toivovat perhe-elämältä tasaisempaa työnjakoa ja osallistumista, sekä toisaalta mahdollisuutta osallistua perheen ohella myös palkkatyön maailmaan. Silti on yhä varsin tavallista, että mies käy töissä ja tuo palkan kotiin vaimolle, joka huolehtii perheen taloudesta, lasten koulunkäynnistä ja perheen sosiaalisista suhteista. Naiset eivät kuitenkaan pääsääntöisesti koe asemansa perheessä olevan puolisolleen alisteinen, vaan päinvastoin ajattelevat miesten olevan riippuvaisia heistä, sillä ilman naisten tekemää hoivatyötä ei miesten palkkatyölle pyhitetty elämäntapa olisi mahdollinen. (White 1992, 63.)

Avioliitot Japanissa olivat pitkään avioituvan parin vanhempien sopimusten varassa, mutta 1960-luvulta lähtien liitot ovat olleet avioparin omaan valintaan perustuvia (Long, 1996 ref. Konttinen 2004, 122). Kuitenkin vielä 1990-luvulla noin joka kolmas avioliitto sai alkunsa muodollisesta esittelystä vaikka päätös itse liitosta oli avioituvien henkilöiden oma. Puolison valintaan vaikuttavat yhä nykyäänkin perheen asettamat velvoitteet. (Konttinen 2004, 123.) 1970-luvulla Japanissa tuli yleiseksi ”uuden perheen ihanne”, jossa avioliitto pohjautuu kumppanuudelle ja perhe viettää runsaasti vapaa-aikaa yhdessä. Kun lapset syntyvät ja työelämä vaatii miehiltä runsaasti aikaa, ajautuvat perheet ihanteista huolimatta helposti perinteiseen työnjaon malliin. Työnjako tyyppillisessä japanilaisessa keskiluokkaisessa ja kaupunkilaisperheessä on yhä nykyään pitkälle sukupuolitettu (Emt., 119). Tavallaan Japanin perheen sisäinen elinkaari on

rinnastettavissa perhe-elämän kehityskulkuun länsimaissa, joissa vallitsevasta individualismista huolimatta useat perheet päätyvät elämään perinteistä perhekeskeistä elämää.

Tämän päivän Japanissa nuorten arvomaailma poikkeaa vanhempien ikäluokkien ja sukupolvien arvoista. Huomiota on herättänyt kontrasti Japanissa pitkään vallinneisiin perinteisiin rooliodotuksiin, joita tämän päivän nuoret vieroksuvat. Japanissa nuoruus sinänsä noudattaa yhä usein perinteistä kaavaa, jossa koulunkäynnin jälkeinen elämä, esimerkiksi opiskeluaika yliopistossa, sallii itsekeskeisen elämäntyylin. Tästä on ollut tapana siirtyä vastuulliseen aikuisuuteen, jonka sisältönä on ollut miesten omistautuminen työelämälle ja naisten perheelle. Yhä useampi kuitenkin valitsee erilaisen elämäntavan (Valaskivi 2006, 44–45).

1980- ja 1990 -luvulla syntyneiden japanilaisten sanotaan omaavat modernin ajattelutavan, jossa sekä miehet että naiset asettavat perhe-elämän työn edelle ja avioliitolta odotetaan niin kumppanuutta kuin kotitöidenkin jakamista, joka mahdollistaisi kahden aikuisen työssäkäynnin. Erityisesti miehelle edellä mainitun arvomaailman todeksi eläminen tarkoittaa kuitenkin kaventuneita vaihtoehtoja työelämässä, sillä perinteinen valkokaulustyö ei mahdollista perheen kanssa vietettyä aikaa. Vaikka jo seitsemänkymmentäluvulla Japanissa ihannoitiin perheen kanssa vietettyä aikaa, muistuttavat monet tämän päivän perheiden käytännöt aikaa, jolloin avioliitot olivat perheiden solmimia kauppaa. Esimerkkinä tästä käyvät hyvin kotityöt, joihin miesten käyttämä aika on viimeisen 15 vuoden aikana kyllä kaksinkertaistunut, mutta tästä huolimatta töissä käyvien naisten miehet käyttävät kotitöihin ja lastenhoitoon päivittäin vain 14 minuuttia ja naiset noin neljä tuntia (Nationwide Survey of Families ref. Konttinen 2004, 124). On tosin hyvä pitää mielessä, että valtaosa perheellisistä työssäkävivistä naisista käy töissä yhä vain osa-aikaisesti.

Käsiteltäessä Japania ja japanilaista perhettä on hyvä muistaa, että tyypilliseksi mielletty perhemalli, jossa mies on töissä käyvä ”salary man” ja nainen kotirouva, on vain yksi perhetyyppi, joka sekin näyttää hiljalleen olevan vähenemään päin. Vaikka edellä mainittu perhetyyppi on ollut pitkään eräänlainen japanilainen ihanne ja on vieläkin yleinen, kuuluvat japanilaisten perheiden kirjoon yhtäläillä myös kahden työssäkävyn aikuisen teollisuustyöväestö, maataloustyöväestö ja vapaissa ammateissa toimiva keskiluokka. (Valaskivi 2006, 36)

Avioliiton solmimisiin siirtyminen useilla vuosilla on yksi suurimpia perhettä koskevia muutoksia toisen maailmansodan jälkeisessä Japanissa. Koska lapsia syntyy yhä hyvin vähän avioliiton ulkopuolella, on avioliiton siirtyminen myöhemmälle iälle tarkoittanut myös huomattavaa syntyvyyden laskua. Japanissa kyse ei ole ainoastaan avioliiton solmimisen siirtämisestä myöhemmäksi vaan myös siitä, että osa japanilaisista ei halua avioitua lainkaan. Syntyvyyden lasku puolestaan kertoo jo itsessään paljon siitä, kuinka suhtautuminen perheeseen on muuttunut. Alhainen syntyvyys muuttaa paitsi aviopuolisoiden, myös sukupolvien välisen kanssakäymisen kontekstia. (Bumpass & Tsuya 2004, 5-7.)

Japanilaista perhettä koskevat muutokset, kuten lasten vähäinen määrä ja naisten lisääntynyt työssäkäynti, heikentävät japanilaisen perheen mahdollisuuksia huolehtia lasten ja vanhusten hoivasta. Japanissa perhe on pitkään ollut päävastuussa hoivasta ja perheen merkitys hyvinvoinnin tuottajana sekä vastavuoroisena avunlähteenä on tärkeä. Konservatiivisilla perhetulkinnoilla on Japanissa yhä voimakas asema, erityisesti silloin kun puhutaan ikääntyneiden hoivasta. Kuitenkin perheen varassa oleva hoivatyö on Mutsuko Takahashin (2003, 100) mukaan tämän päivän Japanissa enää pelkkä illuusio ja sosiaaliset muutokset pakottavat muotoilemaan uudelleen koko hoivan ideologian. Ennen kuin tämä on mahdollista, on monen japanilaisen mielissä oleva käsitys perheen hoivatehtävistä sekä tarkkaan määritellystä ideaaliperheestä saatava demystifioitua (emt., 100).

3.4 Suomalainen ikääntynyt ja perhe

Toisin kuin Japanissa, suomalaisessa perhemallissa jokainen sukupolvi perustaa oman kotitalouden ja sukupolvien välistä yhteisasumista harjoitetaan yleensä vain poikkeustilanteissa. Suomalaisen perhepolitiikan keskeisenä tehtävänä on ollut rakentaa silta perheen ja työmarkkinoiden välille, eli helpottaa vanhempia yhdistämään perhe ja työ (Hiilamo 2006, 33). Ihmisten riippuvuutta perheestä on tietoisesti haluttu vähentää ja hoiva- ja palkkatyön välistä jännitettä helpottaa. Tällaista politiikkaa voidaan kutsua defamilisoivaksi.

Euroopassa julkisen sektorin ja perheen hoitovastuun roolit ovat muuttumassa, mutta kehityssuunnat eri maiden välillä kulkevat eri suuntiin. Naisten kodin ulkopuolinen työssäkäynti on

Keski-Euroopassa varsin uusi ilmiö, jota helpottamaan on alettu etsiä hoivatyön tekijöiksi ja vastuunkantajiksi perheen ohella valtiota, työnantajia, järjestöjä ja hoivavakuutusta. Suomessa sen sijaan suunta on toinen: jos joskus julkinen sektori onkin mielletty ensisijaiseksi hoivavastuun kantajaksi, ei näin ole enää. Tänä päivänä ensisijaisesti vastuullinen on perhe tai yksilö, jonka on koottava julkisista, järjestöjen tuottamista tai kaupallisista palveluista tarpeidensa mukainen hoivapaketti ja myös maksettava sen käytöstä. (Julkunen 2006, 17.)

Katja Repo (2009, 78) kirjoittaa lapsiperheiden arkea ja rahaa käsittelevässä väitöskirjassaan, että Suomessa ja muissa Länsimaisissa yhteiskunnissa sekä perhearvot että ankara työetiikka ovat yhtäaikaisesti erittäin arvostettuja. Työ yksilön arvon mittarina on saavuttanut länsimaisessa kulttuurissa jopa mystifioidun aseman, mutta samanaikaisesti perhe yhteiskunnan perusyksikkönä on pysynyt vahvana ja merkityksellisenä asiana ihmisten elämässä. 2000-luvulla Suomessa käytyä perhekeskustelua voidaan Riitta Jallinojan (2006) mukaan kuvata termillä moderni familismi, jossa peräänkuulutetaan perheajan merkitystä, korostetaan kotiäitiyden tärkeyttä ja asetetaan kriteerejä hyvälle vanhemmuudelle. Samanaikaisesti kuitenkin korostetaan työelämän tärkeyttä, esimerkiksi keskustelussa joka liittyy hoitovapaiden jakamiseen molempien vanhempien kesken, on yksi keskeisimmistä perusteluista hoitovapaiden jakamiselle se, että pitkät hoitovapaat heikentävät naisten asemaa työmarkkinoilla.

Vertailtaessa ikääntyneiden palveluita julkis palveluiden Suomen ja perhekeskeisen Japanin kesken saa helposti käsityksen, että suomalaisen perheen rooli ikääntyneen, apua tarvitsevan läheisen elämässä on minimaalinen. Näin ei kuitenkaan ole, vaan suomalainen perhe on varsin tiiviisti läsnä ikääntyneiden läheistensä arjessa. Muun muassa Forss ja kumppanit (1995, 61) ovat korostaneet, että aikuiset lapset ovat ylivoimaisesti suurin avunlähde suomalaisille ikääntyneille. Ikääntyneet henkilöt pitävät tärkeänä, että yhteydenpito aikuisten lasten kanssa on aktiivista ja he arvostavat lastensa välittämistä. Lapsia ei kuitenkaan haluta velvoittaa auttamistyöhön, vaan mieluummin käytetään julkisia palveluita (Julkunen 1992, 45). Vanhusbarometrin (1999) mukaan ikääntyneet puoltavat nykyistä verorahoilla kustannettua vanhusten hoivamallia, mutta kaksi kolmesta uskoo, että perheen vastuu ikääntyneiden huolenpidossa ja hoidossa kasvaa tulevaisuudessa.

Vuonna 1999 julkaistun (Vaarama, Hakkarainen & Laaksonen) vanhusbarometrin mukaan suomalaisista kotonaan asuvista yli 60-vuotiaista kolmasosa ja yli 75-vuotiaista kaksi kolmesta sai

apua arkipäivän toimiinsa. Perheen jäsenet, sukulaiset ja ystävät ovat suomalaisille ikääntyneille huomattava avunlähde. Eniten epävirallista apua saadaan omalta puolisoilta (50 prosenttia) ja toiseksi eniten lapsilta (42 prosenttia). Kunnan kotipalvelun tai kotisairaanhoidon apua saa vain viidesosa. Naispuoliset ikääntyneet saavat miehiä useammin apua lapsiltaan, miehet sen sijaan vastaanottavat useimmin apua vaimoltaan. Kun ikää kertyy lisää, puolisohoivan määrän vähenee ja apua vastaanotetaan yhä enemmän omilta lapsilta sekä kunnan kotipalvelulta ja kotisairaanhoidolta. Kotiapupalvelu on erityisesti naisille tärkeä apumuoto, sillä miehillä on naisia todennäköisemmin elävä puoliso rinnallaan informaalista apua antamassa. Korkeasti koulutetut saavat perheen ulkopuolelta apua harvemmin kuin muut koulutusryhmät ja vastaavasti vähiten kouluttautuneet ryhmät saavat kunnan kotipalvelua useammin kuin enemmän kouluttautuneet. (Forss & al. 1995, 61.)

Vanhusbarometrin (1998) mukaan suomalaiset ikääntyneet ottaisivat mieluiten apua vastaan kunnan kotipalvelulta tai kotisairaanhoidolta ja seuraavaksi mieluiten lähisukulaisilta, eli omalta puolisoilta tai lapsilta. Suomalaisten ja ruotsalaisten keskuudessa on todettu ilmenevän haluttomuutta ottaa vastaan apua ja hoitoa perheeltä tai ystäviltä erityisesti silloin, kun avuntarve on pitkäaikaista, sitovaa tai intiimiluonteista – tällöin apua otetaan mieluiten vastaan formaalilta sektorilta ja käännyttään esimerkiksi kunnan palvelujen puoleen (esim. Johansson, Sundström ja Hassing 2003, 271; Vaarama & al. 1998). Yksityisen hoitajan apua on valmis käyttämään noin kymmenen prosenttia suomalaisista, mutta yksityisen avun palkkaaminen on vielä ollut vähäistä, vain viitisen prosenttia ikääntyneistä käyttää yksityisiä palveluita (Vaarama & al. 1998).

Sukupolvien ketju -tutkimushankkeessa selvitettiin joitakin vuosia sitten laajasti suomalaisten sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen ja auttamiseen liittyviä teemoja. Tutkimuksen mukaan suuriin ikäluokkiin kuuluvat suomalaiset sekä heidän aikuiset lapsensa mielsivät vanhusten hoivaan liittyvien tehtävien kuuluvan pääasiassa tai yksinomaan yhteiskunnalle; noin puolet ajatteli että esimerkiksi syöttäminen ja pukeminen kuuluvan yhteiskunnan vastuulle. Melko suuri osa, noin 40 prosenttia puolestaan ajatteli näiden tehtävien kuuluvan yhtä paljon perheelle ja yhteiskunnalle. Yleisesti ottaen naiset korostivat vastauksissaan useammin perheen ja yhteiskunnan yhteistä velvollisuutta hoivasta ja miehet sen sijaan yksinomaan yhteiskunnan vastuuta. (Haavio-Mannila & al. 2009, 96.) Tutkimukseen vastanneista valtaosa, noin kaksi kolmannesta sen sijaan koki että vanhusten taloudellinen tukeminen on pääasiassa yhteiskunnan

velvollisuus. Kolmannes suuriin ikäluokkiin kuuluvista ja neljännes heidän aikuisista lapsistaan katsoi, että vanhusten taloudellinen tukeminen kuuluu perheelle siinä missä yhteiskunnallekin. (Emt., 95.)

3.5 Suomalaiset ja japanilaiset perheet kyselyaineiston valossa

Tässä työssä tutkimusaineistona käyttämäni ISSP:n Sosiaaliset verkostot II -kyselyaineisto¹ tarjoaa mahdollisuuden tarkastella, miltä suomalaisten ja japanilaisten perhetilanne näyttää siviilisäädyn ja lapsiluvun mukaan katsottuna. Tarkastelua varten vastaajat on jaoteltu kolmeen ikäryhmään: 25-39 -vuotiaisiin nuoriin aikuisiin, 40-59 -vuotiaisiin keski-ikäisiin ja 60-75 -vuotiaisiin ikääntyneisiin. Lasten lukumäärän saamiseksi olen muodostanut summamuuttujan kahdesta kysymyksestä, joista toisessa kysytään onko vastaajalla ala-ikäisiä lapsia ja toisessa, onko vastaajalla täysi-ikäisiä lapsia. Japanin kyselylomakkeessa siviilisäätystä koskevassa kysymyksessä avo- ja avioliitto oli yhdistetty jo vastausvaihtoehdoissa, kun Suomen lomakkeessa näistä kysyttiin erikseen. Yhdistin Suomen aineistossa avo- ja avioliittoa koskevat luokat, jotta maita koskevat vastaukset olisivat rinnastettavissa toisiinsa.

Taulukoista 1 ja 2 nähdään, että 25-39 -vuotiaista suomalaisista 70 prosenttia elää avo- tai avioliitossa ja tähän ikäryhmään kuuluvista kaikkiaan 60 prosentilla on lapsia. Samanikäisistä japanilaisista avo- tai avioliitossa elää 59 prosenttia ja alaikäisiä lapsia on 49 prosentilla. Erot maiden välillä ovat selkeät, suomalaiset nuoret näyttävät aineiston valossa sekä vakiintuvan että hankkivan lapsia japanilaisia ikäisiään aiemmin. Nuorten aikuisten ikäryhmää tarkasteltaessa maiden väliset erot avo- ja avioliittojen solmimisessa sekä ensimmäisen lapsen hankinnassa käyvät yksiin edellisessä luvussa esittelemäni kirjallisuuden kanssa: japanilaiset nuoret aikuiset solmivat avioliiton ja hankkivat ensimmäisen lapsen melko myöhään. On silti yllättävää, että perhekeskeisessä Japanissa avo- tai avioliitossa olevia on 25-39 -vuotiaiden keskuudessa jopa 11

---

¹ISSP eli International Social Survey Programme on maailmanlaajuinen yhteiskuntatieteellinen vertailu- tutkimusohjelma, joka perustuu kansainvälisesti integroituun aineistonkeruuseen osallistujamaissa. ISSP kokoaa tietoja eri maanosien maiden kansalaisten toiminnasta ja yhteiskunnallisista mielipiteistä. Seurantatutkimustiedon lisäksi ISSP -aineistot tarjoavat poikkileikkaustietoa ajankohtaisista ja teemoiltaan vaihtuvista yhteiskunnallisista ilmiöistä. Käyttämässäni Sosiaaliset verkostot II-aineistossa erityisenä tarkastelun kohteena ovat olleet vastaajien sosiaaliset suhteet. Vastaajien itsenäisesti täyttämä kyselylomake-aineisto on kerätty Japanissa loppuvuonna 2001 ja Suomessa lokakuun 2001 ja tammikuun 2002 välisenä aikana.

prosenttia vähemmän kuin Suomessa ja myös lapsellisia on vähemmän. Oletettavasti suomalaisen hyvinvointivaltion lapsiperheille suunnatut palvelut kuten lapsilisä, subjektiivinen oikeus päivähoitoon ja molempien vanhempien käytössä olevat perhevapaat vaikuttavat positiivisesti lasten hankintaan ja tämä näkyy maiden välisissä eroissa, kun vertaillaan nuorimman ikäryhmän lapsien määrää. Suomalaisille naisille osallistuminen työelämään on mahdollista silloinkin kun on pienten lasten äiti. Japanissa sen sijaan on tavallista, että naiset luopuvat työelämästä vuosiksi lasten synnyttyä, koska pienten lasten hoitopaikkojen tarjonta on vähäistä ja lisäksi normi lasten kotihoidosta on vahva (esim. Takahashi 2003). Japanissa lapsiperheiden tukien ja palveluiden vähäisyyden vaikutukset näkynevät syntyvyyden laskuna ja lasten hankinnan siirtämisenä yhä myöhemmälle iälle.

Taulukko 1 Vastaajien siviilisäätty ikäryhmittäin ja kansalaisuuden mukaan v. 2001-2002 (%)

Taulukko 2 Lapsellinen vai lapseton, ikäryhmittäin ja kansalaisuuden mukaan v. 2001-2002(%)

1. Siviilisäätty ikäryhmittäin						
	25–39 v.		40–59 v.		60–75 v.	
	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI
naimaton	25	36	10	7	6	3
avo- tai avioliitossa	70	59	76	87	73	80
eronnut	6	5	12	4	8	1
leski	0	0	3	2	13	16
yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100
Suomi, N=1213 ja Japani, N=1110						

2. Lapsellinen vai lapseton ikäryhmittäin						
	25–39 v.		40–59 v.		60–75 v.	
	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI
lapsellinen	60	49	86	86	89	93
lapseton	40	51	14	14	11	7
yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100
Suomi, N=816 ja Japani, N=1108						

Keski-ikäisten ryhmässä maiden väliset erot avo- ja avioliittojen määrässä kääntyvät toisinpäin, japanilaisista 87 prosenttia on avo- tai avioliitossa ja vain 7 prosenttia on naimattomia. Vastaavan ikäryhmän suomalaisista avo- tai avioliitossa on 76 prosenttia vastaajista, naimattomia on noin 10 prosenttia ja eronneiden määrä verrattuna nuorempaan ikäryhmään on kaksinkertaistunut kahteentoista prosenttiin. Huomattavaa on, että molemmissa maissa valtaosa keski-ikäisistä vastaajista elää vakiintuneessa parisuhteessa. On mielenkiintoista, että molemmissa maissa keski-ikäisten lapsellisten ja lapsettomien määrä on tismalleen sama: 86 prosentilla vastaajista on lapsia. Yhteneväisyys keski-ikäisten lasten lukumäärässä saa miettimään, onko Suomen ja Japanin perhepoliittisilla linjauksilla ja etuuksilla sittenkään mitään tekemistä valintojen kanssa, joita

ihmiset tekevät omassa elämässään. Voiko olla, että nuoret aikuiset yksinkertaisesti erottuvat eräänlaisena murrossukupolvena, jonka valinnat eroavat vanhemmista ikäryhmistä? Erityisesti Japanin osalta keski-ikäisten vertailu nuorempaan ikäryhmään saattaa kertoa muutoksesta, jossa etenkin nuorten naiset tekemät elämänvalinnat eroavat heitä edeltäneistä sukupolvista: nuoret japanilaisnaiset siirtävät tai jättävät perheen perustamisen ja lasten hankinnan jopa kokonaan ja keskittyvät työelämään ja itseensä. Jonkinlaisesta asenteellisesta ja elämäntavallisesta muutoksesta kertonee, että 25-39 -vuotiaiden japanilaisten ryhmässä avioerot ovat aineiston perusteella samaa luokkaa kuin suomalaisilla, kun vanhemmilla ikäryhmillä ne ovat selkeästi harvinaisempia kuin suomalaisten keskuudessa. Yli 40-vuotiailla japanilaisilla havaittava avioerojen vähäisyys verrattuna Suomeen saattaa liittyä japanilaisen yhteiskunnan traditioihin perhekeskeisyydestä ja perheen arvostamisesta sekä normiin perheen koossapitämisestä. Nämä perinteet, arvot ja normit eivät todennäköisesti ole nuorimman ikäryhmän kohdalla yhtä vahvoja kuin heidän vanhemmillaan ja isovanhemmillaan. Tarkasteltaessa japanilaisten nuorten aikuisten ja vanhempien ikäryhmien välisiä eroja, ei aineiston perusteella kuitenkaan voi sanoa onko kyseessä pysyvä muutos, joka kertoo perhe-elämän normin heikkenemisestä. On myös mahdollista, että japanilaisten vakiintuminen perinteiseen perhe-elämään on vain siirtynyt myöhemmäksi. Samaa voi pohtia myös suomalaisten kohdalla, sillä vaikka erot vanhempiin ikäryhmiin eivät ole yhtä huomattavat kuin Japanissa, erottuu nuorin ikäryhmä kahdesta vanhemmasta ikäryhmästä samansuuntaisesti kuin Japanissa.

Ikääntyneiden ryhmää tarkasteltaessa huomio kiinnittyy vakiintuneen parisuhteen yleisyyteen molemmissa maissa. Suomalaisista 60-75 -vuotiaista 73 prosenttia on avo- tai avioliitossa ja japanilaisista 81 prosenttia. Japanilaisten avioerot ovat kaikissa ikäryhmissä vähäisiä, mutta erityisesti ikääntyneillä ne ovat harvinaisia, vain reilu prosentti on eronnut kun suomalaisista 60-75 -vuotiaista eronneita on noin kahdeksan prosenttia. Tutkimusten mukaan (esim. Vaarama & al. 1998; Forss & al. 1995) ikääntyneille yleisin käytännön avun ja myös hoivan antaja on oma puoliso ja vaikka aineiston ikäryhmittäinen siviilisäädyn tarkastelu ei kerro puolisojen välisestä auttamisesta, antaa se viitteen siitä että useimmilla vanhimmilla vastaajilla on vierellään kumppani arkea jakamassa. Tämä vähentää aikuisilta lapsilta saadun avun tarvetta ja on merkittävä tekijä myös henkisen hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta. Aikuisia lapsia 60-75 -vuotiailla on molemmissa maissa noin yhdeksällä kymmenestä, joten näyttää siltä että vanhimpien vastaajien ryhmässä perhe on potentiaalinen avunantoresurssi kun asiaa katsotaan puhtaasti siitä

näkökulmasta, onko vastaajilla puoliso tai lapsia. Tässä mielessä myös keski-ikäisten ryhmässä tilanne näyttää hyvältä, sillä vaikka parisuhteessa ei elä yhtä moni kuin vanhimmassa ikäryhmässä, on valtaosalla lapsia.

4. HYVINVOINTIVALTIO JA IKÄÄNTYNEIDEN PALVELUT

Hyvinvointivaltioiden eroavaisuuksia voidaan hahmottaa niissä harjoitetun sosiaalipolitiikan mukaan ja näin jaotella valtioita esimerkiksi residuaalisiin ja institutionaalisiin hyvinvointivaltioihin. Yksi tunnetuimmista hyvinvointivaltioiden luokitteluista on Esping-Andersenin regiimijaottelu (1990), joka perustuu muun muassa siihen, millainen työnjako hyvinvoinnin tuottamisessa vallitsee perheen, valtion ja markkinoiden kesken. Tämän jaottelun kolme pääregiimiä ovat liberaali, konservatiivinen ja sosiaalidemokraattinen. Näitä kolmea Esping-Andersenin pääregiimiä on myöhemmin esitetty täydennettäväksi esimerkiksi eteläeurooppalaisella mallilla (esim. Leibfried 1992) sekä Australian ja Uuden-Seelannin Antipod-mallilla (mm. Castles 1996). On myös pohdittu, muodostavatko Aasian maat täysin omanlaisensa kungfutselaista hyvinvointiklusterin (kts. Ka 1999).

Tässä luvussa kerron aluksi joitakin yleisiä Suomen ja Japanin kehityskulkuja viimeisten vuosikymmenien ajalta. Tämän jälkeen valotan suomalaisen ja japanilaisen hyvinvointivaltion pääpiirteitä sekä kerron maiden palveluista ikääntyneille. Japanilaista hyvinvointivaltiota esittelen tiivistämällä Esping-Andersenin pohdiskelua siitä, onko japanilainen hyvinvointivaltio muista maista eroava uniikki hyvinvointivaltiomalli vai eräänlainen sekoitus, jossa yhdistyvät tietyt eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden ja amerikkalaisen mallin piirteet. Suomalaista hyvinvointivaltiota avaan kertomalla ominaisuuksista, joiden perusteella Suomi on Esping-Andersenin regiimijaottelussa sijoitettu sosiaalidemokraattiseen regiimiin. Tärkeintä oman tutkielmani kannalta ei silti niinkään ole se, mihin mahdolliseen hyvinvointivaltiolliseen regiimiin Japani ja Suomi kuuluvat, vaan ominaisuudet ja piirteet, jotka kuvaavat malleja parhaiten. Esping-Andersen (1997, 171) on itse todennut, että nykyään jokainen maa on täysin omanlaisensa sekoitus valtion, perheen ja markkinoiden tuottamaa hyvinvointia. Vaikka ideaalityyppisiä malleja ei sellaisenaan ole todellisuudessa olemassa, on mallien ja regiimien hahmottelu perusteltua, sillä ne auttavat lukuisten yksityiskohtien sijaan hahmottamaan kokonaisuuksia (Emt., 171).

4.1 Nopeaa kaupungistumista ja talouskasvua

Toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan Suomessa ja Japanissa liittyi monia samankaltaisuuksia. Merkittävää oli molempien sodassa tappion kokeneiden valtioiden kansallinen tahto maiden jälleenrakentamisesta sekä eetos paremmasta tulevaisuudesta. Molemmissa maissa kaupungistuminen eteni huimaa vauhtia toisen maailmansodan jälkeen ja talouskasvu oli huomattavaa. (Valaskivi 2006, 18.)

Suomen sodanjälkeinen elintason kasvu oli muuhun Eurooppaan verrattuna nopeaa: vuosien 1949 ja 1972 välillä vuotuinen bruttokansantuotteen kasvu oli miltei viisi prosenttia. Bruttokansantuotteen kasvun kauteen liittyi myös nopea elinkeinorakenteen muutos: vuonna 1950 maataloudesta toimeentulon sai 46 prosenttia työkäisistä suomalaisista, mutta vuonna 1970 enää 20 prosenttia. (Emt., 18.) Japanin sosioekonominen ja demografinen kehitys toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä oli niin ikään poikkeuksellisen nopeaa, vuosien 1950 ja 1980 välillä bruttokansantuote kasvoi yli seitsenkertaiseksi verrattuna sotaan edeltäneeseen tasoon (Minami 1986) ja lisäksi kaupungistuminen oli vauhdikasta: vuonna 1950 japanilaisista 37 prosenttia asui kaupungeissa, mutta vuonna 1990 jo miltei 80 prosenttia (Statistics Bureau 1992 ref. Ogawa & Retherford 1993, 588). Samaan ajanjaksoon ajoittuu myös Japanin ikääntymisen perusta: vuosina 1950 - 1990 syntyvyys laski 4,5 lapsesta 1,5 lapseen ja eliniänodote nousi miehillä 26 vuodella ja naisilla 28 vuodella (Ministry of Health and Welfare, 1991 ref. Ogawa & Retherford 1993, 587). Japanin nopea selviytyminen sodasta ja huikea talouskasvu noteerattiin maailmanlaajuisesti. Myös Suomen vastaavat saavutukset huomattiin ja maata alettiin kutsua Pohjolan Japaniksi. Molemmissa maissa sodanjälkeisinä vuosina alkanut muutos- ja kasvuvauhti jatkui aina 1990-luvulle asti, jolloin Suomi vajosi syvään taloudelliseen taantumaan ja Japanin suuri kuplatalous puhkesi. (Valaskivi 2006, 18.)

Sodanjälkeisiin talouskasvun vuosikymmeniin ajoittuu myös suomalaisen hyvinvointivaltion nopea kasvukausi. Vielä 1950-luvulla Suomi oli kansainvälisissä sosiaalipolitiikan kehittyneisyyttä kuvaavissa vertailussa viimeisten joukossa, mutta talouskasvu mahdollisti Suomen nopean nousun hyvinvointivaltioiden eliittiin, yhdeksi pohjoismaisista hyvinvointivaltioista. 1980-luvulla hyvinvointivaltiollinen sosiaalipolitiikka oli Suomessa vielä huomattavassa kasvuvaiheessa, jonka vasta 1990-luvun taloudellinen lama pysäytti. (Anttonen ja Sipilä 1992, 436.) Lamavuodet ja

liittyminen Euroopan unioniin yhdeksänkymmentäluvun puolivälissä olivat tapahtumia, jotka Suomessa toimivat käynnistäjinä alati jatkuvalla keskustelulle siitä, millainen on suomalaisen hyvinvointivaltion tulevaisuus osana Eurooppaa ja globaalia maailmaa. Keskustelussa yksi merkittävä teema on ollut julkisen vastuun rooli ja sen mahdollinen pienentyminen. Tämän jo parikymmentä vuotta jatkuneen keskustelun aikana tutkijat ovat esittäneet, että tulemme siirtymään hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan, jossa hyvinvoinnin tuottamisesta ja jakamisesta vastaavat useat eri toimijat. (Anttonen & Sointu 2006, 11.)

Toisen maailmansodan jälkeisenä amerikkalaisten miehitysvallan ajalla oli perustava vaikutus siihen, miten japanilaista hyvinvointivaltiota sodanjälkeisinä vuosikymmeninä rakennettiin. Miehitysvallan aikana muun muassa siirryttiin moderniin poliittiseen puoluejärjestelmään ja paternalistisen järjestelmän ideologinen pohja poistettiin, kun amerikkalaiset esittelivät japanilaisille valtiollisen sosiaaliturvan. Sodanjälkeisinä vuosina toteutettiin useita sosiaalipoliittisia uudistuksia esimerkiksi terveydenhuollon ja toimeentuloturvan saralla lainsäädännön kautta. Japanilaisesta sosiaaliturvajärjestelmästä haluttiin amerikkalaisten toimesta rakentaa Yhdysvaltojen ”New Deal” tyyppistä järjestelmää. (Ka 1999, 74–76.) Japanilaisten ei ollut helppo ymmärtää tai hyväksyä amerikkalaisen pääesikunnan suosituksia ja he päätyivät mahdollisuuksien mukaan soveltamaan ja tulkitsemaan näitä omalla tavallaan. Osa amerikkalaisten esittämistä uudelleenjärjestelyistä hyvinvoinnin tuottamisen saralla oli niin suuressa ristiriidassa japanilaisen sosio-kulttuurisen kontekstin kanssa, ettei niitä laitettu täytäntöön lainkaan. (Takahashi 1995, 63–64.) Miehitysvallan päätyttyä ajatus hyvinvointivaltiosta jäi kuitenkin elämään ja talouden elpymisen myötä viisikymmentäluvun lopussa toteutettiin merkittäviä kansallisia eläke- ja terveydenhuollon uudistuksia. Kuusikymmentäluvulle tultaessa valtion budjetissa hyvinvointipolitiikka muuttui ensisijaiseksi puolustusmenoihin nähden. Japanissa ei kuitenkaan ole pyritty rakentamaan universaalia hyvinvointivaltiota vaan painotus on ollut selkeästi työnteekoon perustuvassa etuusjärjestelmässä. (Lin 1999, 76.)

4.2 Pohjoismainen hyvinvointivaltio kätkeytyy

Suomi on muiden Pohjoismaiden ohella luokiteltu kuuluvaksi sosiaalidemokraattiseen regiimiin, jota kutsutaan yleisesti myös pohjoismaiseksi malliksi. Pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden joukkoon Suomi sijoitettiin vasta 1980-luvulla, eikä sitä monien ”puutteidensa” vuoksi voida pitää mallin ideaalityyppinä, toisin kuin Suomen naapurimaata Ruotsia (Anttonen ja Sipilä 2000, 16). Pohjoismaiselle mallille tyypillisiä piirteitä ovat esimerkiksi universalismi, laaja julkinen sektori, korkeat julkiset- ja sosiaalimenot, sukupuolten välinen tasa-arvo ja naisten työssäkäynnin tavanomaisuus. Pohjoismaisen mallin koko väestölle suunnatut palvelut korostavat yksilön vapautta ja riippumattomuutta paitsi perheestä, myös yksityisistä markkinoista, sillä hyvinvointivaltio on perinteisesti itse tuottanut valtaosan kansalaisten tarvitsemista palveluista sekä tarjonnut erilaisia taloudellisia etuuksia ja esimerkiksi oikeuden perustoimeentuloon. Lisäksi pohjoismaissa tasa-arvopolitiikka on ollut valtion erityinen tehtävä. Valtiota on käytetty tasoittamaan tuloeroja, torjumaan köyhyyttä, tuottamaan terveys- ja muita hyvinvointipalveluja koko väestölle ja kaventamaan eroja miesten ja naisten työssäkäynnissä. (Emt., 14–15). Epätasa-arvoisuus on ollut vähäistä sekä sukupolvien välillä että sukupolvien sisällä. Perheiden vastuun vähentäminen (de-familiaising) on sekin Pohjoismaille ominainen piirre (Kuusinen-James 2009, 24).

Toisen maailmansodan jälkeen alkanut hyvinvointivaltion kasvukausi jatkui Suomessa aina 1990-luvun taloudelliseen lamaan asti. Lama vei suomalaisen hyvinvointivaltion paitsi taloudelliseen, myös ideologisen kriisiin (Anttonen ja Sipilä 1992, 436). 1990-luvun laman jälkeinen aika toi muitakin muutoksia, joista yksi merkittävimpiä on se, että väestön tuloerot alkoivat kasvaa. Tähän vaikutti sekä sosiaaliturvan heikentyminen että verotuksen keventyminen. Laman seurauksena Suomen suurituloisten ryhmä alkoi kasvaa samaan aikaan, kun esimerkiksi lapsiperheiden toimeentulo muihin väestöryhmiin verrattuna laski. (Valaskivi 2006, 34–35.) Epätasa-arvoisuuden on kaiken kaikkiaan arvioitu lisääntyneen viime vuosina suomalaisessa yhteiskunnassa (Kuusinen-James 2009, 24). Anttonen ja Soinnun (2006, 11) mukaan leimallista viimeaikaiselle keskustelulle suomalaisesta hyvinvointivaltiosta on ollut painottuminen sen rajoihin ja siihen, ettei pohjoismaista hyvinvointimallia sekä oikeudenmukaisuuteen perustuvaa yhteiskuntaa ole tiukassa maailmanlaajuisessa kilpailutilanteessa enää varaa säilyttää. Säästöjä halutaan saada aikaiseksi kaventamalla julkista vastuuta ja siirtämällä tehtäviä esimerkiksi yrityksille. Pohjoismaisen

hyvinvointimallin saavutukset eivät kuitenkaan ole irrallisia maiden taloudellisesta kehityksestä, vaan niillä on ollut selkeä rooli talouskasvun mahdollistumisessa. (Emt., 11.)

Nykyinen yhteiskuntapolitiikka Suomessa painottaa korkeaa työllisyysastetta välttämättömyytenä hyvinvointiyhteiskunnan säilymiselle. Samaan aikaan ajatellaan olevan mahdollista, että hoivavastuu lapsista ja vanhuksista pystytään jossain määrin siirtämään valtiolta perheille. Muun muassa Raija Julkunen (2006, 16) on nostanut esiin huolen siitä, että nykyisessä tilanteessa hoivatarpeen kasvun ja hoivaresurssien välillä vallitsee ristiriita, johon liittyen samoista ihmisistä ja perheistä halutaan yhtäaikaisesti suurempaa panostusta sekä lähipiirin hoivatyöhön että ansiotyöhön. Säännöllisen hoivatyön yhteensovittaminen ansiotyöhön on usein haasteellista, ellei jopa mahdotonta. Mikäli palkkatyön ja hoivan yhteensovittaminen epäonnistuu ja ansiotyöstä on jätävä pois, laskee palkallisen työn määrä ja verotulot vähenevät.

Hoivaan kohdistuvat paineet ovat moninaiset ja ne järjestävät uuteen muotoon julkisen sektorin, yritysten, järjestöjen ja perheen suhteita. Yksityisten palvelujen saatavuutta halutaan lisätä ja niiden käyttöä edistää ostopalveluin, tilaaja-tuottajamallilla, koti- ja hoivatyöstä tehtävällä kotitalousvähennyksellä sekä palveluseleillä. Julkunen (2006) on Gilbertiä (2004) siteeraten arvioinut, että Suomessa on alettu ottaa pieniä askeleita keskieurooppalaisen hyvinvointivaltion tai amerikkalaisen kätketyn hyvinvointivaltion suuntaan. Näissä valtio tai kunta ei tuota palveluja, vaan tukee erilaisin taloudellisin keinoin perheissä tapahtuvaa hoivatyötä tai markkinoilta ostettavia palveluja. Hoivan uudelleenjärjestelyjä voidaan tehdä ikään kuin huomaamatta, sillä formaalin ja informaalin välistä rajaa on mahdollista siirrellä vaivihkaa, ei-poliittisten päätösten avulla. (Julkunen 2006, 15–16.)

4.3 Suomalaisen kuntien kaventuneet vanhustenpalvelut ja tilaaja-tuottaja -malli

Suomalaisen hoiva- ja hoitopalveluiden perusta on ollut julkisesti tuotetuissa palveluissa, mutta yksityiset alan palveluntuottajat ovat lisääntyneet 1990-luvulta lähtien (Kautto & al. 2006, 91). Yksityisten sektorin osuuden kasvun taustalla on Suomessa 1990-luvulla tehty valtiosuus uudistus, joka poisti kuntien lakisääteisen velvollisuuden tuottaa palvelut itse ja mahdollisti kuntalaisten tarvitsemien palveluiden ostamisen julkisen sektorin ulkopuolelta.

Yksityisellä sosiaali- ja terveysalan palvelutuotannolla on nykyään oleellinen rooli kuntien oman palvelutuotannon täydentäjänä, kilpailijana ja joustavoittajana. (Heinonen & al. 2006, 19.)

Yksityistä palveluntuotannon osuutta Suomen sosiaali- ja terveyspalveluissa ovat lisänneet yritysten ja järjestöjen voimakkaampi mukaantulo hoiva- ja hoitopalvelujen tuottamisessa. Yritysten osuus palvelujen tuottajina on tämän vuosituhatosen alkupuolella jo noin viidesosa. Yritysten ja järjestöjen mukaantulon on katsottu johtuvan paitsi kuntien palvelutuotannon ulkoistamisesta myös siitä, että ihmiset turvautuvat yhä useammin yksityisiin palveluihin. (Kautto & al. 2006, 91–92.) Suomessa vanhusten palveluiden voidaan enimmilläänkin sanoa olevan vain heikosti universalistisia, sillä kunnat voivat omavaltaisesti päättää kenelle vanhuspalveluja tarjotaan ja kenelle ei. Myös päätöksenteon kriteerit ja palvelutaso vaihtelevat kunnittain. (Kröger 2009, 103).

1990-luvun laman vaikutukset vanhuspalvelujärjestelmään ovat olleet kahtalaiset: palvelujen laatu alentui ja palvelujen saanti vaikeutui. Lama söi pysyvästi vanhusten sosiaali- ja terveyspalvelujen voimavaroja, mutta toisaalta lama oli tehokas palvelurakennemuutoksen alullepanija. Suomessa vanhusten hoivapalvelujen rakennemuutoksen painopiste on ollut laitoshoidon vähentäminen ja palveluasumisen lisääminen. Avopalvelujen kehittäminen ei näytä kuitenkaan edistyneen odotetulla tavalla, ja palvelujen kattavuus on laskenut. Kaiken kaikkiaan palvelutarjonta vähentyi 1990-luvulla, joskin supistuminen näyttää laantuneen 1990-luvun puolessavälissä. (Vaarama & Noro 1997.)

Suomalaiset ikääntyneet itse uskovat, että yksilöiden vastuu pitkäaikaisen hoidon rahoittamisessa tulee kasvamaan tulevaisuudessa. Vuoden 1999 vanhusbarometrin mukaan miltei neljännes ikääntyneistä kannattaa joko vapaaehtoisten hoitovakuutusten lisäämistä tai pakollisten yksityisten hoitovakuutusten käyttöönottoa. (Vaarama, Hakkarainen ja Laaksonen, 1998) Myös omaishoitajien määrä on lisääntynyt viime vuosina ja kotona tehty hoivatyö on vähentänyt julkisen palvelutuotannon osuutta. Ikääntyneiden määrän lisääntyessä omaishoitajien määrä saattaa kasvaa entisestään, sillä yhä useammat ikääntyneet elävät parisuhteessa, jossa toinen puolisoista voi toimia toisen hoivaajana. (Kautto & al. 2006, 91.) Vaikka palveluita karsitaan, on julkisesti tuotettujen vanhustenpalveluiden kannatus säilynyt korkeana: vuonna 2005 tehdyn tutkimuksen mukaan suomalaisista valtaosa kannattaa ikään ja sukupuoleen katsomatta kunnan ja valtion

vastuuta ikääntyneiden hoidosta ja vain noin viidennes asetta ensisijaiseksi omaisten ja perheen antaman tuen (Kuusinen-James 2009, 27).

4.4 Japanilaisen hyvinvointivaltion uusi suunta

Japanilaista hyvinvointivaltiota pidetään usein uniikkina ja useat niin länsimaiset kuin japanilaisetkin tutkijat ovat esittäneet, ettei japanilaista hyvinvointivaltiota voi ymmärtää hyvinvointivaltioiden peruskäsitteistön kautta. Hyvinvointivaltioiden luokittelu liberaaliin, sosiaalidemokraattiseen ja konservatiiviseen malliin toimii kuitenkin hyvänä pohjana japanilaisen hyvinvointivaltion ymmärtämiselle, sillä siinä yhdistyy joitakin peruspiirteitä kaikista kolmesta pääregiimistä. Sosiaalidemokraattisen mallin kanssa yhtäläistä on valtion voimakas sitoutuminen täystyöllisyyteen. Katolis-konservatiivisten maiden peruselementit, familismi ja ansiotyöhön perustuva segmentoitunut sosiaaliturva sopivat kuvaamaan myös Japania. Liberaaleista piirteistä Japaniin sen sijaan istuvat residuaalisuus sekä amerikkalaistyylinen painotus yksityisiin sosiaalivakuutuksiin. (Esping-Andersen 1997, 179.)

Japanin erityisyyden ydin on lähtökohtaisesti ollut siinä, että julkisen sektorin ulkopuolisen sosiaaliturvan on laskettu olevan niin vahva ja kattava, ettei valtiollisesti tuotetuille palveluille ja tukitoimille ole juurikaan katsottu olevan tarvetta. Japanilainen hyvinvointisekoitus eli welfare-mix koostuu Esping-Andersenin (1997) mukaan kolmesta ydintekijästä, joista oleellisin liittyy traditioihin buddhalaisista opeista sekä kungfutselaisiin perhettä ja yhteisöä koskeviin velvoitteisiin ja solidaarisuuteen. Niin tapaoikeus kuin kulttuuriset käytännötkin asettavat perheen ja paikalliset vapaaehtoisorganisaatiot huomattavasti keskeisempään asemaan läheisten hyvinvoinnista kuin länsimaissa. Kolmen sukupolven yhteisasuminen on sosiaalisen verkoston oleellinen osa, joka yhdistää nuorten ja vanhusten samanaikaisen hoivan. Hoivaan liittyvät lasten, vanhusten ja osin sairaidenkin palvelut, jotka länsimaissa toteutetaan julkisvetoisesti, ovat Japanissa ja muissa Itä-Aasian maissa pitkälti perheen vastuulla. Toinen japanilaisen hyvinvointivaltion ydintekijöistä liittyy työelämäperusteisiin etuuksiin ja palveluihin. Japanilaisten yritysten työntekijöilleen tarjoamat hyvinvointipalvelut ovat jopa kattavampia ja runsaampia kuin amerikkalaisten ja niiden työntekijöilleen tarjoamat edut terveystalveluiden, yksityisten eläkkeiden, asumisen ja jopa vapaa-ajan virkistytymispalveluiden saralla ovat merkittävät.

Erytystä Japanille on työvoiman kahtiajako ansiotyöläisten ytimeen ja periferiaan, joiden väliset erot etuuksien tasossa ovat huomattavat. Esimerkiksi suuryritysten pitkäaikaisten työntekijöiden saamat etuudet ovat noin 30 prosenttia korkeampia kuin pienempien yritysten tai epäsäännöllisissä työsuhteissa työskentelevien. Kolmatta ydinpiirrettä Esping-Andersen kutsuu näkymättömäksi, sillä se liittyy Japanin sosiaalisten ongelmien vähäisyyteen. Koulutukseen panostaminen ja pitkään vallinnut (lähes) täystyöllisyys ovat ikään kuin luontaisesti vähentäneet köyhyyttä, syrjäytymistä ja rikoksia, ja näin ollen valtion ei ole tarvinnut kehittää näitä ehkäiseviä ja korjaavia toimenpiteitä. Työ on Japanissa ollut miltei universaalina pidettävä oikeus, joka on mahdollistanut valtion hyvinvointivelvoitteiden minimoinnin. Japanin päättäjät ovat sitoutuneet täystyöllisyyteen ja pyrkineet siihen määrätietoisesti. (Emt., 181–183.)

Länsimaiset tutkijat hämmentyvät usein havaitessaan, miten suuri kuilu vallitsee maan talouskehityksen sekä alhaisten sosiaalikulujen, vaatimattoman sosiaaliturvan ja melko alkeellisen valtion turvaverkon välillä. Esping-Andersen (1997) on esittänyt itäaasialaisten hyvinvointivaltioiden muodostavan kungfutselaisen mallin, jossa ei päästä lähellekään universaalista sosiaaliturvaa ja jossa etuudet kattavat hädin tuskin minimielintason. Japanin bruttokansantuote on maailman korkeimpia, mutta sosiaalikulut ovat kaukana OECD:n keskitasosta. Japanilainen hyvinvointivaltio on selkeästi residuaalinen ja käsitystä hyvinvointivaltion niukkuudesta vahvistavat Japanin perheille ja nuorille suuntaamien sosiaalietuuksien, kuten äitiysvapaiden, lastenhoidon ja työttömyyskorvauksien alhainen taso (emt., 180).

Selityksenä Japanin sosiaalikulujen matalaan tasoon on esitetty pitkään vallinnutta korkeaa työllisyystasoa, jonka johdosta työttömyydestä aiheutuneet kulut ovat olleet minimaaliset esimerkiksi Eurooppaan verrattuna. Japanilaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa maa halutaan esittää sosiaalisesti ja taloudellisesti tasa-arvoisena yhteiskuntana, vaikkei asia ole täysin yksioikoisesti näin. Suhteellisesti köyhiä oli vuosina 1999–2000 miltei 12 prosenttia, kun Suomessa vastaava luku oli 5,4 prosenttia (Valaskivi 2006, 35). Vaikka tuen tarvitsijoita on Japanissakin, valtion tukeen turvautumiseen liittyvä stigma alentaa sosiaalikuluja, sillä harvat hakevat tukea vaikka olisivat siihen oikeutettuja. Esimerkiksi tarveharkintaista tukea hakee Japanissa vain 25–30 prosenttia tukeen oikeutetuista (Goodman & Peng 1996, ref. Esping-Andersen 1997, 184). Toinen Esping-Andersenin mukaan relevantimpi selitys sosiaalikulujen alhaisuuteen liittyy

eläkejärjestelmään, jonka puitteissa etenkin ansiosidonnaiseen eläkkeeseen ovat oikeutettuja vain harvat. Normaali valtion takaama eläke on lisäksi alhainen, noin 40–45 prosenttia aiemmista tuloista (Esping-Andersen 1997, 180 ja 184).

Japanilaisessa yhteiskunnassa on käsillä monia muutoksia, jotka mitä todennäköisimmin tulevat muuttamaan valtion harjoittaman sosiaalipolitiikan suuntaa. Suurimmat muutokset liittyvät perheen muuttuvaan rooliin ja työnantajien työntekijöilleen tarjoaman hyvinvoinnin vähentymiseen. Maailmantaloudessa ja teollisuudessa tapahtuvat muutokset sekä paine joustavammasta työvoimasta indikoivat, että japanilaisille ennen niin itsestään selvää elinikäistä takuuta samasta työpaikasta hyvinvointipaketteineen on vaikea säilyttää. Modernisaation myötä lisääntyvä individualismi taas vaikuttaa perheen hoivarooliin, toiveet itsenäisemmästä elämäntavasta lisääntyvät ja etenkin koulutetut naiset vaativat painokkaammin osakseen myös mielekästä työelämää. Mikäli ikääntyneiden taloudelliset resurssit sallivat, on todennäköistä että hekin valitsevat aiempaa vapaamman ja perheestä riippumattomamman vanhuuden. Toisaalta pidetään mahdottomana, että hyvin vanhojen ja huonokuntoisten ihmisten määrän lisääntyessä merkittävästi, perheet pystyisivät ottamaan heistä entisenkaltaisen täyden hoivavastuun. (Emt., 188.)

Esping-Andersen (1997) spekuloi 1990-luvun loppupuolella, että japanilainen hyvinvointivaltio saattaa jatkossa joko karistaa residuaaliset piirteensä ja ottaa kantaakseen osan vastuusta, joka perinteisesti on kuulunut perheille ja yrityksille, tai vaihtoehtoisesti valita selkeästi liberaalimman suunnan jossa ihmisten omaa vastuuta kasvatetaan entisestään. Jo ennen vuosituhannen vaihdetta Japani kuitenkin otti vanhustenpalvelujen suhteen selkeitä askeleita kohti hoivan ja hoidon valtionohjausta, kun uuden julkisen hoitovakuutuksen valmistelu alkoi. Vuonna 2000 Japanissa otettiin käyttöön valtiollinen hoitovakuutus, long-term care insurance (LTCI), jonka on sanottu olevan yksi maailman anteliaimmista. Vakuutuksen piirissä on jokainen yli 65-vuotias ja se takaa hoidon vanhuksille kattaa 90 prosenttia aiheutuneista hoitokuluista. (Campbell & Ikegami 2000, 26.) John Campbell (2002,8) muistuttaa, että jo hoitovakuutusta edeltänyt uudistus *The Gold Plan* eli *“Ten-Year Strategy to Promote Health and Welfare for the Elderly”* oli selkeä merkki uudenlaisesta sosiaalipolitiikan suunnasta, jonka Japani oli valinnut vanhusten suhteen. *Golden Plan*iin sisältyi kunnianhimoisia vanhustenpalvelujen lisäämissuunnitelmia ja mikä merkittävästi, tarveharkinnan huomattavaa kevennystä: vanhustenpalvelujen katsottiin *Golden Plan*in myötä

kuuluvan lähes kaikille huonokuntoisille vanhuksille – ei enää vain heille, jotka olivat täysin yksin ilman minkäänlaista perheen tukea.

4.5 Japani, perheen rinnalle valtio ja yksityinen sektori

Kun valtiokeskeisessä Suomessa vastuuta hyvinvoinnista koetetaan siirtää jossain määrin perheelle, ajatellaan puolestaan Japanissa, että perheeseen kohdistuvat hoivavelvoitteet ovat ikääntyvän väestön oloissa liian kovat. Japanilaisten käsitys perheestä ensisijaisena hoivan tuottajana elää ihmisten mielissä vahvana siitä huolimatta, että sen haasteet perheiden arkeen tiedostetaan ja hoivavelvoitteiden tiedetään myös luovan perheensisäisiä konflikteja. Konfliktit ilmenevät äärimmillään vanhusten kaltoin kohteluna heidän omassa perheessään (kts. Komiya 2006). Varsinaisia hoivapalveluja ovat Japanissa perinteisesti tuottaneet voittoa tavoittelemattomat riippumattomat organisaatiot, joiden toimintaa valtio on tukenut taloudellisesti. Ne olivat pitkään valtion ohella ainoita tahoja, joilla oli virallistettu asema tuottaa hoivapalveluja. (Takahashi 2003, 82.)

Muulla kuin kotona tapahtuvalla vanhustenhoidolla on Japanissa yhä jokseenkin negatiivinen leima. Kodin ulkopuolella tuotettu hoiva assosioituu helposti ajatukseen, että perhe ja suku ovat hylänneet vanhan ihmisen ja jättäneet tämän laitokseen. Vanhuksen asettuminen vanhainkotiin kertoo kungfutselaisen ideaalin mukaisen hoivan epäonnistumisesta. Ideaalin mukainen tilanne on, että vanhus asuu poikansa perheen kanssa ja häntä hoivaa pojan vaimo eli vanhuksen miniä. (Bethel, ref. Brown & al. 2002, 210.) Jos perhe ei kykene huolehtimaan läheisestään, saatetaan Japanissa varsin hyväkuntoinenkin vanhus viedä sairaalaan sen sijaan, että perhe huolehtisi tälle paikan esimerkiksi vanhusten palvelutalosta. Vanhuksen jättäminen sairaalaan ei leimaa vanhusta tai tämän perhettä samalla tavalla kuin vanhainkotiin tai vastaavaan laitokseen vieminen. Ilmiö, jossa sairaalat toimivat vanhusten hoitokoteina on Japanissa yleinen ja sitä kutsutaan nimellä ”*shakaiteki nyuin*” eli sairaalaan sijoittaminen sosiaalisin perustein. (Takahashi 2003, 91.)

Väestön ikääntymiseen liittyvä vanhustenpalveluiden uudelleenvarustelu alkoi Japanissa toden teolla 1990-luvulla. Ratkaisuksi kasvaviin ja korkeisiin väestön ikääntymisestä johtuviin kustannuksiin lanseerattiin jo edellä mainittu *The Golden Plan* -niminen uudistamisohjelma

vuonna 1990. Ohjelman avulla haluttiin lisätä ja laajentaa vanhustenpalvelujen saatavuutta huomattavasti siten, että ne helpottaisivat ja tukisivat omaisten tekemää hoivatyötä. Ohjelman avulla haluttiin myös osittain varmistaa, että perheet kantaisivat osansa vanhustenhuollon kasvavista kustannuksista. *Golden Planin* nähtiin lisäävän perheiden hoivaroolia entisestään ja kansalaiset suhtautuivat siihen kriittisesti. (Ogawa & Retherford 1997). *Golden Plan* -ohjelmalla oli kuitenkin myönteisiäkin vaikutuksia, esimerkiksi vanhustenpalvelujen saatavuus parantui kuntien vastuuta vanhustenpalveluiden tarjoamisessa lisättiin. Vanhusten tarvitsemää sairaanhoitoa, kuntoutusta ja hoivaa tarjoavien yksiköiden määrää alettiin kasvattaa ja Japaniin alettiin perustaa erityisiä sairaalayksiköitä, jotka erikoistuvat pitkiä hoitjaksoja tarvitsevien huonokuntoisten vanhusten hoitoon. Uusien yksiköiden määrä lähti kasvuun vauhdilla ja kasvaa edelleen. Esimerkiksi vanhusten palvelukeskusten määrä kasvoi jo ennen vuosituhannen vaihtumista kolmestatoistatuhannesta miltei kahteensataantuhanteen. Uudistamisohjelmassa myös yksityiselle sektorille luotiin uusi ja merkittävä rooli. Ajatuksena oli kasvattaa yksityisen sektorin osuutta palveluiden tuottajana reilusti siten, että se tuottaa jatkossa huomattavan osan ikääntyneiden tarvitsemista palveluista. Tässä on onnistuttu melko hyvin, esimerkiksi valtaosa uusista ikääntyneiden kuntoutuskeskuksista on yksityisten yritysten perustamia. (Takahashi 2003, 92–96.)

Vuonna 2000 Japani teki uudenlaisen avauksen ohjelmalla, jonka lähtökohdat olivat varsin erilaiset verrattuna sitä edeltäneeseen *Golden Planiin*. *Kaigo Hokeniksi* nimetyn uudistuksen avulla Japanissa käynnistettiin yli 65-vuotiaille ikääntyneille sekä kaikille invalidisoituneille tarkoitettu pakollinen hoitovakuutus. *Kaigo Hoken* -ohjelma syrjäytti *Golden Planin* muun muassa siksi, että käsitettiin perheen tuottamaan informaaliin hoivaan kohdistuvien odotusten olevan kohtuuttoman suuret. Taustalla oli ymmärrys siitä, että japanilaisen perheen mahdollisuudet huolehtia vanhuksista ovat vähentyneet, koska yhä useammat japanilaisnaiset saavat aiempaa vähemmän lapsia ja naisten täyspainoinen osallistuminen työelämään kotona tehtävän hoivatyön sijaan on lisääntynyt. (Brown & al. 2002, 211.) Uuden hoitovakuutuksen puitteissa vanhus saa valita itse tarvitsemansa palvelun tarjoajan ja hoitovakuutus kattaa kustannuksista 90 prosenttia. Hoitovakuutuksen ohessa syntyi myös suuri periaatteellinen muutos: kuntien sallitaan maksaa rahallinen korvaus niille, jotka hoitavat vanhusta kotona eivätkä käytä hoitovakuutuksen oikeuttamia palveluita. Korvaus on harkinnanvarainen sekä määrällisesti hyvin pieni ja lisäksi korvauksen saaminen edellyttää, että kotona hoidettava vanhus on erittäin huonokuntoinen. Yhtä

kaikki, muutos on japanilaisessa kontekstissa merkittävä, sillä vastaavia rahallisia korvauksia kotona suoritettavasta hoivatyöstä ei ole aiemmin maksettu. (Takahashi 2003, 92–94.)

Vuonna 2000 toimeen pantu uuteen hoitovakuutukseen liittyvä laki (*“Long-term Care Insurance Law”*) mahdollisti Japanissa yksityissektorin aiempaa laajemman osallistumisen hoivapalvelujen tuottamiseen. Yrityksillä on nyt mahdollisuus tietyin rajoituksin tuottaa erilaisia hoivapalveluja ja yksityisten palvelujen osuus hoivan tuottamisessa on lähtenyt kasvuun tällä vuosituohannella. Esimerkiksi yritysten tuottaman kotisairaanhoidon osuus nousi 30 prosentista 48 prosenttiin vuosina 2000–2004. (Nitta 2006, 4.) Vaikka hoivapalveluiden tuottaminen on nykyään mahdollista yksityisille tahoille, rajoittaa valtio yksityisten yritysten ja organisaatioiden toimintaa määräämällä palveluille tietyt tasovaatimukset ja maksimihinnat, esimerkiksi hoito- ja hoivahenkilökunnan määrä ja ammattitaito on määritelty tarkasti. Hannu Pirnes (2012) arvioi, että Japanin *Kaigo Hokenin* parhaimpia puolia on ollut tarkkojen laatu- ja hinnoittelukriteerien asettaminen palveluja tarjoaville yrityksille. Näiden johdosta palvelujen tarjoajat eivät voi kilpailla hinnoilla, vaan ainoastaan palvelun laadulla. Valtaosa palveluja tarjoavista yrityksistä ylittääkin toiminnalle asetetut vähimmäisvaatimukset – eikä minimistä ei ole tullut yleisstandardi. Pirneksen mukaan *Kaigo Hokenin* ansiosta sekä palvelujen laatu, että yritysten kustannustehokkuus ovat parantuneet ja japanilaiset hoiva- ja hoitoyritykset ovat noin 30 prosenttia kustannustehokkaampia kuin vastaavat suomalaisyritykset.

Japanin ikääntyneet ovat vauraampia kuin Japanin nuoremmat sukupolvet ja pelkästään vuosina 1947–1949 syntyneillä suurilla ikäluokilla arvioidaan olevan käytössään 10 prosenttia kaikesta yksityishenkilöiden hallussa olevasta varallisuudesta Japanissa. Maan Talous- Kauppa- ja Teollisuusministeriö (*Ministry of Economy, Trade and Industry*) onkin määritellyt suurten ikäluokkien tarvitsemat terveys- ja hoivapalvelut sekä apuvälineet strategisiksi aloiksi, joilla on merkittävä potentiaali tukea koko Japanin valtiontaloutta. Japanin ensimmäisen *baby-boom* -sukupolven eläköitymisen ennustetaan luovan huomattavat markkinat erilaisille ikääntyneemmän väestön tarvitsemille ja suosimille tuotteille sekä palveluille, ja ikääntyneiden lisääntyvän kulutuksen uskotaan vaikuttavan positiivisesti koko Japanin talouteen. (Nitta 2006.)

Tämän päivän Japanissa vanhusten tarpeisiin on olemassa melko laaja kirjo palveluita. On kotipalvelua sekä ikääntyneiden päiväkeskuksia, jotka tarjoavat erilaisia palveluita kuten aterioita,

kuntoutusta, lääkärintarkastuksia, apua kylpemiseen sekä lyhytaikaista laitoshoidoa. Edellä mainittujen lisäksi vanhuksille on kuntoutuskeskuksia joissa on mahdollisuus pidempiaikaiseen asumiseen ja hoitokoteja, jotka tarjoavat ympärivuorokautista itsenäistä ja tuettua asumista. Harvaan asutummilla seuduilla on hyvinvointikeskuksia, joista saa erilaisia palveluita sekä terveysasemia, joiden lääkärit ja hoitajat tekevät myös kotikäyntejä. Olemassa olevien palveluiden suosio on niin suurta, ettei tarjonta riitä vastaamaan kasvaneeseen kysyntään. Myös alueelliset erot palveluiden saatavuudessa ovat kasvaneet, kun kaikki kunnat eivät ole kyenneet sopeuttamaan palvelujaan tarvittavalle tasolle. (Takahashi 2003, 89–91.)

Japanissa sopivan tasapainon löytäminen julkisesti tuotetun ja perheissä tapahtuvan hoivan välille ei ole helppoa. Lasten ja vanhusten hoivaa ei voida enää säilyttää yksinomaan perheille, mutta toisaalta valtiollisesti tuotettuun hoivaan liittyy voimakkaita kielteisiä mielikuvia ja se assosioituu monen japanilaisen mielissä tarveharkintaiseen köyhäintukeen. (Emt., 82.)

4.6 Valtion vetäytyessä perheen rooli kasvaa

Puhuttaessa ikääntyneiden ihmisten hoivasta ja substituutiosta tarkoitetaan prosessia, jossa valtio ottaa hoidettavakseen tehtävät, jotka perinteisesti ovat kuuluneet perheelle (esim. Esping-Andersen 1997, 185; Johansson, Sundström ja Hassing 2003, 269). Substituutio-teesin mukaan lisääntyvät julkis palvelut vähentävät perheenjäsenten välistä solidaarisuutta sekä perheen jäsenilleen antamaa hoivaa. Teesi on saanut osakseen kritiikkiä, sillä on havaittu että julkiset hoivapalvelut usein tukevat ja helpottavat omaisten hoivatyötä. Tämä johtuu siitä, että julkis palvelujen saatavuuden ansiosta omaisten ei halutessaan tarvitse ottaa täysivaltaista hoivavastuuta läheisestään (Kröger ja Repo, 2009.) Esimerkiksi Johansson, Sundström ja Hassing (2003, 269–279) ovat havainnollistaneet, että substituutiota ilmenee myös toiseen suuntaan kuin perinteisesti oletetaan: kun julkisia palveluita karsitaan, voivat perheet paikata väheneviä palveluita ottamalla enemmän vastuuta läheistensä hoivasta. Ilmiötä, jossa perhe tai muu lähiyhteisö lisää läheisilleen antamaa hoivaa valtion palveluiden supistuessa, kutsutaan käänteiseksi substituutioksi (Johansson & al. 2003, 269; Sundström & al. 2006, 779).

Suomessa ikääntyneiden puolisoltaan saaman avun määrä kaksinkertaistui vuodesta 1994 vuoteen 1999, samaan aikaan kuntien kotipalvelua ja kotisairaanhoidoa keskitettiin kaikista vanhimmille ja huonokuntoisimmille ja sen määrä vähentyi lähes puoleen entisestä, 21 prosenttiin (Vaarama & Voutilainen 2002,354). Havainnot Ruotsista ovat samantyyppisiä: 1990-luvun laman seurauksena tehtyjä mittavia leikkauksia on seurannut perheen antaman avun lisääntyminen. Johanssonin, Sundströmin ja Hassingin (2003) tekemässä tutkimuksessa käy ilmi, että vuosien 1994 ja 2000 välillä tehdyt leikkaukset julkisesti tuotetuissa palveluissa korvautuivat aikuisten lasten vanhemmilleen antaman apuna. Ruotsalaistutkimuksessa tarkastelun ulkopuolelle jäi puolisohoivan tarkastelu, mutta tutkijoiden oletaman mukaan myös puolisohoiva lisääntyi tarkasteluajanjaksona, kuten Suomessakin. Norjalaistutkimuksessa (Lingsom 1997) sen sijaan havaittiin, että perheen tuottaman hoivan määrä on vakio, eikä muutoksilla hyvinvointivaltion tarjoamissa palveluissa ole vaikutusta perheen hoivatyön määrään. Perheenjäsenten toisilleen tarjoama hoiva näyttää tämän norjalaistutkimuksen valossa olevan riippumattomampaa valtion harjoittamasta politiikasta kuin aiemmin on kuviteltu.

Pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon on olennaisesti kuulunut ajatus siitä, että valtion ja perheen roolit tukevat toisiaan ja ne jakavat hoivavastuuta, koska se sitten vanhuksia, lapsia tai sairaita. Oletuksena on ollut, että valtio on tukenut perheitä hoivatyössä ja ottanut osan hoivavastuuta itselleen. Hoivatyötä tekevä perheenjäsen tai läheinen on saattanut luottaa, että tarvittaessa taustatukea hoivatyöhön on saatavissa. Näytöt viime vuosilta kuitenkin osoittavat, että Pohjoismaissa valtion ja perheen yhteisrooli on heikkenemässä siten, että perheen vastuu hoivatyön osalta kasvaa ja valtion vähenee. Aiemmin ihmiset ovat voineet luottaa siihen, että valtio osallistuu tarvittaessa hoivatyön jakamiseen, mutta näin ei välttämättä enää ole: valtion vetäytyessä palvelujen tarjoamisesta saattavat hoivatyötä tekevät perheenjäsenet jäädä täysin yksin hoivavastuuseen, ellei heillä ole epäformaalia tukiverkkoa. (Johansson & al. 2003, 278.) Toisaalta palvelujen karsiminen voi myös johtaa tilanteisiin, jossa vanhus jää ilman hoivaa elleivät läheiset pysty ottamaan hoivavastuuta itselleen. Vaikka julkisesti tuotettujen hoivapalvelujen perinne Pohjoismaissa on vahva, ei julkinen sektori kykene tänä päivänä ottamaan vastuuta kaikesta tarvittavasta hoivasta. Sama pätee myös toisinpäin; vaikka perheet enenevässä määrin näyttävät paikkaavan hyvinvointivaltion supistumisen seurauksena syntyvää hoivavajetta, eivät pohjoismaiset kahden työssäkäyvän perheet selviytyisi kaikesta ikääntyneiden tarvitsemasta hoivasta jos valtio karsisi hoivapalvelut täysin minimiin. Huolimatta julkisen sektorin palvelujen

väheneisestä vaikuttaa siltä, että yksityinen ja julkinen hoiva täydentävät edelleen Pohjoismaissa toisiaan. Japanissa tilanne näyttäytyy tavallaan päinvastaisena: kun perhe vähäisin askelin koettaa vähentää ja vetäytyä hoivavastuustaan, on valtio ollut pakotettu miettimään vanhustenpalvelujen tuottamista uusiksi ja kehittämään palvelurakennetta, jossa hoivan tuottaminen ei ole vain perheiden varassa. Erityisesti tämä on koskenut ikääntyvien palveluja, mutta todennäköistä on, että yhä useampien naisten siirtyessä työelämään kasvavat tulevaisuudessa myös tarpeet pienten lasten hoivapalveluille.

5. VERTAILUSSA JAPANI ja SUOMI

Suomen ja Japanin vertaaminen toisiinsa on kuin vertaisi hiirtä norsuun, muistuttaa Katja Valaskivi (2006, 8) ja tarkentaa, että vertailtaessa näitä kahta maata on tärkeä muistaa maiden kokoero ja elinolosuhteiden erilaisuus. Samuuden illuusio saattaa peittää alleen sen tosiseikan, että samalta näyttävä asia saattaakin eri kulttuureissa tarkoittaa eri asiaa (emt., 8). Hyvinvointivaltioina maat ovat varsin erilaiset, mutta yleisellä tasolla Suomen ja Japanin väliltä löytyy paljon myös samankaltaisuuksia. Tämän työn kannalta yksi merkittävä yhtäläisyys on maiden samantyyppinen ja samalla monista muista ikääntyvistä maista eroava ikärakenne, jota esittelen tämän luvun päätteeksi pohjustamaan sitä seuraavaa, varsinaista analyysilukua.

Kungfutselaista hyvinvointiklusteria tutkinut Lin Ka (1999, 10) kirjoittaa, että oman kulttuurin vertaaminen toisiin kulttuureihin on erityisen hedelmällistä silloin kun vertailun kohde on tyystin erilainen kuin oma kulttuuri. Kungfutselainen Aasia oli pitkään eristettynä kristillisistä Länsimaista ja eristyksen aikana alueiden normit, arvot ja sosiaalinen kanssakäyminen kehittyivät erilaisiksi muodostaen myös hyvin erityyppiset lähtökohdat myöhemmin kehittyville hyvinvointijärjestelmille. Idän ja Lännen kulttuurien perustavaa laatua oleva erilaisuus on tehnyt lähes mahdottomaksi hyvinvointimallien kopioinnin kulttuurista toiseen. (Emt., 10.) Tutkielmassani Suomi edustaa kristillisiä länsimaita ja Japani kungfutselaista Aasiaa. Japani on hyvä vertailupari Suomelle, sillä Japanin sosioekonominen kehitys on samalla tasolla kuin länsimaissa, mutta samanaikaisesti Japanissa elävät vahvasti vanhat perinteet, jotka painottavat perheen ja sukulaisyhteisöjen merkitystä yhteiskunnassa (Sugimoto 1997, ref. Brown & al. 2002, 210).

5.1 Vertailevasta tutkimusotteesta

Kennett ja Yeates (2001, 41) painottavat, että vertailu on avainasemassa oleva tekijä kaikessa yhteiskunnallisessa tutkimuksessa, olipa kyse sitten yhden maan sisällä tapahtuvasta tutkimuksesta tai useamman maan välisestä vertailusta. Heidän mukaansa sosiaalisten ilmiöiden tutkimisessa on useimmiten kyse juuri siitä, että niitä tarkastellaan suhteessa toisiin sosiaalisiin ilmiöihin.

Kennett ja Yeates (emt., 41) siteeraavat kolmea teosta esitellen niiden avulla erilaisia lähestymistapoja vertailevaan tutkimukseen. Hantraisin ja Mangenin (1996) mukaan edellytyksenä onnistuneelle maiden väliselle vertailulle on käytettävien käsitteiden samankaltaisuus sekä tutkimuksen kohteena olevan ilmiön systemaattinen analyysi. Ilman näitä kahta elementtiä ei Hantraisin ja Mangenin mukaan voida tutkimusta luokitella maiden väliseksi vertailevaksi tutkimukseksi. Przeworskille (1987, 35) taas merkityksellistä vertailussa ei ole itse vertailu vaan selittäminen: useita maita sisältävälle vertailulle olennaista on ymmärtää miten kulttuuri, yhteiskuntajärjestelmä, talous ja politiikka vaikuttavat eri maissa asuvien ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen. Elder (1976, 210) puolestaan on luonnehtinut maiden väliseen vertailuun perustuvaa tutkimusotetta lähestymistavaksi, jossa sosiaalista todellisuutta pyritään ymmärtämään tarkastelemalla maissa vallitsevia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia useammasta kuin yhdestä maasta kerätyn aineiston tarkastelun kautta.

Edellä mainituista vertailevaa tutkimusta koskevista lähestymistavoista yhdistelen työssäni hieman kaikkia. Aineiston käsittelyssä pyrin systemaattiseen analyysiin, jossa vertailun rungon muodostaa molempien maiden aineistojen samanlainen käsittely. Aineistona työssäni käytän kansainvälistä kyselyaineistoa, josta on saatavana Suomen ja Japanin rinnakkaisaineistot. Haaste tulosten tulkinnalle on, ovatko vastaajat Suomessa ja Japanissa ymmärtäneet kyselylomakkeen kysymykset ja niissä käytetyt ilmaisut samalla tavalla, vaikka käsitteet sinänsä ovat samanlaisia. Analyysia tehdessäni ja tuloksia auki kirjoittaessani pyrin pitämään tämän seikan esillä. Jotta ymmärtäisin niin suomalaisten kuin japanilaistenkin vastauksia ja osaisin tulkita niitä, olen aiemmissa luvuissa kuvaillut suomalaista ja japanilaista hyvinvointivaltiota ja kertonut suomalaisen ja japanilaisen perheen ominaispiirteistä sekä siitä, millainen rooli valtiolla ja perheellä on ikääntyneiden hoivan järjestelyissä. Elderin esittämään tapaan toivon saavuttavani sekä kirjallisuuden että analyysistä löytyvien erojen ja/tai yhtäläisyyksien kautta ymmärryksen sosiaalisesta todellisuudesta, joka vaikuttaa suomalaisten ja japanilaisten asennoitumiseen ikääntyneiden hoivajärjestelyihin sekä vastuunjakokysymykseen.

5.2 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Aineistona tutkielmani analyysissä käytän International Social Survey Programmen vuosina 2001 - 2002 kerättyä kyselyaineistoa Sosiaaliset verkostot II, josta on saatavana Suomen ja Japanin rinnakkaisaineistot. Sosiaaliset verkostot II -aineistossa on selvitetty ihmisten sukulais- ja ystävyysuhteita yli kolmessakymmenessä eri maassa. Aineisto kerättiin Japanissa vuoden 2001 marraskuussa ja Suomessa lokakuun 2001 ja tammikuun 2002 välisenä aikana. Suomessa vastausprosentti oli 57,8 prosenttia ja kyselyyn vastanneiden lukumäärä 1439. Japanissa kyselyyn vastasi 1321 henkilöä, vastausprosentti oli 73,4 prosenttia. Vaikka aineistolla on ikää kymmenisen vuotta, ei sillä tämän tutkimuksen vertailun kannalta ole merkitystä sillä arvot, asenteet ja normit muuttuvat hyvin hitaasti. Aineiston valintaa puoltaa myös se, ettei tuoreempaa vastaavaa aineistoa ole saatavilla. Lisäksi tutkimuskysymyksen kannalta oleelliset yhteiskunnalliset muutokset olivat aineiston keruuajankohtana jo arkipäivää: ikääntyminen ja siihen liittyvät haasteet olivat ajankohtaisia ja yleisesti tiedostettuja asioita molemmissa vertailumaissa vuosina 2001 ja 2002, kun kyselyaineistoa kerättiin. Suomessa oli vuosituhaten alussa jo kymmenen vuoden ajalta kokemusta karsittavien julkispalveluiden sosiaalipolitiikasta. Japanissa puolestaan perhe-elämää ja erityisesti naisia koskevat muutokset olivat hyvin tiedostettuja asioita 2000-luvun alkupuolella.

Valmiin aineiston käyttäminen luo aina rajat tutkimuksen teolle. Sosiaaliset verkostot II -aineiston käyttäminen on kuitenkin perusteltua jo siksi, että vastaajajoukko on mittava ja vastaavanlaisia aineistoja, jossa mukana ovat sekä Suomi että Japani, ei ole saatavana kovin monia. Suomea ja Japania käsittelevän laajan aineiston kerääminen itsenäisesti ei myöskään ole realistista. Puutteellinen japanin kielen taitoni asettaa rajoituksia tulkita englannista japaniin käännettyä kyselylomaketta, joten japaninkieliseen kyselykaavakkeeseen tehtyjen muutosten suhteen olen ollut japanilaisten tutkijoiden ISSP:lle toimittamien huomioiden varassa.

Tutkielmani menetelmänä on tilastollinen analyysi, jossa suorien ristiintaulukointien avulla kartoitetaan Suomen ja Japanin välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä, sekä näitä selittäviä taustamuuttujia. Tilastollisen analyysin ohella kirjallisuudella on merkittävä rooli, sillä sen avulla olen muodostanut kuvan suomalaisen ja japanilaisen yhteiskunnan ikääntymisen kehyksestä. Kirjallisuudella on niin

ikään tärkeä osa tilastollisen analyysin tulosten ymmärtämisessä: kirjallisuus tukee ja selittää tilastollisen aineiston tuloksia sekä niistä löytyviä eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia.

Asennoitumista ikääntyneiden vastuukysymyksiin selvitän kahden kysymyksen avulla, jotka ovat analyysini selitettävät muuttujat. Yleistä asennetta koskien perheen velvollisuutta huolehtia ikääntyneistä jäsenistään, tarkastelen kysymyksen 36a avulla: Missä määrin olette samaa tai eri mieltä seuraavasta väitteestä: ”Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan”. Lisäksi tarkastelen, miten vastaajat suhtautuvat valtion vastuuseen ikääntyneistä kysymyksen 37b avulla. Tässä vastaajaa pyydetään valitsemaan parhaiten omaa näkemystä kuvaava vaihtoehto väittämään ”Valtiovallan pitäisi tarjota kohtuullinen elintaso vanhuksille”. Kysymyksissä ei tiedustella suoraan vastuunjaosta valtion ja perheen välillä, mutta yhdessä nämä kaksi kysymystä muodostavat mielenkiintoisen kysymysparin, jonka avulla on mahdollista tarkastella millaisena perheen ja valtion vastuu ikääntyneistä koetaan.

Tutkimusaineiston analysointityökaluna on SPSS 16.0 -ohjelma. Kvantitatiivisen aineiston kuvailussa käytän ristiintaulukointeja pelkkien suorien frekvenssijakaumien sijaan, mikä mahdollistaa kolmen käyttämäni ikäryhmän mukaanoton aineiston taustoittamiseen. Ikäryhmien käyttäminen aineiston taustoittamisessa sitoo ja pohjustaa myös analyysia paremmin kuin frekvenssijakaumien käyttö. Varsinaisena analyysimenetelmänä käytän niin ikään ristiintaulukointia, jonka avulla tarkastelen selitettävien ja selittävien kysymysten välisiä yhteyksiä ja riippuvuuksia. Ristiintaulukointi sopii menetelmäksi hyvin, kun vertaillaan keskenään kahden maan ja useiden ikäryhmien vastauksia, sillä sen avulla saadaan selvitettyä muuttujien välistä yhteyttä selkeästi ja mutkattomasti. Muuttujien väliltä löytyvien erojen ja yhteyksien merkittävyyttä testaan Khiin neliö -testillä. Suomen ja Japanin aineistot ovat erilliset, joten suoritan samanlaisen analyysin molempien maiden aineistoilla ja vertailen maakohtaisia tuloksia erikseen ja yhdessä. Tulosten tulkitsemista helpottaakseni kokoan molempia maita koskevat tulokset samoihin taulukoihin.

Varsinainen tutkimuskysymys liittyy siihen, miten suomalaiset ja japanilaiset suhtautuvat ikääntyneisiin liittyvään vastuukysymykseen. Nähdäänkö ikääntyneistä huolehtimisen ja hoivan kuuluvan perheelle vai valtiolle ja löytyykö asennoitumisessa maiden välisiä eroja tai yhtäläisyyksiä? Koska vertailen kahta maata, on analyysini keskeinen taustamuuttuja kansallisuus.

Lisäksi tarkastelen, millä tekijöillä mahdollisesti on yhteys ikääntyneiden perhe- tai valtionvastuun kannattamiseen. Perhevastuun kannattamiseen liittyvinä taustatekijöinä tarkastelen ikää, sukupuolta, siviilisäätystä, lasten lukumäärää, koulutusta, tuloja, asuinpaikkaa sekä etäisyyttä, tapaamistiheyttä ja yhteydenpidon määrää omaan äitiin. Selvitän lisäksi vaikuttavatko ikä, sukupuoli, lasten olemassaolo, koulutus tai tulot siihen, miten vastaajat suhtautuvat valtion rooliin vanhusten elintason turvaajana.

Analyysia varten olen jakanut vastaajajoukon kolmeen ikäryhmään: 25-39 -vuotiaat nuoret aikuiset, 40-59 -vuotiaat keski-ikäiset ja 60-75 -vuotiaat ikääntyneet. Luonnollisestikin ikäryhmät ovat suuntaa-antavia ja on mahdollista, että samanlaisia elämäntilanteita löytyy limittäin eri ikäryhmistä. Nuorten aikuisten ryhmälle tyypillisiä elämänvaiheita ovat sinkkuus, parisuhteen solmiminen, perheenperustaminen ja pienet lapset. Keski-ikäisten ryhmään kuuluvat ovat vielä aktiivisesti työelämässä, useimmilla pikkulapsivaihe on ohi ja osalla lapset saattavat olla jo täysi-ikäisiäkin. Tähän ryhmään kuuluvien vanhemmat saattavat olla hyväkuntoisia ja omillaan toimeentulevia, mutta monilla todennäköisesti on jo vanhempia, joilla jo on tarvetta ajoittaiseen tai säännölliseen käytännön apuun. Vanhimpaan ikäryhmään kuuluvat ovat joko eläkkeellä tai lähivuosina siirtymässä eläkkeelle. Nuorimmat vastaajat tässä 60–75 -vuotiaiden ikäryhmässä ovat mahdollisesti omien vanhempiansa hoivaajia tai käytännön avun antajia, mutta vanhimmista osa saattaa itse jo saada ulkopuolista apua arkeensa. Mielenkiintoista olisi ollut poimia aineistosta yhdeksi ikäryhmäksi molempien maiden eläköitymässä olevat suuret ikäluokat ja verrata heidän asenteitaan nuorempien ja vanhempien sukupolvien asenteisiin, mutta yksinomaan muutamiin syntymävuosiin ajoittuva suurten ikäluokkien luokka on aineistossa sen verran pieni, ettei sen poimiminen erilliseksi ryhmäksi olisi ollut mielekäästä.

5.3 Suomen ja Japanin samanaikainen ja -kaltainen ikääntyminen

Euroopan Unionin jäsenmaista Suomessa on vuodesta 2000 vuoteen 2020 rajuin vanhushuoltosuhteen muutos (Kauppinen 2005, 3). Valtaosassa EU-maita suuret ikäluokat ovat syntyneet 1960- ja 70-luvuilla, kun taas Suomessa 1945–1950 ja Japanissa 1947–1949. Suomen suuret ikäluokat saivat alkunsa välittömästi, kun sota Neuvostoliittoa vastaan päättyi syksyllä 1944. Kesän 1945 syntyvyysluvut olivat Suomessa suuremmat kuin koskaan aiemmin, tai koskaan

sen jälkeen ovat olleet. (Karisto 2007.) Eläke-ikäisten määrä kohoaa hyvin nopeasti molemmissa maissa, kun 1940-luvulla syntyneet saavuttavat eläkeiän. Japanissa suurten ikäluokkien eläkkeellelähtö alkoi vuonna 2008 ja Suomessa vuonna 2010.

Suomen väestön ikääntyminen jatkuu vielä parikymmentä vuotta. Tilastokeskuksen (2009) arvion mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä nousee nykyisestä noin 17 prosentista 27 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä ja 29 prosenttiin vuoteen 2060 mennessä. Lukumääräisesti tämä 65 vuotta täyttäneiden ja tätä vanhempien määrän kaksinkertaistuminen tarkoittaa kasvua nykyisestä noin 900 000:sta noin 1,8 miljoonaan henkilöön vuoteen 2060 mennessä. Yli 85-vuotiaiden väestöosuuden ennustetaan kasvavan nykyisestä noin kahdesta prosentista viidellä prosentilla vuoteen 2060, jolloin yli 85-vuotiaita arvioidaan olevan 350 000. (Em.) Samanaikaisesti pitkäikäisyys yleistyy: suomalaisten keskimääräinen elinajanodote vuonna 2009 oli miehillä noin 76- ja naisilla 83 vuotta, kun Tilastokeskuksen väestöennusteessa keskimääräisen elinajan arvioidaan nousevan neljällä vuodella vuoteen 2030 mennessä.

Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna Japanin kansa harmaantuu vielä Suomeakin vauhdikkaammin. Tällä hetkellä sekä japanilaisilla miehillä että naisilla on pisin eliniänodote koko maailmassa; miehillä miltei 80 ja naisilla 86 vuotta (The Statistical Handbook of Japan (SHJ) 2011). Japani kuitenkin myös ikääntyy nopeammin kuin mikään muu kansa. Vuosituhannen vaihteessa japanilaisista noin 17 prosenttia oli yli 65-vuotiaita (Horlacher, 2002, 5) ja vuonna 2010 jo 23 prosenttia, mikä tarkoittaa että tuolloin koko Japanin väestöstä 29 miljoonaa ihmistä oli yli 65-vuotiaita (SHJ 2011). Japanin Väestö- ja sosiaaliturvainstituutin arvion mukaan vuoteen 2030 mennessä japanilaisista joka kolmas on yli 65-vuotias (National Institute of Population and Social Security Research 2012, 13). Samanaikaisesti syntyvyysluvut Japanissa näyttävän pysyvän alhaisena. Japanin keskimääräinen lapsiluku laski alle kahden ensimmäisen kerran vuonna 1975, josta lähtien keskimääräinen lapsiluku on vähentynyt aina vuoteen 2005 asti, jolloin syntyvyys oli Japanin historian alhaisin: lapsia syntyi vain 1,3 naista kohti. Sitten vuoden 2005 syntyvyys on noussut hieman ollen 1,4 vuonna 2010. (SHJ 2011.) Suomessa syntyvyys on Tilastokeskuksen (2012) mukaan ollut vuodesta 1969 lähtien alle väestön uusiutumistason, mutta toisin kuin Japanissa, syntyvyys on viime vuosina ollut Suomessa hienoisessa nousussa. Naiset synnyttivät keskimäärin 1,8 lasta vuonna 2011, mutta väestön uusiutumistaso toteutuisi vasta jos lapsia syntyisi noin 2,1 naista kohden.

Sekä Suomen että Japanin toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien erityispiirre on niiden suuri koko verrattuna niitä aiemmin ja myöhemmin syntyneisiin ikäluokkiin. Suomen suuret ikäluokat ovat suhteellisesti suuremmat kuin Japanissa, mutta absoluuttisissa luvuissa mitaten ero on luonnollisesti toisinpäin. Vuoden 2000 väestölaskennan mukaan Japanin suurten ikäluokkien osuus koko väestöstä oli 5,4 prosenttia mikä lukumääräisesti tarkoittaa 6,91 miljoonaa henkilöä (Nitta 2006). Suomessa sodanjälkeisten vuosien syntymäkohortti on noin puoli miljoonaa (Karisto 2007). Mitä tulee ikääntyvään väestöön, Suomi ja Japani eroavat muista maista siinä, että ne ovat ainoat maat maailmassa joissa on asukaslukuun suhteutettuna yhä eniten 1940-luvulla syntyneitä ihmisiä (Parkkinen 2002, 3).

Väestön ikääntyminen koskettaa eri tavalla maiden eri alueita. Japanissa 47 maantieteellisen hallintoalueen väliset erot yli 65-vuotiaiden osuudessa olivat jo 1990-luvulla huomattavia ja vaihtelivat hieman alle kymmenestä prosentista yli kahteenkymmeneen prosenttiin (Sōmuchō 1995, 8–9, ref. Takahashi 2003, 81). Japanin kansalliselle hoivapolitiikalle alueiden väliset erot yli 65-vuotiaiden määrässä aiheuttavat haasteita. Poliittinen järjestelmä on rakennettu niin, että hoivaan liittyvien uudistuksien lähtökohtana on oltava toimivuus paikallistasolla, jossa niiden on saatava riittävä kannatus uudistusten läpimienemiselle. (Takahashi 2003, 81). Myös Suomessa alueiden väliset erot ikääntyneiden määrässä ovat kasvussa. Maan itä- ja pohjoisosissa ikääntyminen on nopeampaa kuin muilla alueilla ja ennusteiden mukaan esimerkiksi Uudenmaan ja Kainuun väestörakenteet tulevat vuonna 2030 poikkeamaan huomattavasti jyrkemmin kuin 2000-luvun alussa (Tedre 2003, 136).

Suomen ja Japanin alueellisen eriytymisen ikääntyneiden määrässä voi ajatella johtavan tilanteeseen, jossa yhä useammat ikääntyneet asuvat etäällä aikuisista lapsistaan ja heidän perheistään. Työn perässä muuttaminen on lisääntynyt ja sen myötä välimatkat joiden takaa ikääntyneitä autetaan, ovat myös pidentyneet. Mikäli autettava asuu kaukana auttajastaan, on jatkuvaa apua hankala antaa ja tällöin jokapäiväinen apu on etsittävä muualta. Kuusinen-James (2009, 17) arvioi, että pitkän matkan päästä auttaminen on tavallista monissa perheissä, joissa aikuiset lapset auttavat ikääntyneitä vanhempiaan. Suomi ja Japani ovat pinta-alaltaan samaa suuruusluokkaa ja huolimatta suuresta väestömäärästä vain osa Japanin pinta-alasta on asuttua, joten maiden sisäiset etäisyydet ovat samankaltaiset. Oheisessa taulukossa numero 3. tarkastelen International Social Survey Programmen (ISSP) Sosiaaliset verkostot -aineiston valossa, minkä

kestoisen matkan päässä aikuiset lapset asuivat äitinsä kodista Suomessa ja Japanissa vuonna 2001 ja 2002. Kyselylomakkeessa ei tiedusteltu matkan kestoa isän luokse ja tästä johtuen tarkastelu keskittyy ainoastaan äitiin. Tarkasteluun mukaan otan kaksi ikäryhmää, 25-39 -vuotiaat aikuiset ja 40-59 -vuotiaat keski-ikäiset.

Taulukko 3

Matkan kesto omasta kodista äidin asunnolle iän ja kansalaisuuden mukaan v. 2001–2002 (%)

	25-39 v.		40-59 v.	
	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI
Alle puoli tuntia	44	49	50	39
0.5-2 tuntia	26	36	23	33
2-5 tuntia	18	10	17	15
Yli 5 tuntia	11	5	10	13
Yhteensä (%)	100	100	100	100
Yhteensä (N)	344	181	324	256

Taulukosta 3 käy ilmi, että valtaosa vastaajista niin Suomessa kuin Japanissakin asuu melko lähellä äitiään. Nuoremmat vastaajat näyttävät asuvan molemmissa maissa jonkun verran lähempänä äitiään kuin keski-ikäiset: nuorten aikuisten ikäryhmään kuuluvista suomalaisista 44 prosenttia ja japanilaisista 49 prosenttia asuu alle puolen tunnin matkan päässä äidistään. Keski-ikäisistäkin puolet suomalaisista ja miltei 40 prosenttia japanilaisista asuu alle puolen tunnin päässä äitinsä kodista. Molempien maiden keski-ikäisten ryhmässä noin kolmanneksella äiti ei ole enää elossa ja tämä selittää jonkun verran eroa nuoremman ja keski-ikäisen ryhmän välillä (kts. liite 1). Jos ajatellaan ikääntyneille vanhemmille annettavaa käytännön apua, on merkittävä etu, että matka vanhemman luokse ei ole kovin pitkä. Aineiston perusteella 25-59 -vuotiaista suomalaisista 70 prosenttia ja 2/3 japanilaisista asuu alle kahden tunnin matkan päässä äitinsä kotoa. Jos ajatellaan pelkästään etäisyyttä tekijänä, joka vaikuttaa mahdollisuuksiin auttaa ikääntyneitä vanhempia, näyttää aineiston valossa siltä, että valtaosalla nuorista ja keski-ikäisistä vastaajista on mahdollisuus osallistua ainakin jossain määrin ikääntyneen äidin arkeen.

6. ASEENTEET ja VASTUU PERHESUKUPOLVIEN VÄLILLÄ

Tarkasteluun valitsemani kysymykset mittaavat vastaajien asenteita kahteen esitettyyn väittämään. Asenteet eivät suoraan kerro siitä miten ihmiset käyttäytyvät, mutta Oskampin (1991, 3, 8) mukaan asenteiden voidaan nähdä rohkaisevan tietynlaiseen käytökseen tai toimintaan ja asenteita voidaan myös pitää syynä yksilön käyttäytymiseen. Asenteet selittävät yksilön käyttäytymisen pysyvyyttä ja johdonmukaisuutta, ja vaikka asenteita ei suoraan yhdistetä tietynlaiseen käyttäytymiseen, kertovat ne yksilön tavasta hahmottaa maailmaa ympärillään. Asenteet ovat tiukasti sidoksissa kulttuuriseen perintöön, mutta reagoivat ja muuttuvat sosioekonomisten muutosten myötä (Bumpass & Tsuya 2004, 15).

Sukupolvien ketju -tutkimushankkeessa havaittiin perhettä koskevien yleisten asenteiden heijastuvan ihmisten käytännön toimintaan. Mitä useammin vastaajat pitivät yhteyttä lähisukulaisiinsa, sitä enemmän he katsoivat aikuisten lasten olevan velvollisia hoitamaan vanhempiaan ja sitä altruistisempia heidän asenteensa olivat. Siihen, kumpi varsinaisesti on syy ja kumpi seuraus, ei tutkimuksessa otettu kantaa. Asenteet voivat säädellä käyttäytymistä, mutta yhtä lailla mahdollista on, että käyttäytyminen vaikuttaa asenteisiin. (Haavio-Mannila & al. 2009, 100–101.)

6.1 Velvollisuus huolehtia ikääntyneistä vanhemmista

Taulukossa 4 on kuvattu ikäryhmittäin suomalaisten ja japanilaisten vastaukset väittämään *Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan*. Kysymyksessä on kuusi vastausvaihtoehtoa, mutta tiivistääkseni tietoa olen yhdistänyt vastausvaihtoja siten, että muuttujasta on tullut kolmiluokkainen.

Suomalaisten 25-39 -vuotiaiden ryhmässä huomattavan moni, 73 prosenttia, ajattelee aikuisten lasten velvollisuuden olevan huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan. Japanilaisista samaan ikäryhmään kuuluvista selkeästi harvempi, 57 prosenttia, on samaa mieltä. Myös keski-ikäisten ryhmässä aikuisten lasten huolehtimisvastuu vanhemmistaan saa enemmän kannatusta suomalaisilta, mutta ikääntyneiden ryhmässä tilanne muuttuu toiseen suuntaan: japanilaiset 60-75 -vuotiaat painottavat aikuisten lasten vastuuta enemmän kuin suomalaiset ikäisensä. Suomalaisen

vastaajajoukon osalta tulokset ovat samansuuntaisia kuin Sukupolvien ketju -tutkimuksessa (Haavio-Mannila & al. 2009, 97), jossa vanhin vastaajaryhmä korosti nuorempia vastaajia useammin yhteiskunnan vastuuta vanhuksista ohi perheen.

Taulukko 4.

Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan, ikäryhmittäin ja kansalaisuuden mukaan (%)

	25-39 v.		40-59 v.		60-75 v.	
	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI
Samaa mieltä	73	57	56	42	49	59
Ei osaa sanoa	13	30	20	34	29	23
Eri mieltä	14	14	25	21	23	17
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100

Suomi, N=1176 ja Japani, N=1084

Nuorimman ikäryhmän suomalaiset ja japanilaiset ovat yllättävän yhtäläisesti erimielisiä väitteen kanssa, vain 14 prosenttia ei koe ikääntyneistä vanhemmista huolehtimista aikuisten lasten velvollisuudeksi. Mielenkiintoista kaikkia japanilaisia ikäryhmiä tarkasteltaessa on, että kantaa ottamattomien vastaajien (yhdistetty luokka ”en samaa enkä eri mieltä” ja ”en osaa sanoa”) suuri osuus. Kun suomalaisista 25–39 -vuotiaista vastaajista 13 prosenttia ja keski-ikäisistä viidennes ei osaa sanoa kantaa esitettyyn väitteeseen, japanilaisista noin kolmannes 25–59 -vuotiaista ei osaa tai halua ottaa kantaa väitteeseen. Vanhimmassa ikäryhmässä tilanne kuitenkin muuttuu siten, että suomalaisilla on enemmän vaikeuksia ottaa kantaa kysymykseen, 29 prosenttia ei osaa sanoa mielipidettä aikuisten lasten vastuukysymykseen, kun japanilaisista 23 prosenttia ei osaa vastata kysymykseen.

On tavallista, että nuorimmat ikäryhmät kannattavat lasten velvollisuutta vanhempien huolehtimisesta, mikä näkyy myös käyttämäni aineiston vastauksissa. Stein ja kumppanit (1998, 613) selittävät nuorten aikuisten pääsääntöisesti tuntevan keski-ikäisiä enemmän velvollisuudentunnetta vanhempiaan kohtaan, koska heillä on elämänsä aikana ollut vähemmän mahdollisuuksia olla itse vanhemmilleen avuksi kuin esimerkiksi keski-ikäisillä tai heitä

vanhemmilla. Mitä nuorempi henkilö on, sitä enemmän hän on saanut vanhemmiltaan ja vähemmän antanut takaisin.

Suomalaisten ja japanilaisten vastaajien käsitykset siitä, mitä omista vanhemmista huolehtiminen tarkoittaa saattavat olla erilaiset, mikä myös osaltaan selittäisi vastauksia. Suomessa vanhusten asuminen omassa kodissaan erilaisten tukipalvelujen avulla on yleistä ja lisäksi vanhainkodeilla, kuntoutuskeskuksilla ja vastaavilla on vakiintunut ja legitiimi asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa perinteisen vanhainkodin rinnalle on tullut uutuuksia kuten palveluasuminen ja erilaiset senioreille suunnatut asumiskonseptit, mutta yhtä kaikki on Suomessa pitkään ollut tavallista ja yleisesti hyväksyttyä että ikääntyneet viettävät viimeiset elinvuotensa jossakin muualla kuin aikuisten lastensa kodissa. Japanissa sen sijaan aikuisten lasten velvoite ikääntyneistä vanhemmista huolehtimisessa on perinne, joka velvoittaa yhä ottamaan vastuun huonokuntoisista vanhemmista ja on tavallista, että vanhukset asuvat elämänsä viimeiset vuodet lastensa luona. Suomalaisille vastaajille velvollisuus ja vastuu omista vanhemmista tarkoittanee pääasiassa käytännön avunantoa kuten kaupassa käyntiä, siivousapua, lääkäriin viemistä ja ylipäätään vanhemman asioista huolehtimista. Japanilaisille vastaajille kysymys sen sijaan saattaa merkitä konkreettista, jopa ympärivuorokautisesti tehtävää hoivatyötä. Tämänäköisen eron on havaittu ilmenevän vertailtaessa Ruotsia, Tanskaa ja Alankomaita muutamien Etelä-Euroopan maiden (Italia, Espanja ja Kreikka) kanssa. Edellä mainituissa maissa huomattavasti useammat auttavat ikääntyneitä vanhempiaan nimenomaan kotitöissä, kun taas tarkastelluissa Etelä-Euroopan maissa selkeästi useammat antavat omille vanhemmilleen vaativaa henkilökohtaista hoivaa. (Brandt, Haberkern & Szydlik 2009). On ymmärrettävää, että sitovaan ja raskaaseen hoivatyöhön suhtaudutaan varauksellisemmin kuin satunnaisempaan auttamiseen. Ehkä varauksellisuus myös ilmenee helpommin silloin, kun vaihtoehdot perheissä tapahtuvalle hoivatyölle ovat vähäiset.

Aineiston ikääntyneistä suomalaisista miltei puolet ajattelee, että aikuisilla lapsilla on velvoite huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan. Oletukseni on, että vastatessaan kysymykseen, ovat kahteen nuorempaan vastaajaryhmään kuuluneet ajatelleet pääasiassa omien (tai puolisonsa) vanhempiansa hoivaa. Sen sijaan ainakin osa vanhimpaan ikäryhmään kuuluvista lienee mieltänyt, että kysymyksessä on heidän oma tulevaisuutensa ikääntyneenä ja avuntarvitsijana. Sanotaan, että tämän päivän ikääntyneet haluavat elää itsenäistä elämää ja olla mahdollisimman vähän taakaksi lapsilleen. Kuitenkin vastauksien perusteella näyttää siltä, että perhe on tärkeä turva

ikäntyneemmille, sillä vain reilu viidennes ei koe aikuisilla lapsilla olevan huolehtimisvelvoitetta vanhemmistaan lainkaan. Vanhimman ikäryhmän osalta kysymyksen omakohtaisuus saattaa selittää, että suomalaisista 29 prosenttia ei ole osannut ottaa kantaa kysymykseen. Vaikka itsenäinen selviytyminen on ensisijaisen tärkeää monille vanhuksille, niin iän karttuessa kysymykset omista vanhuudenpäivistä ja mahdollisesta rajoittuneesta selviytymiskyvystä konkretisoituvat. Vanhimmalla ikäryhmällä on myös mitä todennäköisimmin omakohtaista kokemusta omien vanhempiensa hoivasta, käsitys tarjolla olevista palveluista sekä siitä, missä määrin perheen apu on tarpeen. Saattaa myös olla, että negatiiviset kokemukset julkisista vanhustenpalveluluista tai ymmärrys niiden puutteista saavat vanhimman ikäryhmän vastaajat kyseenalaistamaan julkisten palveluiden riittävyyden tai laadun, mikä vahvistaa perheen merkitystä. Japanilaisille vanhimman ikäryhmän vastaajille kysymys lasten vastuusta sen sijaan voi olla yksioikoisempi kuin suomalaisille – tai nuoremmille japanilaisille. Kenties vanhimmat vastaajat eivät osaa kyseenalaistaa aikuisten lasten roolia heidän vanhuudenpäivissään vaan ajattelevat että asiat hoidetaan perinteiseen tapaan. On myös mahdollista, että osa yli kuusikymmentävuotiaista japanilaisista, jotka ovat keränneet huomattavasti henkilökohtaista omaisuutta, aikovat selviytyä ilman perheen tai yhteiskunnan palveluja, itsenäisesti yksityisesti tuotettujen palveluiden turvin.

Pohdin, ovatko japanilaisen yhteiskunnan perinteet vanhusten kunnioittamisessa sekä vahva normi perheen roolista vanhusten huolehtijana selitys siihen, että niin moni japanilainen vastaaja kyselyssä ei ole osannut tai halunnut ottaa kantaa ikääntyneiden hoivaan liittyvään vastuukysymykseen. Ehkä osa vastaajista on tosiasiaa kokenut että aikuisten lasten rooli ikääntyneiden vanhempien hyvinvoinnin takaajana ei sovi enää tähän päivään, mutta ei ole halunnut vastata kieltävästi asiasta kysyttäessä. Ikääntyneistä huolehtiminen on ollut perheelle kuuluva asia, mutta esimerkiksi japanilainen ”social hospitalization -ilmiö” kertoo siitä, että kaikilla ei ole voimavaroja tai tahtoa huolehtia oman perheen vanhuksista, mutta asiaa ei ole hyväksyttävää sanoa ääneen. Lisäksi Japanissa omista ikääntyneistä vanhemmista huolehtiminen kuuluu lain mukaankin aikuisille lapsille. Kenties normi omien/puolison ikääntyneistä vanhemmista huolehtimisessa on niin vahva, ettei todellisia ajatuksia haluta ilmaista edes tutkimustarkoituksiin, vaan mieluummin jätetään ottamatta suoraan kantaa koko kysymykseen.

6.2 Hoivan sukupuolittuneisuus

Taulukossa 5 on ikäryhmittäiseen tarkasteluun hoivavastuusta lisätty sukupuoli. Tarkasteltaessa asennoitumista aikuisten lasten hoivavastuusta iän ja sukupuolen mukaan havaitaan, että Suomessa sukupuolten väliset erot ovat hyvin vähäiset. Erityisesti nuorimmassa ikäryhmässä erot ovat olemattomat ja ikääntyneidenkin ryhmässä ero sukupuolten välillä on enimmillään vain viiden prosenttiyksikön luokkaa. Japanissa sukupuolten väliset erot sen sijaan ovat selkeät, kaikissa kolmessa ikäryhmässä miehet kannattavat naisia enemmän aikuisten lasten velvoitetta huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan. Sukupuolten välillä on hyvin vähäisesti havaittavissa eroa *kielteisessä* suhtautumisessa, mutta erityisesti 25-59 -vuotiaat japanilaisnaiset ovat vastanneet miehiä huomattavasti useammin, etteivät osaa ottaa kantaa kysymykseen. Nuorimman ikäryhmän japanilaisnaiset myös kannattavat ikääntyneiden perhevastuuta miehiä vähemmän: miehistä reilut 60 prosenttia kannattaa aikuisten lasten velvollisuutta huolehtia vanhemmistaan ja naisista hieman yli 50 prosenttia.

Taulukko 5.

Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan, iän, kansalaisuuden ja sukupuolen mukaan (%)

	25-39 v.		40-59 v.		60-75 v.		Yht.		
	MIEHET	NAISET	MIEHET	NAISET	MIEHET	NAISET	MIEHET	NAISET	
SUOMI									
samaa mieltä	74	73	59	53	46	51	60	59	
ei osaa sanoa	13	13	20	19	29	28	20	19	
eri mieltä	13	15	22	27	25	21	20	22	
yhteensä (prosenttia)	100	100	100	100	100	100	100	100	Miesten osalta tilastollinen merkittävyys ***
yhteensä (N)	158	215	246	294	121	142	525	651	Naisten osalta tilastollinen merkittävyys ***
JAPANI									
	MIEHET	NAISET	MIEHET	NAISET	MIEHET	NAISET	MIEHET	NAISET	
samaa mieltä	62	53	48	38	63	57	55	47	
ei osaa sanoa	25	32	28	39	20	26	25	33	
eri mieltä	13	14	24	24	17	17	19	19	
yhteensä (prosenttia)	100	100	100	100	100	100	100	100	Miesten osalta tilastollinen merkittävyys *
yhteensä (N)	138	159	233	256	134	164	505	579	Naisten osalta tilastollinen merkittävyys **

Vastuu hoivatyöstä on Japanissa pääosin naisten, kotona hoidettavien vanhusten pääasiallisista hoivaajista 95 prosenttia on naisia, joko tyttäriä tai miniöitä (Imamura 1996a). Jo aiemmin mainittu Japanissa vallitseva vahva normi ikääntyneiden perheessä tapahtuvasta hoivasta voi olla sukupuolittaisessakin tarkastelussa syy siihen, että useat naispuoliset vastaajat eivät ole halunneet selkeästi ilmaista olevansa eri mieltä väitteen kanssa, vaan ovat mieluummin käyttäneet ”en osaa sanoa -vaihtoehtoa”. Kun perheen tuottama hoiva institutionalisoituu sosiaalisesti normiksi, luo se voimakkaan paineen huolehtia ja jopa uhrautua perheen eteen ja tällöin perhe voi muuttua yksilön elämää rajoittavaksi tekijäksi (Takahashi 2003, 100). Etenkin keski-ikäisillä japanilaisnaisilla saattaa jo olla konkreettista kokemusta siitä, mitä vastuu ikääntyneistä vanhemmista käytännössä tarkoittaa, sillä heidän kannatuksensa aikuisten lasten hoivavastuulle on sukupuolten ja ikäryhmien välisessä tarkastelussa kaikkein vähäisintä. On mahdollista, että nuorimpien japanilaisten ikäluokkien, erityisesti nuorten naisten – ikääntyneiden perhehoivalle kriittiset vastaukset kertovat nuorten halusta muuttaa perinteistä ja voimakkaasti velvoittavaa perhehoivan normia.

Suomen hyvin tasainen vastausjakauma sukupuolten välillä sen sijaan saattaa kertoa siitä, ettei ikääntyneiden vanhempien hoivaa koeta erityisesti kummankaan sukupuolen velvoitteeksi. Tulos eroaa jonkun verran Sukupolvien ketju -tutkimuksen tuloksista (2009, 99), joiden mukaan etenkin nuorimman polven miehet kannattivat vanhempia ikäluokkia yleisemmin lasten velvollisuutta huolehtia omista vanhemmistaan. Edellä mainitussa tutkimuksessa (2009, 100) havaittiin myös naisten torjuvan aikuisten lasten vastuun vanhemmistaan useammin kuin miesten, mikä ISSP:n aineiston mukaan pätee Suomen osalta vain keski-ikäisten naisten ryhmään. Hyvinvointivaltion sukupuolieroja tasoittava vaikutus saattaa selittää Suomen osalta sukupuolten välistä tasaista vastausjakamaa, vaikka tyttäret ovat Pohjoismaissakin olleet perinteisesti miehiä todennäköisempiä avunantajia vanhemmilleen. Esimerkiksi Ruotsissa valtion vähentäessä palveluja ikääntyneille nimenomaan tyttäret lisäsivät vanhemmilleen antamansa hoivan ja avun määrää. Vuosien 1994 ja 2000 välillä tyttärien vanhemmilleen antama hoiva lisääntyi Ruotsissa yhdellätoista prosentilla ollen 33 prosenttia vuonna 2000, samaan aikaan kun poikien antama hoivapanos lisääntyi 12:sta 13 prosenttiin. (Johansson, Sundström ja Hassing 2003.) Miesten rooli avunantajana saattaa olla muuttumassa aktiivisemmaksi, sillä suomalaisessa Sukupolvien ketju - tutkimusprojektissa havaittiin, että suurten ikäluokkien naiset antoivat miehiä enemmän apua läheisilleen, mutta mitä tulee nuoriin aikuisiin, antoivat miehet ikäisiään naisia enemmän

käytännön apua läheisilleen (Haavio-Mannila & al. 2009, 77.) Sukupuolten välisen hoivatyönjaon muutoksista kertoo myös Ruotsissa havaittu ikääntyneiden miesten antaman puolisoivoivan huomattava lisääntyminen (Johansson, Sundström ja Hassing 2003).

John Baldockin ja Jan Hadlowin (2005, 155–156) mukaan hoivan järjestelyihin ihmisen arjessa vaikuttavat olennaisesti perheissä vallitsevat sukupuoliroolit. Baldockin ja Hadlowin mukaan perheiden hoivajärjestelyissä on olemassa eräänlainen ”*male veto*”, joka merkitsee, että vaikka miesten hoivaan liittyvät mielipiteet ovat usein passiivisia, on niillä kriittinen rooli siinä miten perheensisäiset työ- ja hoivavelvoitteet hoidetaan. Erityisesti Japanissa miesten mielipiteillä on suuri merkitys hoivan järjestelyissä ja on mahdollista, että vaikka hoivatyötä tekevät japanilaiset naiset suhtautuvat miehiä varauksellisemmin naisten hoivavastuuseen, säilyy perheen naisten vastuu ikääntyneistä vahvana niin kauan kuin miehet sitä kannattavat. Toisaalta, japanilaisessa yhteiskunnassa juuri naisten asenteilla ja halulla viedä läpi muutoksia vallitsevaan systeemiin on erityistä merkitystä (Imamura 1996a), joten naisten asenteet saattavat toimia muutosvoimana huolimatta siitä että ne poikkeavat miesten asenteista.

6.3 Velvollisuudentuntoa selittävät taustatekijät

Taulukosta 6 käy ilmi lasten huolehtimisvastuuta kannattavien suomalaisten ja japanilaisten prosenttiosuudet eri taustatekijöiden mukaan. Liitteestä 2 löytyvät täydelliset ristiintaulukoinnit lisätietoineen. Taulukossa 6 kerrotaan ristiintaulukoinnin prosenttiluku ja tuloksen merkitsevyys Khii toiseen -testin mukaan. Jotta tiedon käsittely ja tulokset olisivat selkeämpiä, on monet taustatekijöistä luokiteltu uudelleen. Ristiintaulukointeihin, jotka koskevat tapaamista, yhteydenpitoa ja etäisyyttä vastaajan äidin asunnolle on otettu mukaan ainoastaan kaksi nuorempaa ikäryhmää, sillä niin Suomen kuin Japaninkin vanhimmassa vastaajaryhmässä useimpien (suomalaisista 81 prosenttia ja japanilaisista 91 prosenttia) äiti ei ole enää vastaamishetkellä ollut elossa.

Taulukko 6.

Vastaajat, joiden mielestä aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan, iän, kansalaisuuden ja eri taustatekijöiden mukaan (%)

25-39 v.		40-59 v.		60-75 v.	
SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI	SUOMI	JAPANI

Siviilisäätty

avo- tai avioliitossa	71 ***	49 ***	57 ***	39 ***	47 ***	59 ***
ei parisuhdetta	77 ***	70	52 ***	66	53 ***	61

Jälkeläiset

Yksi tai useampi lapsi	71 ***	49 ***	56 ***	38 ***	47 ***	60 ***
Ei lapsia	75	65	66	71	92	48

Koulutus

Perusaste	75	31	58	42	46	58
Keskiaste	73 **	49	52 **	42	53 **	61
Korkea-aste	72 ***	65 **	57 ***	43 **	47 ***	61 **

Kotitalouden kk-tulot

Pienin tuloluokka	77 ***	46	52 ***	53	50 ***	50
Keskituloinen	73 ***	49	56 ***	42	47 ***	53
Suurin tuloluokka	62	60 ***	57	42 ***	56	67 ***

Asuinpaikka

Kaupunki tai esikaupunki	74 ***	65	56 ***	41	44 ***	56
Kuntakeskus tai maaseutu	71	53 ***	55	43 ***	55	60 ***

Tapaamiset äidin kanssa

vähintään kerran viikossa	78	60	66	38
useita kertoja vuodessa	72	46	59	36
harvoin tai ei koskaan	46	38	43	43
asumme yhdessä	91	67	88	63

Matka äidin luo

30min tai vähemmän	75	54	62	38
0,5 -2 tuntia	72	51	54	33
2-5 tuntia	58	53	58	31
Yli 5 tuntia	64	11	61	56

melkein merkitsevä < 0.05 = *

merkitsevä ≤ 0.01 = **

erittäin merkitsevä < 0.001 = ***

Siviilisääty. Siviilisääty-muuttujasta olen muodostanut uuden muuttujan ”parisuhteessa tai ei parisuhteessa”, jotta kaikkiin luokkiin tulisi riittävästi havaintoja. Nuorimmassa ikäryhmässä oli molempien maiden osalta vain muutama eronnut eikä ainuttakaan leskeä, mutta naimattomia oli huomattava määrä kuten aiemmasta aineiston kuvailusta käy ilmi. Vanhimmassa ikäryhmässä sen sijaan valtaosa oli parisuhteessa ja lisäksi leskiä oli jonkun verran. Suomalaisille parisuhteella tai sen puuttumisella ei näytä olevan missään ikäryhmässä kovin suurta merkitystä suhtautumisessa perheen vastuuseen ikääntyneistä. Myöskään japanilaisten 60–75 -vuotiaiden vastauksissa parisuhteen olemassaololla tai puuttumisella ei ole suurta merkitystä perhevastuuta koskeviin asenteisiin. Sen sijaan kahdessa nuoremmassa ikäryhmässä parisuhde vaikuttaa japanilaisilla selkeästi siten, että ilman parisuhdetta elävät kannattavat perheen vastuuta enemmän kuin avo- tai avioliitossa elävät. 25–39 -vuotiaista japanilaisista parisuhteessa elävistä 49 prosenttia kannattaa perheen vastuuta ikääntyneistä vanhemmista, kun naimattomista peräti 70 prosenttia kannattaa perhevastuuta. Keski-ikäisten ryhmässä tilanne on samansuuntainen: avo- tai avioliitossa olevista 39 prosenttia kannattaa perhevastuuta ja ei-parisuhteessa elävistä 66 prosenttia. Se, että parisuhteessa olevat japanilaiset suhtautuvat varauksellisemmin perheen vastuuseen voi johtua siitä, että perheellisillä ikääntyneiden huolehtimisvastuu voi jo olla osa arkielämää, tai he saattavat tiedostaa edessä olevan hoivavastuun konkreettisempänä kuin yksineläjät.

Vaikka Suomen osalta prosentuaaliset erot ovat siviilisäädyn osalta pienemmät kuin Japanissa, niin yhteistä molemmille maille on (keski-ikäisiä suomalaisia lukuun ottamatta) se, että ilman parisuhdetta elävät kannattavat lasten vastuuta enemmän kuin parisuhteessa elävät. Tulos on samansuuntainen myös sen osalta, onko vastaajilla lapsia: lapsettomat kannattavat lapsellisia enemmän aikuisten lasten huolehtimisvelvollisuutta ikääntyneistä vanhemmista. Iäkkäimpään ryhmään kuuluvat japanilaiset ovat tässä tarkastelussa poikkeus: lapsellisista 60 prosenttia kannattaa lasten huolehtimisvastuuta ja lapsettomista 48 prosenttia. Sukupolvien ketju - tutkimushankkeessa saatiin samansuuntaisia tuloksia; vastuuta omista vanhemmistaan korostivat eniten miehet, yksinasuvat ja ne, joilla on vähän elossa olevia sukulaisia. Tätä selittää se, että lapsen ja vanhemman välisen auttamissuhteen nähdään olevan sitä suuremman ja merkittävämmän, mitä suppeampi sukupiiri ihmisellä on. (Haavio-Mannila & al. 2009, 101.)

Koulutus. Koulutuksen olen luokitellut uudelleen kolmeen luokkaan, jotka ovat perusaste, keskiaste ja korkea-aste. Perusasteeseen sisältyvät peruskoulun oppimäärän suorittaneet molemmista maista, Suomen osalta mukana ovat myös kansakoulun suorittaneet. Keskiasteeseen sisältyvät molempien maiden osalta joko lukion tai ammattikoulun käyneet. Korkea-asteeseen kuuluvat Suomen opistotasoisien koulutuksen omaavat (vastaa nykyistä ammattikorkeakoulua), ammattikorkeakoulusta valmistuneet sekä korkeakoulussa joko alemman tai ylemmän tutkinnon suorittaneet. Japanin aineistosta ryhmään korkeakoulutus on laskettu alemmat ja ylemmät korkeakoulututkinnot sekä kaksi- tai kolmivuotisesta ”junior collegesta” valmistuneet.

Koulutus ei näytä suomalaisten osalta vaikuttavan asenteisiin, vaan perheen vastuuta kannatetaan melko yhtäläisesti koulutustaustasta riippumatta. Samanlaisia tuloksia saatiin Sukupolvien ketju -hankkeessa, jonka mukaan koulutus- tai tulotaso ei ole yhteydessä käsityksiin lasten vastuusta vanhempiinsa (Haavio-Mannila & al. 2009, 100). Japanilaisille 40–75 -vuotiaille koulutuksen merkitys väittämään on niin ikään olematon, mutta japanilaisten 25–39 -vuotiaiden vastaajien ryhmässä tulee esiin eroja koulutuksen mukaan. Perhevastuun kannattaminen japanilaisten nuorten aikuisten ryhmässä on sitä yleisempää, mitä koulutetumpia vastaajat ovat ja perusasteen koulutuksen saaneiden ja korkeakoulutettujen välinen ero on huomattava, 34 prosenttia.

Tulot. Aineiston suomalaisten ja japanilaisten vastaajien tulojakauma on hyvin erilainen, aineiston japanilaisilla vastaajilla on selkeästi suuremmat tulot kuin suomalaisilla. Suomen tilastokeskuksen mukaan Suomen ja Japanin ostovoimakorjattu kansantuote per henki oli kuitenkin vuonna 2008 lähes sama: Suomessa 35 660 USD ja Japanissa 35 220 USD, joten maiden tulotasossa ei yleisesti ottaen pitäisi olla huomattavia eroavaisuuksia. On mahdollista, että japanilaiset vastaajat ovat liioitelleet tulojaan tai sitten otokseen on osunut paljon hyvätuloisia. On myös mahdollista, että pienempituloiset ovat jättäneet vastaamatta hyvätuloisia useammin, mitä tukisi myös havainto japanilaisten vastaajien erittäin korkeasta koulutustasosta.

Tarkasteluun mukaan otin vastaajien kotitalouden tulot henkilökohtaisten tulojen sijaan, koska erityisesti Japanissa on jonkun verran kotona pääasiallisesti olevia naisia, joilla ei ole omia henkilökohtaisia tuloja tai tulot saattavat osa-aikatyöstä johtuen olla pienet. Suomessa keski-ikäisten ja vanhimman ikäryhmän vastaajien keskuudessa ei löydy huomattavia asenteellisia eroja tuloluokkien välillä, mutta nuorimmassa ikäryhmässä pieni- ja keskituloiset vastaajat kannattavat

aikuisten lasten vastuuta huolehtia vanhemmistaan enemmän kuin suurituloisimmat vastaajat. Japanin osalta taas 25-39 -vuotiaat ja 60-75 -vuotiaat suurimpaan tuloluokkaan kuuluvat vastaajat kannattavat aikuisten lasten huolehtimisvastuuta pienituloisia enemmän. Mielenkiintoista on se, että Suomen ja Japanin nuorimman vastaajaryhmän tuloluokkien väliset erot ovat päinvastaiset: Suomessa lasten huolehtimisvastuun kannattaminen laskee tulojen noustessa ja Japanissa taas nousee. Tulokset ovat vain osin tilastollisesti merkittäviä.

Asuinpaikka. Halusin tarkastella asuinpaikan merkitystä asenteisiin, sillä maaseudulla palveluja saattaa olla vähemmän tarjolla kuin kaupungissa mikä voi vaikuttaa siihen, miten aikuisten lasten huolehtimisvelvollisuuteen suhtaudutaan. Asuinpaikalla näyttää olevan jonkun verran vaikutusta asenteisiin. Nuorimmassa ikäryhmässä sekä suomalaiset että japanilaiset kaupunkilaiset näyttävät kannattavan lasten huolehtimisvastuuta hieman enemmän kuin kunta-keskuksissa tai haja-asutusalueilla asuvat. Vanhimmassa ikäryhmässä sen sijaan vastaajat jotka asuvat maaseudulla, kannattavat ikäisiään kaupungissa asuvia useammin lasten vastuuta vanhemmistaan. Aineiston vanhimman ikäryhmän vastaukset saattavat olla viite siitä, että aikuisten lasten antama apu on maaseudulla tärkeämpää kuin kaupungissa. Kyse voi olla myös siitä, että maaseudulla perinteiset arvot, joissa lasten vastuu ikääntyneistä vanhemmista on korostunut, saavat ikääntyneemmiltä vastaajilta ylipäättään enemmän kannatusta.

Tapaamiset ja etäisyys äidin kotoa. Useimmat suomalaiset ja japanilaiset vastaajat tapaavat äitiään säännöllisesti (kts. liite 1, äidin tapaaminen). Japanilaiset vastaajat näyttävät vastausten perusteella tapaavan äitiään prosentuaalisesti harvemmin, mutta ero selittyy japanilaisten vastaajien yhteisasumisella äitinsä kanssa: 25–39 -vuotiaista japanilaisista 37 prosenttia asuu yhdessä äitinsä kanssa, kun suomalaisista yhdessä äitinsä kanssa asuu vain 3 prosenttia nuorimman ikäryhmän vastaajista. Olen ottanut tämän kysymyksen osalta lähempään tarkasteluun ainoastaan kaksi nuorinta ikäryhmää sillä kuten aiemmin kävi ilmi, vain harvalla vanhimpaan vastaajaryhmään kuuluvalla on oma äiti elossa. Yhteydenpitoa isään en ole ottanut tarkasteluun, koska useilla vastaajalla ei ole enää elossa olevaa isää. Keski-ikäisten ryhmässä 59 prosenttia japanilaisista ja 64 prosenttia suomalaisista on vailla elossa olevaa isää ja nuorimmassakin ryhmässä 13 prosenttia japanilaisista ja viidennes suomalaisista on isättömiä. Ikääntyneillä miehillä on naisia useammin elävä puoliso rinnallaan auttamassa ja tästä syystä ikääntyneille naisille lasten antama apu on merkittävämpi asia kuin miehille. Myös tämä

perustelee valintaa tarkastella ainoastaan yhteydenpitoa äitiin. Vastaajia, jotka tapaisivat äitiään vain harvoin tai ei koskaan, oli molemmissa maissa todella vähän.

Molempien maiden nuorinta ikäryhmää tarkasteltaessa oman äidin tapaamisella ja suhtautumisella aikuisten lasten huolehtimisvastuuseen näyttää olevan yhteys siten, että mitä useammin äitiään tapaa, sitä todennäköisemmin kannattaa lasten huolehtimisvastuuta. Tutkimuksissa tiiviiden tapaamisten on todettu olevan auttamissuhteille tärkeä edellytys (Melkas 1992, 71). ISSP:n aineiston vastaajista vähintään kerran viikossa äitiään tapaavista suomalaisista 78 prosenttia kannattaa lasten huolehtimisvastuuta ja japanilaisista 60 prosenttia, kun äitiään harvoin tai ei koskaan tapaavista vastaajista vain 46 prosenttia suomalaisista, ja 38 prosenttia japanilaisista kannattaa lasten hoivavastuuta. Molemmissa maissa vastaajat, jotka asuvat yhdessä äitinsä kanssa, kannattavat aikuisten lasten huolehtimisvastuuta kaikkein eniten. Mitkään luvut eivät äidin tapaamisen ja vastuukysymyksen osalta ole tilastollisesti merkittäviä.

Melkas (emt., 71) on todennut, että asumisetäisyys on sukupolvien välisessä auttamisessa oleellinen tekijä: maantieteellisen etäisyyden kasvaessa yhteydenpidon määrä ja tapa muuttuvat. Sosiaaliset verkostot II -kyselylomakkeessa ei tiedusteltu matkan etäisyyttä, vaan matkan kestoa oman äidin luokse vastaajan yleisimmin käyttämällä kulkuneuvolla ja näyttää siltä, että molemmissa ikäryhmissä vastuu vanhempien huolehtimisesta saa sitä enemmän kannatusta, mitä lyhyemmän matkan päässä oman äidin asunnolta asuu. Kaikkein pisimmän, yli viiden tunnin matkustamisen päässä asuvien vastaukset tosin poikkeavat linjasta. Molempien maiden keski-ikäiset ja nuorimman ryhmän suomalaiset, jotka asuvat yli viiden tunnin matkan päässä äidistään, kannattavat lasten vastuuta enemmän kuin hieman lähempänä asuvat, mutta tämänkään taustatekijän kohdalla ei löytynyt tilastollista merkitsevyyttä.

Yhteenvetoa. Huomattavimmat vastuukysymykseen liittyvät havainnot ovat, että nuoret ja keski-ikäiset suomalaiset kannattavat aikuisten lasten vastuuta huolehtia omista vanhemmistaan samanikäisiä japanilaisia enemmän. Lisäksi erityisesti kahta nuorinta ikäryhmää tarkasteltaessa käy ilmi, että Suomessa sukupuolten väliset erot ovat olemattomat, kun taas Japanissa ne ovat huomattavat: nuorten aikuisten ja keski-ikäisten japanilaisten ryhmissä naiset asettuvat selvästi miehiä harvemmin kannattamaan ikääntyneiden vanhempien huolehtimisvelvoitetta. Niin ikään

25–59 -vuotiaat japanilaiset, jotka ovat avo- tai avioliitossa tai lapsellisia kannattavat aikuisten lasten velvoitetta huolehtia omista vanhemmistaan huomattavasti harvemmin kuin ilman parisuhdetta elävät ja lapsettomat japanilaiset. Suomalaisten kohdalla tulos on samansuuntainen, mutta erot perheelliset ja perheettömien välillä ovat hyvin pienet verrattuna Japaniin, jossa ero perheellisten ja perheettömien välillä on enimmillään useita kymmeniä prosentteja.

Yhteiskunnissa vallitsevat yleisesti hyväksytyt kulttuuriset arvot voivat olla keskenään ristiriitaisia. Kuten esimerkiksi se, että länsimaissa arvostetaan korkealle samanaikaisesti sekä ansiotyö että perhe-elämä. Tällaisissa ristiriitatilanteissa ihmiset joutuvat elämässään suhteuttamaan oman toimintansa vahvoin kulttuurisiin merkityksiin. (Repo 2009, 78.) Japanissa vanhusten hoitoon liittyvät kysymykset käyvät mielestäni hyvin esimerkiksi keskenään ristiriitaisista kulttuurisista arvoista. Japanissa traditio perheen vastuusta huolehtia ikääntyneistään on hyvin voimakas, mutta ikääntyvä väestö edellyttää naisilta paitsi hoivapanosta, myös aiempaan verrattuna aktiivisempaa osallistumista työmarkkinoille. Varsinkin nuorilta naisilta tilanne vaatii isojen valintojen tekemistä (perhe vai työ) tai kykyä yhdistää perinteisiä kulttuurisia arvoja modernin yhteiskunnan uusiin mahdollisuuksiin ja vaatimuksiin. Japanilaisten vastaajien suuri joukko, joka ei osaa ottaa kantaa siihen, tuleeko perheen kantaa vastaa ikääntyneistä perheenjäsenistään vai ei, saattaa kertoa siitä etteivät ihmiset vielä ole löytäneet selkeätä toimintamallia yhdistämään yhteiskunnan ristiriitaisia odotuksia.

6.4 Valtio ja vastuu ikääntyneiden elintasosta

Hyvinvointivaltion kannatuksen on yleisellä tasolla esitetty liittyvän valtiolta saatuihin palveluihin ja hyötyihin siten että ihmiset, jotka kokevat hyötyvänsä hyvinvointivaltiosta myös kannattavat sitä (Tanskanen ja Danielsbacka 2009, 21). Forman (1997) mukaan ihmiset ajattelevat muutakin kuin itse saamaansa henkilökohtaista hyötyä ja mielipiteisiin vaikuttavat myös ystävien, tuttavien ja sukulaisten saama hyöty. Lisäksi asenteisiin vaikuttavat yhteiskunnan yleiset sosiaaliset normit ja halu kaikille koituvaan yhteiseen hyvään (Kangas 1997, 477–478). Asennoitumiseen vaikuttaa myös se, kenelle hyvinvointivaltion etuuskien nähdään kuuluvan. Tällöin arvotetaan ihmisryhmiä sen mukaan, mitä näiden ajatellaan ansaitsevan. Esimerkiksi ikääntyneiden palveluja ja etuisuuksia kannatetaan tavallisesti varauksettomammin kuin työttömien (Coughlin 1980, ref. Tanskanen ja

Danielsbacka 2009). Korkeatuloisilla on taipumus pitää sosiaalietuuksien tasoa riittävänä tai korkeana, mutta siihen miten palveluihin asenoidutaan, ei tulotasolla ole huomattu olevan vaikutusta. Sen sijaan on havaittu, että yliopistotutkinnon omaavilla on muita positiivisempi asenne sekä hyvinvointivaltion palveluja, että sosiaalietuuksien tasoa kohtaan. (Muuri 2010, 188–189.) Muurin (2010) mukaan erityisesti suomalaisten naisten käsitys hyvinvointivaltion palveluja ja sosiaalietuuksia kohtaan on viime aikoina muuttunut aiempaa kriittisemmäksi. Lisäksi edunsaajaryhmät kuten eläkeläiset, jotka käyttävät paljon hyvinvointivaltion palveluja ja vastaanottavat etuuksia kuten eläkettä, kyseenalaistivat Muurin (emt.) mukaan kaikkein eniten hyvinvointivaltion palvelujen riittävyyttä ja laatua. Sekä naisten että eläkeläisten suhtautuminen hyvinvointivaltion palveluita kohtaan oli kriittistä riippumatta siitä, olivatko he palvelujen käyttäjiä tai saivatko he taloudellisia etuuksia.

Taulukossa 7 näkyy suomalaisten ja japanilaisten suhtautuminen väitteeseen ”Valtiovallan pitäisi tarjota kohtuullinen elintaso vanhuksille”. Taulukossa väitettä kannattavat vastaajat näkyvät eri taustamuuttujien mukaan, jotka ovat ikä, sukupuoli, lapset, koulutus ja kotitalouden kuukausitulot. Valtion vastuuta koskeva taulukko on taustamuuttujiltaan suppeampi kuin edellinen, jossa taustoitettiin perhevastuun kokemiseen liittyviä tekijöitä, mutta on tarkoituksenmukainen antaessaan vertailuparin lasten vastuuta käsittelevässä taulukossa esiin nousseille asioille.

Tarkasteltaessa suhtautumista valtion vastuuseen ikääntyneiden elintasosta havaitaan, että Suomen ja Japanin välinen ero on hyvin selkeä; kun suomalaiset asettuvat lähestulkoon sataprosenttisesti kannattamaan valtion vastuuta ikääntyneiden elintasosta, kannattaa japanilaisista valtion vastuuta nuorimmassa ikäryhmässä kolme neljänestä ja vanhemmissa ikäryhmissä hieman tätä harvempi. Japanilaisten ikäryhmittäiset erot tulevat erityisen hyvin esiin, kun tarkastellaan valtion vastuuseen kielteisesti suhtautuvien prosenttiosuuksia (kts. liite 3b): kun nuorimmassa ikäryhmässä 12 prosenttia on eri mieltä esitetyn väitteen kanssa, keski-ikäisistä eri mieltä on 17 ja vanhimmassa ikäryhmässä 20 prosenttia. Vastaukset kertovat Japanin osalta sukupolvien välisistä eroista ja mahdollisesti myös nuorten asenteiden muuttumisesta suopeammaksi valtion kasvavalle ja perheen vähenevälle roolille ihmisten hyvinvoinnissa ylipäätään. Huomattavaa on, että vertailussa aiemmin tarkasteltuun väittämään aikuisten lasten vastuusta vanhemmistaan, on valtion elintasokysymyksen kantaa ottamattomien vastaajien osuus

selvästi pienempi. Tämä vahvistaa käsitystä siitä, että lasten velvoite omista vanhemmista huolehtimisessa on Japanissa herkkä alue, johon traditio perheen hoivanormista ja omien vanhempien kunnioittamisen perinteestä tuovat vaikeuksia vastata kielteisesti esitettyyn väitteeseen. Kummankaan maan osalta ikäryhmittäiset vastaukset valtion elintasovastuusta eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

7. Vastajat, joiden mielestä valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta eri taustatekijöiden mukaan (%)

	SUOMI	JAPANI
Ikä		
25–39 v.	98	76
40–59 v.	97	72
60–75 v.	98	72
Sukupuoli		
mies	97	75
nainen	98	71 **
Jälkeläiset		
Yksi tai useampi lapsi	97	72
Ei lapsia	96	75 *
Koulutus		
Perusaste	98	67
Keskiaste	97	73
Korkea-aste	97	76 **
Kotitalouden kk-tulot		
Pienin tuloluokka	98	69
Keskituloinen	97	74
Suurin tuloluokka	96	73

melkein merkitsevä < 0.05 = *

merkitsevä ≤ 0.01 = **

erittäin merkitsevä < 0.001 = ***

Tarkasteltaessa kysymystä valtion vastuusta sukupuolen mukaan, ovat japanilaisten vastaukset samansuuntaista kuin lasten vastuukysymyksen kohdalla. Siinä missä japanilaismiehet kannattivat aikuisten lasten hoivavastuuta enemmän kuin naiset, asettuvat miehet naisia harvemmin kannattamaan valtion vastuuta vanhusten elintasosta. Yhtäläistä on sekin, että japanilaiset naiset ovat myös valtion vastuukysymyksen kohdalla käyttäneet miehiä useammin ”en osaa sanoa” -

vaihtoehtoa (kts. liite 3b). Japanin osalta sukupuoleen liittyvät vastaukset ovat tilastollisesti merkitseviä. Kun taustatekijänä valtion elintasovastuun kysymykseen on jälkeläisten olemassaolo, ovat japanilaisten vastaukset linjassa aikuisten lasten vastuuta käsittelevän kysymyksen kanssa: kun lapsettomat kannattivat lapsellisia enemmän aikuisten lasten vastuuta ikääntyneistä vanhemmista, kannattavat he vastaavasti valtion elintasovastuuta vähemmän kuin lapselliset vastaajat.

Myös koulutustaustalla näyttää olevan vaikutusta japanilaisten vastauksiin, mutta suomalaisille sillä ei juuri ole merkitystä, vaan valtion vastuuta vanhusten elintason turvaajana kannatetaan lähes yhtä paljon koulutuksen tasosta riippumatta. Japanilaiset sen sijaan suhtautuvat sitä suopeammin valtion elintasovastuuseen, mitä koulutetumpia he ovat. Liitteestä 3d käy lisäksi ilmi, että eri koulutusluokkiin kuuluvista eri mieltä esitetyn väitteen kanssa on tasaisesti kutakin koulutustaustaa edustavassa ryhmässä noin 16 prosenttia vastaajista, mutta ”en osaa sanoa” - vastaukset vähenevät koulutuksen lisääntyessä. Koulutetut japanilaiset siis paitsi kannattavat valtion vastuuta muita enemmän, ovat he myös ikään kuin varmempia kannastaan. Tulokset ovat Japanin osalta tilastollisesti merkitseviä.

Mitä tulee tuloihin, on Suomen osalta havaittavissa, että suurituloisiin kotitalouksiin kuuluvat kannattavat valtion vastuuta vanhusten elintasosta hienoisesti vähemmän kuin pienituloiset: suurituloisista 96 prosenttia kannattaa valtionvastuuta, keskituloisista 97, ja pienituloisista 98 prosenttia. Japanissa sen sijaan tilanne on päinvastainen; valtion vastuun kannatus on suuri- ja keskituloisten vastaajien keskuudessa suurempaa kuin pienituloisten ryhmässä, mutta ryhmien väliset erot ovat Japaninkin osalta enimmillään viisi prosenttiyksikköä.

Merkittävä kokonaishavainto valtion vastuukysymykseen liittyen on se, että suomalaiset vastaajat kannattavat valtion vastuuta vanhusten kohtuullisesta elintasosta hyvin yksimielisesti; eri taustatekijöistä riippumatta valtion vastuulla näyttää olevan vankkumaton kannatus. Japanilaisilta valtion vastuu ei saa yhtä selkeätä kannatusta kuin suomalaisilta ja lisäksi eri taustatekijöillä on jonkun verran vaikutusta siihen, miten kysymykseen valtion vastuuseen vanhusten kohtuullisen elintason turvaajana suhtaudutaan. Kuitenkin on huomattavaa, että lähes kautta linjan noin 70 prosenttia japanilaisistakin vastaajista kannattaa valtion vastuuta ikääntyneiden kohtuullisen elintason turvaajana.

6.5 Kulttuuri vai hyvinvointivaltio erojen taustalla

Minna Zehner (2005) on tutkinut suomalaisia ja italialaisia naisia, joilla on työssäkäynnin ohella vastuullaan perheensä pienten lasten ja vanhusten hoivajärjestelyt. Suomi–Italia vertailu käy hyvin osviitaksi myös Suomi–Japani vertailuasetelmaan, sillä italialaisessa ja japanilaisessa hyvinvointivaltioissa on monia samankaltaisuuksia, kuten vähäiset julkiset hoivapalvelut, perhekeskeisyys ja mieselättäjäys. Toisaalta Italiaa ja Japania yhdistävät myös samantyyppiset yhteiskunnalliset muutokset, esimerkiksi naisten lisääntyvä osallistuminen ansiotyöhön ja alhainen syntyvyys. Sekä Suomessa että Italiassa lapsien ja vanhusten hoitoon tarkoitettujen palveluiden ja tukien määrä ja taso on hyvin erilainen, ja nämä kaksi hyvinvointivaltiota tarjoavat erilaisiin hoivaratkaisuihin myös erilaiset tukijärjestelmät, aivan kuten Suomi ja Japanikin. Zehner löysi suomalaisten ja italialaisten toimintatavoissa yhtäläisyyksiä hoivatilanteiden ratkaisuisissa, mutta piti ilmeisenä että havaittujen eroavaisuuksien taustalla olivat nimenomaan hyvinvointivaltiolliset piirteet, jotka vaikuttivat yksilöiden tekemiin ratkaisuihin. Esimerkiksi Italiassa vanhuksia, joilla on fyysisiä rajoitteita useimmiten muuttavat asumaan lähemmäksi sukulaisiaan tai sukulaiset muuttavat lähemmäksi vanhuksia, kun taas Suomessa vanhuksia muuttavat laitoksiin, palvelutaloihin tai liikuntarajoitteisille tarkoitettuihin asuntoihin. Zehner esittää, että perheen erilainen hoivarooli eri yhteiskunnissa ei johdu niinkään maiden kulttuurisesta ja normatiivisesta erilaisuudesta. Hänen havaintonsa on, että naiset maasta riippumatta päätyvät hyvin samantyyppisiin hoivaratkaisuihin erityisesti silloin, kun kyseessä on vanhusten hoivaan liittyvät tilanteet. Hyvinvointivaltio ja sen palveluntarjonta tai palvelujen puute ovat päätekijä, joka luo erot toimintatapoihin. (Zehner 2005, 81.)

Perehdyttyäni valtion ja perheen rooliin vanhusten hoivan järjestelyissä sekä Suomessa että Japanissa ja tarkasteltuani aineiston valossa maiden välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä vanhusten hoivavastuuseen liittyvissä asenteissa näyttää siltä, että Suomi–Japani -vertailussa ikääntyneiden hoivavastuuta koskeviin asenteisiin vaikuttavat sekä traditiot, kulttuuri että hyvinvointivaltion palvelut. Vaikuttaa ilmeiseltä, että Suomessa julkisesti järjestetyt ikääntyneiden hoivapalvelut ovat tukeneet perheitä omista ikääntyneistä läheisistään huolehtimisessa ja tämä mahdollisesti vaikuttaa myös myönteiseen asennoitumiseen omien vanhempien huolehtimisvelvoitetta kohtaan. Japanissa omien vanhempien kunnioittamisen perinne sekä normi ikääntyneiden vanhempien huolehtimisesta taas ovat niin vahvoja, että vanhuksille suunnattujen

hyvinvointipalvelujen kattavaan olemassaolo ei todennäköisesti yksinään riitä muuttamaan ihmisten asenteita ja käyttäytymistä. Vanhustenpalveluihin liittyvä stigma ja *social hospitalization* -ilmiö vahvistavat käsitystä siitä, että hyvinvointivaltion lisääntyvät palvelut eivät suoraan vaikuta vanhusten hoivaan liittyviin asenteisiin ja käytännön ratkaisuihin Japanissa. Jos kysytään, luoko hyvinvointivaltio vai kulttuuri erot vanhusten hoivaan liittyvissä asenteissa Suomessa ja Japanissa, olisi vastaus tämän tutkielman perusteella, että molemmat vaikuttavat.

7. LOPPULUKU

Lähdin liikkeelle olettamuksesta, että työni keskiössä ja vertailuparina on kaksi maata, joista toisessa ikääntyneiden hyvinvoinnista ja hoivasta päävastuussa on valtio ja toisessa perhe. Halusin selvittää, miten suomalaiset ja japanilaiset suhtautuvat ikääntyneiden hoivaa koskevaan vastuukysymykseen ja ennen kaikkea, näkevätkö suomalaiset ja japanilaiset vastuun ikääntyneiden hoivasta kuuluvan perheelle vai valtiolle. Olettamukseni oli, että perhekeskeisessä Japanissa perheen vastuuta ikääntyneistä kannatetaan ohi julkisesti tuotettujen palvelujen, kun taas julkispalveluiden ja yksilökeskeisyyden Suomessa perhevastuun kannatus olisi vähäistä julkisen sektorin ollessa ihmisten mielissä ensisijaisesti vastuussa ikääntyneiden hoivasta ja hyvinvoinnista. Olettamuksen tukena olivat vastaavantyyppiset havainnot Euroopasta, jossa perheen hoivavastuulla ikääntyneistä on suurempi kannatus familistisissa Etelä-Euroopan maissa kuin Pohjoismaissa, ja vastaavasti julkisvastuun kannatus vanhusten hoivassa on Euroopan pohjoisissa maissa voimakkaampaa kuin eteläisessä Euroopassa (Kalmjin ja Saraceno 2008).

Työni lähtöasetelma, jossa tarkastelun kohteena on individualististen arvojen ja valtiollisesti tuotettujen hoivapalvelujen Suomi ja familistinen Japani, jossa sekä lasten että vanhusten hoiva on perheiden naisten varassa, osoittautui hieman vanhentuneeksi ja pelkistetyksi kuvaksi maiden nykytilanteista. Suomi ja Japani ovat kyllä aikanaan edustaneet vanhustenhoivaan liittyvissä kysymyksissä toistensa vastapareja mutta näyttää siltä, että erilaisista vanhustenhoitoon traditioista ollaan sekä Suomessa että Japanissa kulkemassa hienoisesti samaan suuntaan. Suomalaisella hyvinvointivaltiolla on pitkään ollut huomattava rooli pienten lasten ja vanhusten tarvitseman hoivan järjestämisessä, mutta 1990-luvun taloudellisen laman jälkeen valtio on hiljalleen alkanut vetäytyä hoivavastuustaan. Enää ei ole itsestäänselvyys, että kaikki ikääntyneet pääsevät julkisten hoivapalveluiden pariin ja lisäksi vanhustenhoivan laadussa on monin paikoin parantamisen varaa. Valtion vetäytyessä hoivavastuustaan, ovat Suomessa perheet valmiita täydentämään julkisen sektorin hoivavajetta. Aikuisten lasten ja ikääntyneiden omille puolisoilleen antamalla käytännön avulla ja hoivalla on suuri merkitys tämän päivän Suomessa. Japanissa tilanne on perinteisesti ollut varsin erilainen kuin Suomessa, sillä kodin ulkopuoliselle lasten ja vanhusten hoivalle ei ole juurikaan ollut vaihtoehtoja. Toisaalta monen japanilaisen ikäihmisen näkökulmasta kotona tapahtuva hoiva on hyvin toimiessaan yhä perinteiden mukainen ideaali.

Japanilaisen tradition mukainen perheen varassa oleva hoivakulttuuri ei voimakkaasti ikääntyvän yhteiskunnan oloissa enää riitä, etenkin erittäin huonokuntoisten vanhusten hoivaa ei voida enää säilyttää yksin perheille. Lisäksi perheenperustamisessa olevien naisten intressinä on yhä useammin aktiivinen työelämään osallistuminen, jonka johdosta perheiden hoivaresurssi on vähentynyt. Vuosituhannen vaihde vaikuttaa olevan eräänlainen vedenjakaja Japanissa, sillä tämän vuosituhannen puolella on toimeenpantu uudistuksia, jotka luovat perinteistä poikkeavaa, valtiollisesti organisoitua hoivakulttuuria. Esimerkkinä tästä on yli 65 -vuotiaille ikääntyneille lanseerattu hoitovakuutus. Yhteistä Suomen ja Japanin hoivajärjestelmille on se, että yksityisen sektorin osuus hoivapalvelujen tuottamisessa on kasvussa. Suomessa se täydentää kuntien palveluja esimerkiksi ostopalvelusopimuksin ja ihmisten yksityisesti ostamien palvelujen kautta. Japanissa yksityinen sektori helpottaa kuntien tehtävää palveluntuotannossa tuomalla lisää tarjontaa vastaamaan alati kasvavaan kysyntään, julkisen sektorin huolehtiessa palvelujen laadusta ja kohtuullisesta hintatasosta.

Vastuu ikääntyneistä. Tutkielmani tulokset vahvistavat omalta osaltaan käsitystä, että julkisesti järjestetty vanhusten hoiva ei vähennä perheen osoittamaa halukkuutta huolehtia omista läheisistään, vaan pikemminkin vahvistaa sitä. Suomen ikäihmisille tarjoamat julkiset hoivapalvelut eivät Sosiaaliset verkostot II -kyselyaineiston valossa näytä poistaneen suomalaisten solidaarisuutta omia vanhempiaan kohtaan, sillä 73 prosenttia 25-39 -vuotiaista ja 56 prosenttia 40-59 -vuotiaista suomalaisista kannattaa aikuisten lasten huolehtimisvastuuta omista vanhemmistaan. Sen sijaan Japanissa, jossa ikääntyneiden hoiva on perinteisesti levännyt yksinomaan perheiden harteilla ja julkisesti rahoitetut hoivapalvelut ovat melko tuore ilmiö, on omien vanhempien huolehtimisvastuun kannattaminen vähäisempää kuin Suomessa: 25-39 -vuotiaista 57 prosenttia ja 40-59 -vuotiaista vain 42 prosenttia on sitä mieltä, että aikuisten lasten tulee huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan. Huomattavaa on lisäksi se, että Suomessa sukupuolten väliset asenteelliset erot omien vanhempien huolehtimiseen liittyen ovat 25-59 -vuotiaiden keskuudessa melkein olemattomat, kun taas Japanissa miehet kannattavat aikuisten lasten huolehtimisvastuuta huomattavasti useammin kuin japanilaiset naiset. Ainoastaan vanhimmassa, 60-75 -vuotiaiden ryhmässä suomalaiset kannattavat aikuisten lasten huolehtimisvastuuta vähemmän kuin japanilaiset ikäisensä. Japanilaisten ikäryhmien keskinäisessä vertailussa vanhimman ikäryhmän nuorempia suurempi kannatus aikuisten lasten hoivavastuulle kertonee japanilaisen perhehoivan normin heikkenemisestä nuoremmassa sukupolvissa. Mitä tulee

kysymykseen valtion tehtävästä ikääntyneiden elintason takaajana, poikkeavat suomalaisten ja japanilaisten vastaukset myös toisistaan. Suomalaiset kannattavat taustatekijöistä riippumatta lähes sataprosenttisesti valtion vastuuta huolehtia ikääntyneiden elintasosta ja tämän voi tulkita kertovan hyvinvointivaltion vahvasta kannatuksesta laajemminkin. Japanilaiset taas puoltavat valtion elintasovastuuta keskimäärin 70 prosentin kannatuksella, ja eri taustatekijöillä on jonkun verran merkitystä kannatuksen määrään.

Yhteisiä kehityskulkuja. Vanhusten kotona asuminen erilaisten tukipalvelujen varassa on sekä Suomessa että Japanissa yhä tavallisempaa. Siinä missä Suomessa on tapahtunut siirtymä vanhustenkodeista oman kodin tuettuun asumiseen, on Japanissa tapahtunut muutos, jossa ikääntyneet eivät enää itsestäänselvyytenä asu aikuisten lastensa kanssa samassa taloudessa. Joko olosuhteiden pakosta tai omasta halustaan, myös yhä useammat japanilaisvanhukset asuvat omissa kodeissaan mahdollisimman pitkään. Molemmissa maissa panostuksia ja toivoa tämän päivän ja tulevaisuuden vanhusten palvelujen suhteen on laitettu kehittyvän teknologian varaan. Ikääntyneiden itsenäistä asumista tukevat tai hoiva- ja hoitopalvelujen henkilökunnan työtä helpottavat modernit apuvälineet ovat arvokkaita uudistuksia, mutta onnistuneimmatkaan teknologiset uudistukset eivät voi korvata ihmisen läsnäoloa ja hoivaa eli pään, käden ja sydämen työtä, kuten Raija Julkusta (2006, 19) lainaten tämän työn alussa määriteltiin. Ranteeseen kiinnitetty turvahälytintä on hyvä apuväline yksin asuvalle vanhukselle, mutta ei tuo samanlaista turvallisuuden ja hyvän olon tunnetta kuin oman kotiin astuva ihminen, joka auttaa, huolehtii ja rupattelee tovin. Lisääntyvään vanhusten yksinasumiseen ja teknologian hyödyntämiseen hoivatyön täydentäjänä ja paikkaajana liittyy niin ikään Suomelle ja Japanille yhteinen piirre, joka on yksinäisten vanhusten kasvava määrä. Japanissa tämä on huomattava ongelma, joka koskee pääasiassa niitä vanhuksia, jotka eivät asu lastensa kanssa (Muramatsu & Akiyama 2011, 429). Suomessa yksinäiset vanhukset ovat tunnustettu ongelma, jota erityisesti järjestöjen ja evankelis-luterilaisen kirkon kampanjat ovat pyrkineet nostamaan esiin (kts. HelsinkiMissio ja Yhteisvastuu 2013). Liitteestä 1 käy ilmi, että Sosiaaliset verkostot II -kyselyaineistoon vastanneista 25-39 -vuotiaista japanilaisista 20 prosenttia ja suomalaisista 36 prosenttia tapaa omaa äitiään viikoittain tai useammin. Jos yhteisasujat lasketaan mukaan (japanilaisista tähän ikäryhmään kuuluvista 37 prosenttia asuu yhdessä äitinsä kanssa, suomalaisista 3 %), niin suomalaista edellä mainittuun ikäryhmään kuuluvista miltei 40 prosenttia ja japanilaisista lähes puolet on varsin tiiviissä kanssakäymisessä oman äitinsä kanssa. Lisäksi lähes kuukausittain yhteyttä pitää 37 %

japanilaisista ja puolet suomalaisista. Voi olettaa, että jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat vastaajat myös osallistuvat tarpeen vaatiessa ikääntyneen vanhemman asioista huolehtimiseen, vaikka eivät säännöllisesti olekaan vanhempansa arjessa läsnä. Valtaosa 25-39 -vuotiaista aikuisista lapsista siis pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa säännöllisesti niin Japanissa kuin Suomessakin, mutta ongelmakohta ovat ne vanhukset, joiden lapset eivät pidä juuri lainkaan yhteyttä. Käyttämäni kyselyaineiston mukaan suomalaisista 25-39 -vuotiaista noin kuusi prosenttia ja japanilaisista 2,6 prosenttia pitää yhteyttä omaan äitiinsä harvoin tai ei koskaan. Prosentuaalisesti luvut ovat melko pieniä, mutta otoksena koko väestöstä koskettavat ne huomattavaa määrää ikääntyneitä Suomessa ja valtavaa määrää ikääntyneitä Japanissa. Molempien maiden julkis palveluille on suuri haaste, miten taata ihmisarvoinen loppuelämä etenkin niille hoivaa ja hoitoa tarvitseville vanhuksille, joilla ei ole perhettä, tai joiden läheiset eivät pidä heihin lainkaan yhteyttä.

Hoivakumppanuus ja sen tulevaisuus. On todettu, että hyvin kehittyneiden julkisten palveluiden ja perheiden yhteinen hoivakumppanuus täyttää ikääntyneiden ihmisen tarpeet paremmin kuin vähäisten julkis palvelujen malli, jossa perheet ovat lähes yksin vastuussa ikääntyneiden hoivasta (Motel-Klingebiel, Tesch-Römer & von Kondratowitz 2005). Mitä tulee vanhusten palveluihin, on Japani ottanut suunnan perheiden yksinvastuusta kohti jaettua hoivavastuuta, jossa valtio ottaa osan vastuusta kantaakseen perheiden hoivavastuuta helpottaen. Suomessa on puolestaan hiljalleen siirrytty valtiokeskeisestä hoivavastuusta kohti jaettua hoivavastuuta, jossa perheillä on yhä suurempi vastuu läheistensä hoivasta. Varsinainen jaettu hoivakumppanuus, jossa julkis palvelut ikään kuin automaattisesti hoitavat päävastuun ikääntyneiden hoivasta, ei enää ole Suomessa itsestänselvyyttä vaikka usein vielä toteutuukin. Japanin osalta taas on liian varhaista sanoa, vievätkö valitut uudistukset vanhusten hoivaan liittyvissä kysymyksissä kohti tulevaisuuden jaettua hoivakumppanuutta. Sosiaaliset verkostot II -aineiston valossa voisi ennustaa, että Japani tulee kulkemaan kohti perheiden ja julkis palveluiden lisääntyvää yhteistyötä, sillä nuorimman vastaajajoukon vastaukset indikoivat siirtymää pois nykyisenkaltaisesta vanhusten hoivamallista, jossa perheillä on suuri vastuu ikääntyneistä. Nuorimman vastaajajoukon asenteet ovat tosin sukupuolten kesken jonkin verran jakautuneet siten, että naiset kannattavat perheiden hoivaroolin vähentämistä miehiä enemmän. Koska miesten panos hoivaan on Japanissa lähinnä liittynyt päätöksentekoon vanhusten hoivan järjestelyistä, on Japanin osalta mielenkiintoista nähdä, tarvitaanko perheiden hoivaroolin vähentymiseen myös miesten asenteellinen kannatus, vai ovatko hoitovakuutus ja naisten asenteet yhdistelmä, joka riittää uudistamaan perinteistä

vanhusten hoivakulttuuria. Nähtäväksi Suomen osalta puolestaan jää, onnistutaanko nykyistä vanhusten julkispalveluiden tasoa nostamaan – vai jäävätkö kehittäminen ja parannukset, kun keskitytään siihen että edes nykyinen taso kyetään tulevaisuudessa säilyttämään.

On esitetty tulkintoja siitä, että hyvinvointivaltion olemassaolo edellyttää hoivan informalisointia. Kuitenkin erityisesti lastenhoito käy esimerkkinä alueesta, jossa hoivan formaalit ja informaalit muodot ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään (Sipilä, Anttonen & Kröger 2009). Kenties tämä on tuleva suunta myös vanhustenpalveluille, niin Suomessa kuin Japanissakin. Siinä missä Suomessa perinteisesti valtiollisesti tuotettujen vanhustenpalvelujen rajapinta on murtunut ja avautunut enenevässä määrin informaalin sektorin täydennettäväksi, rakentaa Japani vanhuksille valtiollisesti tuotettua hoivaa keventämään perheiden hoivavastuuta ja helpottamaan ansio- ja hoivatyön yhdistämistä. Molemmissa maissa muutokset ovat tulleet ikään kuin pakotettuina; siinä missä Suomessa hyvinvointivaltiolla ei ole enää kasvupohjaa ja palveluja on supistettu tiukkaan taloustilanteeseen vedoten, ei Japanin muuttuva perhekulttuuri ja naisten halu tehdä ansiotyötä enää mahdollista vanhusten perhehoivaa entiseen tapaan.

Japanille vuosikausien perhekeskeisyys vanhustenhoivassa saattaa tietyssä mielessä olla nykytilanteessa jopa etu. Tilanteessa, jossa väestö ikääntyy ja perheen tuottaman hoivan varaan ei voida laskea, on Japanissa pystytty kehittämään täysin uudenlaisia avauksia ja toimintamalleja, sillä olemassa olevaa valtiollista vanhustenhoitosysteemiä ei ole ollut. Lähtökohtana on ikään kuin ollut puhdas pöytä, jolle vanhustenpalvelujärjestelmää on lähdetty rakentamaan ja valittu suunta vaikuttaa lupaavalta. Suomessa taas on vanhusten hoivan tulevaisuutta pohdittaessa keskitytty siihen, miten hoivan taso kyetään säilyttämään ikääntyneiden määrän kasvaessa samaan aikaan kun resurssit vähenevät. Uusia merkittäviä avauksia vanhustenhoivan uudelleenorganisoinniseksi ei ole tehty. Suomen uusi laki iäkkäiden henkilöiden sosiaali- ja terveyspalvelujen saannin turvaamiseksi (ns. vanhustenpalvelulaki) astuu voimaan kesällä 2013. Sen avulla pyritään parantamaan hoidon laatua ja takaamaan kaikille mahdollisimman nopea pääsy palvelujen pariin. Lakiin ei kuitenkaan ole sisällytetty henkilöstömitoituksen minimiä eikä vanhusten subjektiivista oikeutta saada hoitoa joten nähtäväksi jää, onko uudella lailla konkreettisia vaikutuksia hoidon ja hoivan laatuun ja saatavuuteen Suomessa. Sekä oikeus saada hoivaa että henkilöstömitoituksen vähimmäismäärä olisi ollut hyvä sisällyttää lakiin, sillä jokaisella tulisi olla oikeus päästä julkisten vanhustalveluiden pariin ja toisaalta olisi tärkeää varmistaa, että

hoidon ja hoivan taso on kelpoista. Subjektiiivinen oikeus hoivaan hyödytön, jos laatu ei ole kelpoista ja myös toisinpäin: hyvälaatuiset palvelut jotka ovat tarjolla vain harvoille, eivät palvele riittävästi ikääntyvän yhteiskunnan vanhuksia tai heidän perheitään. Lasten subjektiiivinen päivähoito-oikeuskin on merkityksetön, jos tarjolla oleva hoiva on niin huonolaatuista, etteivät vanhemmat halua viedä lapsiaan päivähoitoon.

Ristiriitaiset normit. Palaan vielä Katja Revon (2009) havaintoihin siitä, miten yhteiskunnan vahvat ja hyväksytyt normit voivat olla keskenään suuressakin ristiriidassa. Vanhusten (ja lasten) hoiva yhdistettynä naisten aktiivisempaan työmarkkinoille osallistumiseen näyttää olevan yksi ristiriitaisia odotuksia ja paineita asettava asia niin Suomessa kuin Japanissakin, joskin lähtötilanne on erilainen. Suomessa perheiltä vaaditaan aktiivisempaa roolia vanhusten hoivatyössä ja pienten lasten kotihoitoa arvostetaan suuresti, mutta samaan aikaan naisten työelämään osallistuminen halutaan säilyttää korkealla tasolla. Japanissa sen sijaan naisilta toivotaan aiempaa aktiivisempaa läsnäoloa palkkatyössä, mutta samanaikaisesti heidän olisi huolehdittava vanhuksista ja lapsista. Suomessa pontimena työelämään osallistumisen vaatimuksille on käytetty väestön ikääntymisestä johtuvaa kustannusvajetta yhdistettynä vanhustenhuollon rahoitusvajeeseen. Erityisesti naisia patistellaan töihin samaan aikaan, kun arkikokemukset sekä selvitykset kertovat pienten lasten ja vanhustenhoivan huonosta tilasta tai ainakin hoitoyksiköittäin suuresti vaihtelevasta hoivan tasosta. Japanissa taas kotona tehtävälle vanhustenhoivalle alkaa olla jo vaihtoehtoja, mutta ongelmana ovat paitsi vahvat kotihoivan perinteet, myös kodin ulkopuolisten hoivan riittämättömyys. Lisäksi naisten työelämään osallistumista hankaloittaa edelleen se, että kodin ulkopuoliset hoitomahdollisuudet pienille lapsille ovat vähäiset. Tässä mielessä vaikuttaa siltä, että niin japanilainen kuin suomalainenkin yhteiskunta vaativat yksilöltä, ja erityisesti naisilta panoksia, mutta samanaikaisesti vetäytyvät vastuusta tuottaa riittävästi korkealaatuisia palveluja, jotka mahdollistavat yksilötason vaaditut panostukset.

Jatkotutkimus. Yhtenä ajankohtana poimitun kyselyaineiston tulokset eivät anna aukotonta kokonaiskuvaa eri taustatekijöiden merkityksestä ikääntyneiden hoivaa koskevien asenteiden muodostumisessa, joten jatkotutkimusta voisi tehdä vertailemalla suomalaisten ja japanilaisten asenteita useampana eri ajankohtana. Mielenkiintoista olisi tarkastella jo yksin suomalaisten asennoitumista omien vanhempien huolehtimisvastuuseen ennen 1990-luvun laman leikkauksia, verrata niitä vuonna 2000 kerätyn aineiston tuloksiin sekä tulevina vuosina kerättävään

aineistoon, jossa tarkasteltaisiin asenteita kun suuret ikäluokat ovat eläköityneet ja yhä useampi tarvitsee tukipalveluja arkeensa. Myös vastaavan aineiston kerääminen Japanista joidenkin vuosien päästä, kun *Kaigo Hoken* -järjestelmä on vakiintunut ja ihmiset tottuneet sen tuomiin muutoksiin, olisi erittäin mielekäs vertailuaineisto nyt käyttämälleni, vuonna 2001 kerätylle aineistolle. Jatkotutkimuksen kannalta kiinnostava tarkastelun kohde on, mihin suuntaan vanhusten hoiva ja siihen liittyvät järjestelyt ylipäätään jatkossa kulkevat: voimistuuko Suomessa tendenssi, jossa julkisten palvelujen roolia karsitaan ja läheisillä on yhä enemmän vastuuta ikääntyneistä omaisistaan ja toisaalta, missä määrin erilaiset vanhusten palvelut Japanissa lopulta ottavat perheen aiemmin hoitamaa työsarkaa hoidettavakseen. Näiden muutosten osalta mielenkiintoinen kysymys jatkotutkimuksen kannalta on, miten muutokset julkisen ja perheen hoivavastuissa vaikuttavat ihmisten asenteisiin: kapenevatko asenteelliset erot Suomen ja Japanin välillä ja miten muutokset hoivan rakenteissa vaikuttavat eri sukupolvien ja sukupuolten kokemuksiin ja asenteisiin.

Suomalaisen ja japanilaisen yhteiskunnan ikääntymisen kehityksen ja eri-ikäisten ihmisten asenteiden tarkastelu on ollut erittäin mielenkiintoinen projekti. Käyttämäni kyselyaineiston ja kirjallisuuden avulla olen pystynyt muodostamaan kuvan Suomen ja Japanin vanhustenhoivan tilasta ja tulevasta suunnasta, sekä saanut tietoa suomalaisten ja japanilaisten suhtautumisesta vanhusten hoivavastuuseen. Aukottomampien tutkimustulosten saaminen vaatisi kuitenkin vielä yksityiskohtaisempaa ja syvemmälle menevämpää tarkastelua suomalaisen ja japanilaisen yhteiskunnan ilmiöistä ja tendensseistä, jotka ovat kytköksissä vanhusten hoivaan vaikuttaviin mielipiteisiin ja asenteisiin. Lisäksi, niin kiehtovaa kuin tilastollisen datan tuottama informaatio onkin, jään lopputyössäni hieman kaipaamaan ihmisten ääntä. Jatkotutkimuksen osana, tilastoja ja teoriaa täydentäen kannattaisikin mahdollisesti käyttää joko haastatteluja tai muuta tarkoitukseen sopivaa kvalitatiivista aineistoa.

Lopuksi. Jo useiden vuosien ajan on Suomessa noussut tasaisin välijoin julkisuuteen tapauksia, joissa vanhukset ovat jääneet paitsi asiallista ja ihmisarvoista hoivaa joko laitoksissa, erilaisissa palvelu- ja hoitokodeissa tai omissa asunnoissaan, kun kotipalvelu ei ole toiminut tai sitä ei ole ollut saatavilla. Taloudellisten resurssien tiukentumisen myötä on julkisissa vanhusten hoivapalveluissa kenties paikoitellen jo niin huomattavia puutteita, etteivät perheet enää kykene niitä paikkaamaan, vaikka periaatteessa halua auttaa ja huolehtia ikääntyneestä läheisestä onkin.

Käyttämäni aineiston mukaan suomalaiset kannattavat lähes yksimielisesti valtion vastuuta ikääntyneiden elintasosta vastaajana, mutta lisäksi enemmistö on sitä mieltä, että aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan. Voi siis ajatella, että perheen ja julkispalveluiden hoivakumppanuudelle on suomalaisten osalta olemassa tahtotila. Hoivakumppanuus ja sitä myötä hyvä hoiva vanhuksille ei Suomessa kuitenkaan enää toteudu, koska julkisen sektorin ikääntyneille osoittamat resurssit ovat niin tiukoilla: julkiset hoivapalvelut eivät pysty tuottamaan vähennetyillä varoilla kelvollista hoivaa alati kasvavalle joukolle vanhuksia ja tämän seurauksena julkisen sektorin hoivavaje on kasvanut niin suureksi, ettei palkkatyössä olevilla, mahdollisesti perheellisillä aikuisilla lapsilla ole välttämättä mahdollisuutta paikata yhä suuremmaksi kasvavia julkisen sektorin hoivapalveluiden puutteita. Poliittisessa päätöksenteossa olisi tärkeää saada aikaan tahtotila ikäihmisten hoivapalvelujen laadun parantamiseksi; julkisen hoivan tasoa ja määrää olisi nostettava, jotta sen parissa olevat vanhukset saavat elää ihmisarvoisesti elämänsä loppuvuodet.

Japanilaisten ikääntyneiden tilanne ei myöskään aina ole hyvä, esimerkiksi Naoko Komiya (2006) valottaa kotona tapahtuvan hoivan nurjaa puolta kertomalla ikääntyneiden japanilaisnaisten kotonaan kokemasta kaltoinkohtelusta. Ikääntyneistä vanhemmista huolehtiminen tarkoittaa Japanissa usein konkreettista hoivatyötä, jossa ikääntynyt vanhempi saattaa muuttaa aikuisen lapsensa kotiin asumaan. Vanhuksista huolehtimisen suuresta työtaakasta etenkin japanilaisille naisille kertovat Sosiaaliset verkostot II -kyselyaineiston vastaukset, joiden mukaan japanilaiset naiset kannattavat aikuisten lasten huolehtimisvastuuta selkeästi suomalaisnaisia vähemmän, ja lisäksi japanilaisnaiset kannattavat aikuisten lasten hoivavastuuta ikääntyneistä huomattavasti harvemmin kuin japanilaiset miehet. Japanissa on kuitenkin tapahtunut viime vuosina suuria muutoksia vanhusten hoivan saralla, kun valtio on käynnistänyt uudistuksia joiden avulla perinteisen, perheiden varassa olevan vanhustenhoivan rinnalle on alettu rakentaa valtion rahoittamaa ikääntyneiden hoivajärjestelmää. Valtion ja perheiden yhteinen hoivakumppanuus ei vielä tänä päivänä toteudu Japanissa, sillä kotihoivan normi on vahva ja julkisrahoitetun vanhusten hoivan määrä on riittämätöntä. Mikäli Japani jatkaa ikääntyneiden hoivapalvelujen lisäämistä siten, että vanhusten kotihoivalle on jatkossa olemassa yhä enemmän todellisia vaihtoehtoja ja vanhusten hoivapalveluiden käyttö kasvaa, myös asenteet kodin ulkopuolista vanhusten hoivaa kohtaan saattavat muuttuvat myönteisimmiksi. Ei ole poissuljettua, ettei Japanissa vanhusten hoiva voisi tulevaisuudessa järjestyä julkisesti rahoitettujen palveluiden ja perheiden yhteistyönä.

Kysymyksen aikuisten lasten velvollisuudesta huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan voi ymmärtää monella tavalla: erilaisissa kulttuureissa, erilaisissa hyvinvointivaltioissa ja erilaisissa perheissä se voi tarkoittaa käytännön tasolla hyvinkin erilaisia asioita. Ikääntyneen ihmisen kannalta kysymyksessä oleellisinta lienee kuitenkin hyvän olon ja turvallisuuden tunne, joka tulee heidän perheenjäsentensä välittämisestä ja huolehtimisesta. Kun henkinen tai fyysinen toimintakyky heikkenee, voi tuntua turvalliselta jos lapset ottavat ikääntyneen vanhemman asumaan kotiinsa, mutta yhtäläillä turvallisuudentunnetta voi luoda se, että tietää jonkun tarvittaessa hoitavan puolestaan asioita, tulevan kanssaan lääkäriin, vaativan parempaa palvelua – tai vain tulevan luokseen olemaan läsnä.

LÄHTEET

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (1992) Julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen sosiaalipolitiikassa: sosiaalipalvelujen toimijat ja uudenlaiset yhteensovittamisen strategiat. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) Sosiaalipolitiikka vuonna 2017 – Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. Helsinki: WSOY, 435–462.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Anttonen, Anneli & Sointu, Liina (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki: Stakes.

Baldock, John & Hadlow, Jan (2005) Managing the Family: Productivity, Scheduling and the Male Veto. Teoksessa Teppo Kröger & Jorma Sipilä (toim.) Overstretched: European Families Up Against the Demands of Work and Care. Cornwall: Blackwell Publishing Ltd, 145–158.

Bethel, Diana (1992) Alienation and Reconnection in a Home for the Elderly. Teoksessa Joseph Tobin (toim.) Remade in Japan. New Haven: Yale University Press, 126-142.

Bond, John (1992) The Politics of Caregiving: The Professionalization of Informal Care. *Ageing and Society* 12(1), 5–21.

Brandt, Martina & Haberkern, Klaus & Szydlik, Marc (2009) Intergenerational help and care in Europe. *European Sociological Review* 25(5), 585-601.

Brown, Joseph Winchester & Liang, Jersey & Krause, Neal & Akiyama, Hiroko & Sugisawa, Hidehiro & Fukaya, Taro (2002) Transitions in Living Arrangements Among Elders in Japan: Does Health Make a Difference? *Journal of Gerontology: Series B*, 57(4), 209–220.

Bumpass, Larry & Tsuya, Noriko (toim.) (2004) Marriage, work, and family life in comparative perspective: Japan, South Korea, and the United States. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Castles, Francis (1996) Australia and New Zealand: Needsbased Social Guarantees and Working Class Life Cycles. Teoksessa Gøsta Esping-Andersen (toim.) *Welfare States in Transition*. London: Sage, 88-115.

Campbell, John (2002) *Japanese Social Policy in Comparative Perspective*. Washington: The World Bank.

Campbell, John & Ikegami, Naoki (2000) Long-term care insurance comes to Japan. *Health Affairs* 19(3), 26-39.

Coughlin, Richard (1980) Ideology, Public Opinion and Welfare State Policy: Attitudes towards Taxes and Spending in Industrial Countries. Berkeley: Institute of International Studies.

Elder, Joseph (1976) Comparative Cross-National Methodology. *Annual Review of Sociology* 2, 209–230.

Esping-Andersen, Gøsta (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Esping-Andersen, Gøsta (1997) Hybrid or Unique? The Japanese Welfare State Between Europe and America. *Journal of European Social Policy* 7(3), 179–189.

Finch, Janet & Mason, Jennifer (1990) Filial Obligations and Kin Support for Elderly People. *Ageing and Society* 10(2), 151-175

Forma, Pauli (1997) The Rational Legitimacy of the Welfare State: popular support for ten income transfer schemes in Finland. *Policy and Politics* 25(3), 235–249.

Forss, Simo & Karjalainen, Pirkko & Tuominen, Kristiina (1995) *Mistä apu vanhana? Tutkimus vanhusten avuntarpeesta ja eläkeläisten vapaaehtoistyöstä*. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Gibson, Mary (1992) Public health and social policy. Teoksessa Hal Kendig, Akiko Hashimoto & Larry Coppard (toim.) *Family support to the elderly: The international experience*. Oxford: Oxford University Press, 88-114.

Gilbert, Neil (2004) *Transformation of the Welfare State. The Silent Surrender of Public Responsibility*. New York: Oxford University Press.

Haavio-Mannila, Elina & Majamaa, Karoliina & Tanskanen, Antti & Hämäläinen, Hans & Karisto, Antti & Rotkirch Anna & Roos, Jeja-Pekka (2009) *Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa*. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107.

Hantrais, Linda & Mangen, Steen (toim.) (1996) *Cross-National Research Methods in the Social Sciences*. Lontoo: Pinter.

Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Paasio, Kaisu & Pukkinen, Tommi & Österberg, Johannes (2006) *Palkkatyöstä yrittäjäksi. Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisen reiteistä sosiaali- ja terveysalalla sekä kaupallisella ja teknisellä alalla*. Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 297.

Hiilamo, Heikki (2006) *Akantappolaista isäkiintiöön. Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa*. Helsinki: Stakes.

Horlacher, David (2002) *Aging in Japan: Causes and Consequences. Part III: The Elderly*. Laxenburg, Austria: International Institute for Applied Systems Analysis, Interim Report IR-02-002/January.

Imamura, Anne (1996) Introduction. Teoksessa Anne Imamura (toim.) *Re-Imaging Japanese Women*. Berkeley: University of California Press, 1-11.

Jallinoja, Riitta (1985) *Johdatus perhesosiologiaan*. Porvoo: WSOY.

Jallinoja, Riitta (1993) Liberalismin ja familismin välimaastossa. Sosiaalinen aikakausikirja 87(6), 24–26.

Jallinoja, Riitta (2006) Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.

Johansson, Lennart & Sundström, Gerdt & Hassing, Linda (2003) State provision down, offspring's up: the reverse substitution of old-age care in Sweden. *Ageing and Society* 23(3), 269–280.

Julkunen, Raija (1992) Hyvinvointivaltio käännekohtassa. Jyväskylä: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2006) Perhe, työ, hoiva ja valtio – oma ja yhteinen, yksityinen ja julkinen hoivavastuu. Teoksessa Liisa Hokkanen & Maritta Sauvola (toim.) *Puhumattomat paikat*. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 15–45.

Ka, Lin (1999) *Confucian Welfare Cluster. A Cultural Interpretation of Social Welfare*. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 645.

Kalmijn, Matthijs & Saraceno, Chiara (2008) A comparative perspective on intergenerational support. Responsiveness to parental needs in individualistic and familialistic countries. *European Societies* 10(3), 479–508.

Kangas, Olli (1997) Self-interest and the Common Good. The Impact of Norms, Selfishness and Context in Social Policy Opinions. *Journal of Socioeconomics* 26(5), 475–494.

Karisto, Antti (2005) Suuret ikäluokat kuvastimessa. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 17–58.

Kauppinen, Markku (2005) Miten käy palvelukyvyyn? Kuntien valmistautuminen väestömuutoksen vaikutuksiin. Yhteistyö, uudistuvat palvelurakenteet ja työhyvinvointi kuntastrategioiden ytimiksi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kautto, Mikko & Häkkinen, Unto & Laine, Veli & Parkkinen, Pekka & Parpo, Antti & Tuukkanen, Jorma & Vaarama, Marja & Vihriälä, Vesa & Volk, Raija (2006) Hoivan ja hoidon taloudellinen kestävyys – Arvioita sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannusten kehityksestä. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki: Stakes.

Kennett, Patricia & Yeates Nicola (2001) Defining and constructing the research process. Teoksessa Patricia Kennett (toim.) *Comparative Social Policy: Theory and research*. Buckingham: Open University Press, 40–61.

Kinnunen, Ulla & Rönkä, Anna (2002) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Komiya, Naoko (2006) Domestic Elder Abuse in Japanese Context – Concerning elderly women who are not in need of nursing care. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Konttinen, Annamari (2004) Naisen paikka, naisten asiat. Teoksessa Seija Jalagin & Annamari Konttinen (toim.) Japanilainen nainen – kuvissa ja kuvien takana. Tampere: Vastapaino, 112–141.

Kontturi, Janne (1999) Rakkaat vanhemmat? Perheen merkityksestä erityisluokan oppilaalle. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos.

Koskinen, Simo (2005) Sukupolvien välinen sopimus vai sota? Teoksessa Lauri Vuorenkoski, Ronald Wiman & Minna Sinkkonen (toim.) Signaaleja. Stakesin tulevaisuusraportti 2005. Helsinki: Stakes, Aiheita 1/2005, 12–18.

Kröger, Teppo (2009) Hoivapolitiikan rajanvetoja. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zehner (toim.) Hoiva – Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino, 99–125.

Kröger, Teppo & Repo, Katja (2009) Lasten päivähoito - oikeus hoivaan ja varhaiskasvatukseen. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zehner (toim.) Hoiva - tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino, 200-218.

Kuusinen–James, Kirsi (2009) Yhteinen vastuu – muuttuva työnjako? Uusi sosiaalinen sopimus ikääntyneiden hoivan järjestämisestä. Lahti: M&P Paino.

Kärkkäinen, Sirkka–Liisa (1994) Mökeistä taajamiin. Ikääntyvien elinolot 1950-luvulta 1990-luvulle. Teoksessa Raija Sailas & Sirkku Mikkonen (toim.) 55+: Katsaus ikääntyvien elinoloihin. Tilastokeskus. SVT: Elinolot 1994:1. Helsinki: Paino-Center Oy, 95–114.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. 28.12.2012/980

Leibfried, Stephan (1992) Towards a European Welfare State. Teoksessa Zsuzsa Ferge & Jon Kolberg (toim.) Social Policy in a Changing Europe. Frankfurt: Campus Verlag, 245-79.

Lingsom, Susan (1997) The substitution issue: Care politics and their consequences for family care. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), rapport 6/97.

Long, Susan Orpett (1996) Nurturing and Femininity: The Impact of the Ideal of Caregiving in Postwar Japan. Teoksessa Anne Imamura (toim.) Re-Imaging Japanese Women. Berkeley: University of California Press, 156-176.

Luoma, Kalevi & Rätty, Tarmo & Moisio, Antti & Parkkinen, Pekka & Vaarama, Marja & Mäkinen, Erkki (2003) Seniori–Suomi. Ikääntyvän väestön taloudelliset vaikutukset. Helsinki: Edita Prima Oy, Sitran raportteja 30.

Statistics Bureau, Management and Coordination Agency (1992) Rojin no seikatsu to ishiki: Dai sankai kokusai hikaku chosa kekka hokokusho [Life and perceptions of the elderly: Report of the results on the third international comparative survey]. Tokyo: Chuo Hoke Shuppan.

- Marin, Marjatta (1999) Perhe ja sen muutos suomalaisessa kulttuurissa. Teoksessa Marita Paunonen & Katri Vehviläinen-Julkunen (toim.) Perhe hoitotyössä: teoria, tutkimus ja käytäntö. Porvoo: WSOY, 43–60.
- Marin, Marjatta (2001a) Aikuisuus ja keski-ikäisyys. Teoksessa Jyrki Jyrkämä & Anne Sankari (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 225–265.
- Marin, Marjatta (2001b) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Jyrki Jyrkämä & Anne Sankari (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 17–48.
- Marin, Marjatta (2003) Perheet, sukupolvet ja sosiaaliset verkostot. Teoksessa Eino Heikkinen & Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Tampere: Kustannus Oy Duodecim, 60–69.
- Melkas, Tuula (1992) Valtion ja markkinoiden tuolla puolen. Kanssaihmisten apu Suomessa 1980-luvun lopulla. Helsinki: Tilastokeskus, Tilastokeskuksen tutkimuksia 196.
- Minami, Ryoshin (1986) The Economic Development of Japan: a Quantitative Study. London: The MacMillan Press Ltd.
- Ministry of Health and Welfare (1991) Latest demographic Statistics 1990-1991. Tokyo: Institute of Population Problems.
- Motel-Klingebiel, Andreas & Tesch-Römer, Clemens & von Kondratowitz, Hans-Joachim (2005) Welfare states do not crowd out the family: Evidence for mixed responsibility from comparative analyses. *Ageing & Society*, 25(6), 863-882.
- Muramatsu, Naoko & Akiyama, Hiroko (2011) Japan: Super-Aging Society Preparing for the Future. *The Gerontologist* 51(4), 425–432.
- Muuri, Anu (2010) The impact of the use of the social welfare services or social security benefits on attitudes to social welfare policies. *International Journal of Social Welfare* 19(2), 182–193.
- Myles, John (2002) A new social contract for the elderly. Teoksessa Gøsta Esping-Andersen, Duncan Gallie, Anton Hemerijck & John Myles (toim.) Why we need a new welfare state. New York: Oxford University Press, 130–169.
- Ogawa, Naohiro & Retherford, Robert (1993) Care of the Elderly in Japan: Changing Norms and Expectations. *Journal of Marriage and Family* 55(3), 585–597.
- Oskamp, Stuart (1991) Attitudes and opinions. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Parkkinen, Pekka (2002) Suomen ja muiden unionimaiden väestön ikärakenne vuoteen 2050. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (1999) Perhe hoitotyössä – teoria, tutkimus ja käytäntö. Porvoo: WSOY.

Pirnes, Hannu (2012) Japanissa kilpaillaan hoidon laadulla. Helsingin Sanomat 26.2.2012. Vieraskynä A1.

Przeworski, Adam (1987) Methods of cross-national research 1970-1983. Teoksessa Meinhof Dierkes, Hans Weiler & Ariane Antal (toim.) Comparative Policy Research: Learning from Experience. Aldershot: WZB.

Purhonen, Semi (2007) Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsinki: Yliopistopaino, Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251.

Repo, Katja (2009) Lapsiperheiden arki: näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1479.

Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Tampere: Gaudeamus, 13 - 26.

Sipilä, Jorma (2003) Hoivan organisointi: vaivaistalosta markkinatavaraksi. Janus 11(1), 23–38.

Sōmuchō, Coordination and Management Agency (1995) Chōju shakai taisaku no dōkō to tenbō. Tokyo: Okurashō insatsukyoku.

Statistics Bureau (1992) 1990 Population Census of Japan. Tokyo: Japan Statistical Association.

Stein, Catherine & Wemmerus, Virginia & Ward, Marcia & Gaines, Michelle & Freeberg, Andrew & Jewell, Thomas (1998) "Because They're my Parents": An Intergenerational Study of Felt Obligations and Parental Caregiving. Journal of Marriage and the Family 60(3), 611-622.

Sugimoto, Yoshio (1997) An introduction to Japanese Society. Cambridge: Cambridge University Press.

Sundström, Gert & Malmberg, Bo & Johansson, Lennarth (2006) Balancing Family and State Care: Neither, Either or Both? The Case of Sweden. Ageing and Society 26(5), 767-782.

Takahashi, Mutsuko (1991) Japanese Women. Teoksessa Briitta Koskiahio, Tapio Koskiahio, Mika Merviö & Paula Mäkinen (toim.) The Essence of Japanese Society, Nordic and Japanese Interpretations. Tampere: Hermes–Myynti Oy, 121–130.

Takahashi, Mutsuko (1995) Japanese Welfare Society. Tampere: University of Tampere, Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A 462.

Takahashi, Mutsuko (2003) Care for Children and Older People in Japan: Modernizing the Traditional. Teoksessa Anneli Anttonen, John Baldock & Jorma Sipilä (toim.) The Young, the Old and the State. Cheltenham, UK & Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 81-108.

Tanskanen, Antti & Danielsbacka, Mirkka (2009) Perheen vai yhteiskunnan vastuu? Suurten ikäluokkien auttamisasenteiden tarkastelua. *Janus* vol. 17(1), 20–35.

Tedre, Silva (2003) Vanhusten avohuollon avaamattomat kysymykset. *Gerontologia* 17(2), 98-102.

Tsuya, Noriko & Choe, Minja (1991) Changes in Intrafamilial Relationships and the Roles of Women in Japan and Korea. Tokio: Nihon University Population Research Institute, NUPRI Research Paper Series, no. 58.

Vaarama, Marja & Noro, Anja (1997) Vanhusten sosiaali- ja terveystalvet. Teoksessa Hannu Uusitalo ja Mikko Staff (toim.) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 1997. Jyväskylä: Gummerus, Stakesin raportteja 214/1997.

Vaarama, Marja & Voutilainen, Päivi (2002) Kaksi skenaariota vanhusten hoivapalvelujen kehityksestä ja resurssitarpeesta ajalla 1999–2030. *Yhteiskuntapolitiikka* 67(4), 352–363.

Valaskivi, Katja (2006) Vaurauden lapset. Näkökulmia japanilaiseen ja suomalaiseen nykykulttuuriin. Tampere: Vastapaino.

Valokivi, Heli & Zehner, Minna (2009) Hoivan tarve ja vanhan ihmisen toimintakyky. Teoksessa Anneli Anttonen, Heli Valokivi & Minna Zehner (toim.) Hoiva – Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino, 154-175.

Vilèn, Marika & Vihunen, Riitta & Vartiainen, Jari & Sivèn, Tuula & Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli (2006) Lapsuus – erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

White, Mary (1992) Home truths: women and social change in Japan. *Daedalus* 121(4), 61-82.

Zehner, Minna (2005) Family Commitments under Negotiation: Dual Careers in Finland and Italy. Teoksessa Teppo Kröger & Jorma Sipilä (toim.) Overstretched: European Families Up Against the Demands of Work and Care. Cornwall: Blackwell Publishing Ltd, 81–94.

SÄHKÖISET LÄHTEET:

HelsinkiMissio (2013) [WWW-sivusto]. Helsinki: Helsinkimissio.

<http://www.helsinkimissio.fi/?sid=292>

Viitattu 7.4.2013

Karisto, Antti (2007) Baby Boomers Reach Retirement, but not yet Old Age – A Generational Viewpoint to Population Ageing. Japan–Finland Joint Seminar on Well-being in Ageing Society, Sendai, Japan, 16.11.2007. Unpublished Conference paper.

<http://hdl.handle.net/10224/4613>

Viitattu 28.11.2012

Korhonen Merja (2007) Lasten ja aikuisten kesken: kasvatuskulttuurin uudet pulmat ja mahdollisuudet. Presentaatio: Avaimia päivähoidon arkeen, 20.11.2007.
http://www.sosiaalitaito.fi/ep/tiedostot/Lasten_ja_aikuisten_kesken_merja_korhonen.pdf
Viitattu 1.4.2012

Population Projections for Japan (2012) January 2012: 2011 to 2060. Tokyo: National Institute of Population and Social Security Research.
http://www.ipss.go.jp/site-ad/index_english/esuikai/ppfj2012.pdf
Viitattu 15.4.2013

Nitta, Hiroyuki (2006) Capitalizing on Retirement of Japan's First Baby-Boomers. JETRO Japan Economic Report, April-May 2006.
http://www.jetro.go.jp/en/reports/market/pdf/2006_18_u.pdf
Viitattu 2.3.2013

Statistical Handbook of Japan: 2011. Statistical Research and Training Institute, Ministry of Internal Affairs and Communications. Tokyo: Nihontokeikyokai.
<http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.htm>
Viitattu 17.3.2013

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkojulkaisu].
ISSN=1798-5137. Helsinki: Tilastokeskus
<http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>
Viitattu 5.2.2013

National Family Research of Japan 1999 [elektroninen tutkimusdata-aineisto]. National Family Research Working Group, Japan Society of Family Sociology.
Social Science Japan Data Archive: <http://ssjda.iss.u-tokyo.ac.jp>
Viitattu alkuperäisteokseen 1.9.2003

Vaarama, Marja & Hakkarainen, Anne & Laaksonen, Seppo (1998) Vanhusbarometri.
Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Selvityksiä 1999:3
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/paosisallys2.htm>
Viitattu 13.2.2012

Yhteisvastuu 2013 (2013) [WWW-sivusto]. Helsinki: Kirkkopalvelut ry.
<http://yhteisvastuu.fi/fi>
Viitattu 28.4.2013

AINEISTO:

International social survey programme: Social Networks II, 2001 [elektroninen aineisto].
First Edition: March 2004. Köln: Zentralarchiv für empirische Sozialforschung [tuottaja, jakaja],
2004. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja], 2004.

LIITTEET

Liite 1: Tapaamiset ja yhteisasuminen oman äidin kanssa	2
Liite 2: Perheen vastuu ikääntyneistä eri taustatekijöiden mukaan	
Liite 2a, Siviilisääty	3
Liite 2b, Jälkeläiset	5
Liite 2c, Koulutus	7
Liite 2d, Kuukausitulot	9
Liite 2e, Asuinpaikka	11
Liite 2f, Tapaamistiheys	13
Liite 2g, Matka äidin luo	15
Liite 3: Valtion vastuu ikääntyneistä eri taustatekijöiden mukaan	
Liite 3a, Ikä	16
Liite 3b, Sukupuoli	17
Liite 3c, Jälkeläiset	18
Liite 3d, Koulutus	19
Liite 3e, Kotitalouden kk-tulot	20
Liite 4: Tutkielmassa käytetyt Sosiaaliset verkostot II	21
-kyselylomakkeen kysymykset	

Suomi: tapaamiset ja yhteisasuminen oman äidin kanssa vuonna 2001-2002

			IKÄ			
			25-39 v.	40-59 v.	60-75 v.	Yhteensä
Kuinka usein tapaa omaa äitiään	Viikoittain tai useammin	Lukumäärä	135	120	11	266
		Prosenttia %	36,1	22,1	3,8	22,1
	Useita kertoja vuodessa	Lukumäärä	188	177	9	374
		Prosenttia %	50,3	32,7	3,1	31,1
	Harvoin tai ei koskaan	Lukumäärä	22	29	2	53
		Prosenttia %	5,9	5,4	0,7	4,4
	Asumme yhdessä	Lukumäärä	11	8	0	19
		Prosenttia %	2,9	1,5	0	1,6
	Äitini on kuollut	Lukumäärä	18	208	265	491
		Prosenttia %	4,8	38,4	92,3	40,8
Yhteensä		Lukumäärä	374	542	287	1203
		Prosenttia %	100	100	100	100

Japani: tapaamiset ja yhteisasuminen oman äidin kanssa vuonna 2001

			IKÄ			
			25-39 v.	40-59 v.	60-75 v.	Yhteensä
Kuinka usein tapaa omaa äitiään	Viikoittain tai useammin	Lukumäärä	60	60	12	132
		Prosenttia %	19,8	12,1	3,9	11,9
	Useita kertoja vuodessa	Lukumäärä	113	176	22	311
		Prosenttia %	37,3	35,6	7,1	28,1
	Harvoin tai ei koskaan	Lukumäärä	8	21	7	36
		Prosenttia %	2,6	4,2	2,3	3,3
	Asumme yhdessä	Lukumäärä	111	81	17	209
		Prosenttia %	36,6	16,4	5,5	18,9
	Äiti ei elossa	Lukumäärä	11	157	250	418
		Prosenttia %	3,6	31,7	81,2	37,8
Yhteensä		Lukumäärä	303	495	308	1106
		Prosenttia %	100	100	100	100

Suhtautuminen väittämään: ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja parisuhdetilanteen mukaan, N=1269

Parisuhdetilanne				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Avo- tai avioliitossa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	185	227	91	503
			Prosenttia %	71,4	56,5	47,2	58,9
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	33	83	61	177
			Prosenttia %	12,7	20,6	31,6	20,7
		Eri mieltä	Lukumäärä	41	92	41	174
			Prosenttia %	15,8	22,9	21,2	20,4
<i>p= .000</i>	Yhteensä	Lukumäärä	259	402	193	854	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
Ei parisuhteessa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	87	69	37	193
			Prosenttia %	77,0	52,3	52,9	61,3
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	14	23	14	51
			Prosenttia %	12,4	17,4	20	16,2
		Eri mieltä	Lukumäärä	12	40	19	71
			Prosenttia %	10,6	30,3	27,1	22,5
<i>p= .000</i>	Yhteensä	Lukumäärä	113	132	70	315	
		Prosenttia %	100	100	100	100	

Suhtautuminen väittämään: ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja parisuhdetilanteen mukaan, N=1082

Parisuhdetilanne				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Avo- tai avioliitossa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	86	167	140	393
			Prosenttia %	48,6	39,0	58,8	46,6
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	61	153	54	268
			Prosenttia %	34,5	35,7	22,7	31,8
		Eri mieltä	Lukumäärä	30	108	44	182
			Prosenttia %	16,9	25,2	18,5	21,6
<i>p=.000</i>	Yhteensä	Lukumäärä	177	428	238	843	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
Ei parisuhteessa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	83	40	36	159
			Prosenttia %	69,7	65,6	61,0	66,5
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	25	11	16	52
			Prosenttia %	21	18	27,1	21,8
		Eri mieltä	Lukumäärä	11	10	7	28
			Prosenttia %	9,2	16,4	11,9	11,7
<i>p=.490</i>	Yhteensä	Lukumäärä	119	61	59	239	
		Prosenttia %	100	100	100	100	

Suhtautuminen väittämään: ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja jälkikasvun mukaan, N=801

				IKÄ			
				25–39	40–59	60–75	Yhteensä
Lapsia vai ei							
Lapseton	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	95	35	11	141
			Prosenttia %	75,4	66,0	91,7	73,8
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	17	8	1	26
			Prosenttia %	13,5	15,1	8,3	13,6
		Eri mieltä	Lukumäärä	14	10	0	24
			Prosenttia %	11,1	18,9	0	12,6
<i>p= .317</i>	Yhteensä	Lukumäärä	126	53	12	191	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
On lapsia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	134	178	47	359
			Prosenttia %	71,3	55,5	46,5	58,9
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	22	63	23	108
			Prosenttia %	11,7	19,6	22,8	17,7
		Eri mieltä	Lukumäärä	32	80	31	143
			Prosenttia %	17,0	24,9	30,7	23,4
<i>p= .001</i>	Yhteensä	Lukumäärä	188	321	101	610	
		Prosenttia %	100	100	100	100	

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja jälkikasvun mukaan, N=1080

				IKÄ			
				25–39	40–59	60–75	Yhteensä
Lapsia vai ei							
Lapseton	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	97	46	10	153
			Prosenttia %	64,7	70,8	47,6	64,8
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	39	15	11	65
			Prosenttia %	26,0	23,1	52,4	27,5
		Eri mieltä	Lukumäärä	14	4	0	18
		Prosenttia %	9,3	6,2	0	7,6	
<i>p= .062</i>	Yhteensä	Lukumäärä	150	65	21	236	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
On lapsia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	71	160	167	398
			Prosenttia %	49	37,9	60,3	47,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	47	149	59	255
			Prosenttia %	32,4	35,3	21,3	30,2
		Eri mieltä	Lukumäärä	27	113	51	191
		Prosenttia %	18,6	26,8	18,4	22,6	
<i>p= .000</i>	Yhteensä	Lukumäärä	145	422	277	844	
		Prosenttia %	100	100	100	100	

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja koulutuksen mukaan, N=1103

KOULUTUS				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Perusaste	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	21	72	53	146
			Prosenttia %	75	58,1	46,1	54,7
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	6	33	39	78
			Prosenttia %	21,4	26,6	33,9	29,2
		Eri mieltä	Lukumäärä	1	19	23	43
Prosenttia %	3,6		15,3	20	16,1		
Yhteensä		Lukumäärä	28	124	115	267	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .049</i>							
Keskiaste	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	80	82	24	186
			Prosenttia %	73,4	52,2	53,3	59,8
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	12	32	13	57
			Prosenttia %	11,0	20,4	28,9	18,3
		Eri mieltä	Lukumäärä	17	43	8	68
Prosenttia %	15,6		27,4	17,8	21,9		
Yhteensä		Lukumäärä	109	157	45	311	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .003</i>							
Korkea-koulutus	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	157	133	35	325
			Prosenttia %	72	57,3	46,7	61,9
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	29	36	15	80
			Prosenttia %	13,3	15,5	20	15,2
		Eri mieltä	Lukumäärä	32	63	25	120
Prosenttia %	14,7		27,2	33,3	22,9		
Yhteensä		Lukumäärä	218	232	75	525	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .000</i>							

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja koulutuksen mukaan, N=1077

KOULUTUS				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Perusaste	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	4	34	76	114
			Prosenttia %	30,8	41,5	57,6	50,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	7	24	32	63
			Prosenttia %	53,8	29,3	24,2	27,8
		Eri mieltä	Lukumäärä	2	24	24	50
			Prosenttia %	15,4	29,3	18,2	22,0
		Yhteensä	Lukumäärä	13	82	132	227
			Prosenttia %	100	100	100	100
<i>p= .032</i>							
Keskiaste	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	61	92	72	225
			Prosenttia %	48,8	42,4	60,5	48,8
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	43	73	26	142
			Prosenttia %	34,4	33,6	21,8	30,8
		Eri mieltä	Lukumäärä	21	52	21	94
			Prosenttia %	16,8	24,0	17,6	20,4
		Yhteensä	Lukumäärä	125	217	119	461
			Prosenttia %	100	100	100	100
<i>p= .018</i>							
Korkea-koulutus	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	102	81	28	211
			Prosenttia %	65,4	43,3	60,9	54,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	36	66	12	114
			Prosenttia %	23,1	35,3	26,1	29,3
		Eri mieltä	Lukumäärä	18	40	6	64
			Prosenttia %	11,5	21,4	13	16,5
		Yhteensä	Lukumäärä	156	187	46	389
			Prosenttia %	100	100	100	100
<i>p= .001</i>							

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja kotitalouden kuukausitulojen mukaan, N=1004

Kotitalouden kuukausitulot				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Pienituloinen	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	82	66	53	201
			Prosenttia %	77,4	52	50	59,3
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	17	28	33	78
			Prosenttia %	16	22	31,1	23
		Eri mieltä	Lukumäärä	7	33	20	60
	Prosenttia %	6,6	26,0	18,9	17,7		
	Yhteensä	Lukumäärä	106	127	106	339	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .000</i>							
Keskituloinen	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	130	123	40	293
			Prosenttia %	73,4	56,2	47,1	60,9
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	17	43	21	81
			Prosenttia %	9,6	19,6	24,7	16,8
		Eri mieltä	Lukumäärä	30	53	24	107
	Prosenttia %	16,9	24,2	28,2	22,2		
	Yhteensä	Lukumäärä	177	219	85	481	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .000</i>							
Suurituloinen	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	33	66	9	108
			Prosenttia %	62,3	57,4	56,2	58,7
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	9	20	2	31
			Prosenttia %	17,0	17,4	12,5	16,8
		Eri mieltä	Lukumäärä	11	29	5	45
	Prosenttia %	20,8	25,2	31,2	24,5		
	Yhteensä	Lukumäärä	53	115	16	184	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .911</i>							

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja kotitalouden kuukausitulojen mukaan, N=1084

Kotitalouden kuukausitulot				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Pienituloinen	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	6	9	20	35
			Prosenttia %	46,2	52,9	50	50
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	7	4	12	23
			Prosenttia %	53,8	23,5	30	32,9
		Eri mieltä	Lukumäärä	0	4	8	12
			Prosenttia %	0	23,5	20	17,1
Yhteensä		Lukumäärä	13	17	40	70	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .269</i>							
Keskituloinen	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	33	38	58	129
			Prosenttia %	49,3	42,2	52,7	48,3
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	24	32	31	87
			Prosenttia %	35,8	35,6	28,2	32,6
		Eri mieltä	Lukumäärä	10	20	21	51
			Prosenttia %	14,9	22,2	19,1	19,1
Yhteensä		Lukumäärä	67	90	110	267	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .504</i>							
Suurituloinen	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	131	160	99	390
			Prosenttia %	60,4	41,9	66,9	52,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	55	128	27	210
			Prosenttia %	25,3	33,5	18,2	28,1
		Eri mieltä	Lukumäärä	31	94	22	147
			Prosenttia %	14,3	24,6	14,9	19,7
Yhteensä		Lukumäärä	217	382	148	747	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .000</i>							

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja asuinpaikan mukaan, N=1174

ASUINPAIKKA				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Kaupunki tai esikaupunki	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	199	189	67	455
			Prosenttia %	74,3	56,4	43,8	60,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	35	64	48	147
			Prosenttia %	13,1	19,1	31,4	19,4
		Eri mieltä	Lukumäärä	34	82	38	154
	Prosenttia %	12,7	24,5	24,8	20,4		
	Yhteensä	Lukumäärä	268	335	153	756	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .000</i>							
Kuntakeskus tai taajama	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	74	112	61	247
			Prosenttia %	70,5	55,2	55,5	59,1
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	12	42	27	81
			Prosenttia %	11,4	20,7	24,5	19,4
		Eri mieltä	Lukumäärä	19	49	22	90
	Prosenttia %	18,1	24,1	20	21,5		
	Yhteensä	Lukumäärä	105	203	110	418	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
<i>p= .049</i>							

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja asuinpaikan mukaan, N=1083

ASUINPAIKKA				IKÄ			
				25–39 v.	40–59 v.	60–75 v.	Yhteensä
Kaupunki tai esikaupunki	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	64	65	46	175
			Prosenttia %	65,3	41,4	56,1	51,9
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	20	53	19	92
			Prosenttia %	20,4	33,8	23,2	27,3
		Eri mieltä	Lukumäärä	14	39	17	70
			Prosenttia %	14,3	24,8	20,7	20,8
<i>p= .005</i>	Yhteensä	Lukumäärä	98	157	82	337	
		Prosenttia %	100	100	100	100	
Kuntakeskus tai taajama	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	106	142	131	379
			Prosenttia %	53,3	42,9	60,6	50,8
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	66	110	51	227
			Prosenttia %	33,2	33,2	23,6	30,4
		Eri mieltä	Lukumäärä	27	79	34	140
			Prosenttia %	13,6	23,9	15,7	18,8
<i>p= .000</i>	Yhteensä	Lukumäärä	199	331	216	746	
		Prosenttia %	100	100	100	100	

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja tapaamistiheyden mukaan, N=685

KUINKA USEIN TAPAA OMAA ÄITIÄÄN				IKÄ		
				25–39 v.	40–59 v.	Yhteensä
Kerran viikossa tai useammin	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	105	78	183
			Prosenttia %	77,8	65,5	72,0
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	13	18	31
			Prosenttia %	9,6	15,1	12,2
		Eri mieltä	Lukumäärä	17	23	40
			Prosenttia %	12,6	19,3	15,7
Yhteensä	Lukumäärä	135	119	254		
Prosenttia %	100	100	100			
<i>p= .095</i>						
Useita kertoja vuodessa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	133	103	236
			Prosenttia %	71,5	58,5	65,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	28	32	60
			Prosenttia %	15,1	18,2	16,6
		Eri mieltä	Lukumäärä	25	41	66
			Prosenttia %	13,4	23,3	18,2
Yhteensä	Lukumäärä	186	176	362		
Prosenttia %	100	100	100			
<i>p= .021</i>						
Harvoin tai ei koskaan	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	10	12	22
			Prosenttia %	45,5	42,9	44,0
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	2	7	9
			Prosenttia %	9,1	25	18,0
		Eri mieltä	Lukumäärä	10	9	19
			Prosenttia %	45,5	32,1	38,0
Yhteensä	Lukumäärä	22	28	50		
Prosenttia %	100	100	100			
<i>p= .313</i>						
Asumme samassa taloudessa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	10	7	17
			Prosenttia %	90,9	87,5	89,5
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	1	1	2
			Prosenttia %	9,1	12,5	10,5
Yhteensä	Lukumäärä	11	8	19		
Prosenttia %	100	100	100			
<i>p= .811</i>						

Suhtautuminen väittämään ”aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan” ikäryhmittäin ja tapaamistiheyden mukaan, N=618

KUINKA USEIN TAPAA OMAA ÄITIÄÄN				IKÄ		
				25–39 v.	40–59 v.	Yhteensä
Kerran viikossa tai useammin	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	36	22	58
			Prosenttia %	60	37,9	49,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	16	19	35
			Prosenttia %	26,7	32,8	29,7
		Eri mieltä	Lukumäärä	8	17	25
			Prosenttia %	13,3	29,3	21,2
	<i>p= .033</i>	Yhteensä	Lukumäärä	60	58	118
			Prosenttia %	100	100	100
Useita kertoja vuodessa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	51	64	115
			Prosenttia %	46,4	36,4	40,2
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	33	64	97
			Prosenttia %	30	36,4	33,9
		Eri mieltä	Lukumäärä	26	48	74
			Prosenttia %	23,6	27,3	25,9
	<i>p= .033</i>	Yhteensä	Lukumäärä	110	176	286
			Prosenttia %	100	100	100
Harvoin tai ei koskaan	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	3	9	12
			Prosenttia %	37,5	42,9	41,4
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	5	6	11
			Prosenttia %	62,5	28,6	37,9
		Eri mieltä	Lukumäärä	0	6	6
			Prosenttia %	0	28,6	20,7
	<i>p= .130</i>	Yhteensä	Lukumäärä	8	21	29
			Prosenttia %	100	100	100
Asumme samassa taloudessa	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	72	49	121
			Prosenttia %	67,3	62,8	65,4
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	28	17	45
			Prosenttia %	26,2	21,8	24,3
		Eri mieltä	Lukumäärä	7	12	19
			Prosenttia %	6,5	15,4	10,3
	<i>p= .140</i>	Yhteensä	Lukumäärä	107	78	185
			Prosenttia %	100	100	100

Vastaajan matka äitinsä kotiin & vaikutus mielipiteeseen lasten vastuusta vanhemmistaan, N=663

MATKAN KESTO OMASTA KODISTA ÄIDIN ASUNNOLLE				IKÄ		
				25–39 v.	40–59 v.	Yhteensä
30min. tai vähemmän	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	114	99	213
			Prosenttia	75 %	62,3 %	68,5 %
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	15	25	40
			Prosenttia	9,9 %	15,7 %	12,9 %
		Eri mieltä	Lukumäärä	23	35	58
			Prosenttia	15,1 %	22 %	18,6 %
		Yhteensä	Lukumäärä	152	159	311
			Prosenttia	100 %	100 %	100 %
<i>p= .053</i>						
0.5 - 2 tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	65	40	105
			Prosenttia	72,2 %	54,1 %	64 %
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	13	17	30
			Prosenttia	14,4 %	23 %	18,3 %
		Eri mieltä	Lukumäärä	12	17	29
			Prosenttia	13,3 %	23 %	17,7 %
		Yhteensä	Lukumäärä	90	74	164
			Prosenttia	100 %	100 %	100 %
<i>p= .054</i>						
2 - 5 tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	44	32	76
			Prosenttia	72,1 %	58,2 %	65,5 %
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	7	7	14
			Prosenttia	11,5 %	12,7 %	12,1 %
		Eri mieltä	Lukumäärä	10	16	26
			Prosenttia	16,4 %	29,1 %	22,4 %
		Yhteensä	Lukumäärä	61	55	116
			Prosenttia	100 %	100 %	100 %
<i>p= .226</i>						
yli 5 tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan	Samaa mieltä	Lukumäärä	25	20	45
			Prosenttia	64,1 %	60,6 %	62,5 %
		Ei osaa sanoa	Lukumäärä	8	8	16
			Prosenttia	20,5 %	24,2 %	22,2 %
		Eri mieltä	Lukumäärä	6	5	11
			Prosenttia	15,4 %	15,2 %	15,3 %
		Yhteensä	Lukumäärä	39	33	72
			Prosenttia	100 %	100 %	100 %
<i>p= .927</i>						

Vastaajan matka äitinsä kotiin & vaikutus mielipiteeseen lasten vastuusta vanhemmistaan, N=432

MATKAN KESTO OMASTA KODISTA ÄIDIN ASUNNOLLE				IKÄ		
				25–39 v.	40–59 v.	Yhteensä
Alle puoli tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia	Samaa mieltä	Lukumäärä	47	38	85
			Prosenttia %	54	38	45,5
	ikääntyneistä vanhemmistaan	Ei osaa sanoa	Lukumäärä	23	34	57
			Prosenttia %	26,4	34	30,5
		Eri mieltä	Lukumäärä	17	28	45
Prosenttia %			19,5	28	24,1	
Yhteensä		Lukumäärä	87	100	187	
		Prosenttia %	100	100	100	
<i>p= .087</i>						
0.5 - 2 tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia	Samaa mieltä	Lukumäärä	32	27	59
			Prosenttia %	50,8	32,5	40,4
	ikääntyneistä vanhemmistaan	Ei osaa sanoa	Lukumäärä	19	29	48
			Prosenttia %	30,2	34,9	32,9
		Eri mieltä	Lukumäärä	12	27	39
Prosenttia %			19	32,5	26,7	
Yhteensä		Lukumäärä	63	83	146	
		Prosenttia %	100	100	100	
<i>p= .060</i>						
2-5 tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia	Samaa mieltä	Lukumäärä	10	12	22
			Prosenttia %	52,6	30,8	37,9
	ikääntyneistä vanhemmistaan	Ei osaa sanoa	Lukumäärä	6	18	24
			Prosenttia %	31,6	46,2	41,4
		Eri mieltä	Lukumäärä	3	9	12
Prosenttia %			15,8	23,1	20,7	
Yhteensä		Lukumäärä	19	39	58	
		Prosenttia %	100	100	100	
<i>p= .027</i>						
Yli viisi tuntia	Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia	Samaa mieltä	Lukumäärä	1	18	19
			Prosenttia %	11,1	56,2	46,3
	ikääntyneistä vanhemmistaan	Ei osaa sanoa	Lukumäärä	6	7	13
			Prosenttia %	66,7	21,9	31,7
		Eri mieltä	Lukumäärä	2	7	9
Prosenttia %			22,2	21,9	22	
Yhteensä		Lukumäärä	9	32	41	
		Prosenttia %	100	100	100	
<i>p= .023</i>						

Suomalaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” ikäryhmittäin tarkasteltuna, N=1207

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
IKÄ	25–39 v.	Lukumäärä	365	4	4	373
		Prosenttia %	97,9	1,1	1,1	100
	40–59 v.	Lukumäärä	529	7	9	545
		Prosenttia %	97,1	1,3	1,7	100
	60–75 v.	Lukumäärä	283	0	6	289
		Prosenttia %	97,9	0	2,1	100
Yhteensä		Lukumäärä	1177	11	19	1207
		Prosenttia %	97,5	0,9	1,6	100

$p = .323$

Japanilaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” ikäryhmittäin tarkasteltuna, N=1112

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
IKÄ	25–39 v.	Lukumäärä	229	37	38	304
		Prosenttia %	75,3	12,2	12,5	100
	40–59 v.	Lukumäärä	357	58	83	498
		Prosenttia %	71,7	11,6	16,7	100
	60–75 v.	Lukumäärä	221	27	62	310
		Prosenttia %	71,3	8,7	20	100
Yhteensä		Lukumäärä	807	122	183	1112
		Prosenttia %	72,6	11	16,5	100

$p = .101$

Suomalaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” sukupuolen mukaan tarkasteltuna, N=1426

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
Sukupuoli	Mies	Lukumäärä	600	7	13	620
		Prosenttia %	96,8	1,1	2,1	100
	Nainen	Lukumäärä	787	12	7	806
		Prosenttia %	97,6	1,5	0,9	100
Yhteensä		Lukumäärä	1387	19	20	1426
		Prosenttia %	97,3	1,3	1,4	100

$p = .126$

Japanilaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” sukupuolen mukaan tarkasteltuna, N=1321

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
Sukupuoli	Mies	Lukumäärä	458	53	106	617
		Prosenttia %	74,2	8,6	17,2	100
	Nainen	Lukumäärä	500	106	98	704
		Prosenttia %	71	15,1	13,9	100
Yhteensä		Lukumäärä	958	159	204	1321
		Prosenttia %	72,5	12	15,4	100

$p = .001$

Suomalaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” jälkikasvun mukaan tarkasteltuna, N=1000

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
Onko lapsia	Lapseton	Lukumäärä	349	9	4	362
		Prosenttia	96,4	2,5	1,1	100
		%				
	Lapsellinen	Lukumäärä	619	7	12	638
		Prosenttia	97,0	1,1	1,9	100
		%				
Yhteensä	Lukumäärä	968	16	16	1000	
	Prosenttia	96,8	1,6	1,6	100	
	%					

$p = .160$

Japanilaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” jälkikasvun mukaan tarkasteltuna, N=1315

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
Onko lapsia	Lapseton	Lukumäärä	671	106	157	934
		Prosenttia	71,8	11,3	16,8	100
		%				
	Lapsellinen	Lukumäärä	283	53	45	381
		Prosenttia	74,3	13,9	11,8	100
		%				
Yhteensä	Lukumäärä	954	159	202	1315	
	Prosenttia	72,5	12,1	15,4	100	
	%					

$p = .048$

Suomalaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” vastaajien koulutuksen mukaan, N=1247

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
KOULUTUS	Perusaste	Lukumäärä	284	5	2	291
		Prosenttia %	97,6	1,7	0,7	100
	Keskiaste	Lukumäärä	372	5	5	382
		Prosenttia %	97,4	1,3	1,3	100
	Korkea-aste	Lukumäärä	557	5	12	574
		Prosenttia %	97,0	0,9	2,1	100
	Yhteensä	Lukumäärä	1213	15	19	1247
		Prosenttia %	97,3	1,2	1,5	100

$p = .423$

Japanilaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” vastaajien koulutuksen mukaan, N=1238

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
KOULUTUS	Perusaste	Lukumäärä	198	53	46	297
		Prosenttia %	66,7	17,8	15,5	100
	Keskiaste	Lukumäärä	372	58	82	512
		Prosenttia %	72,7	11,3	16	100
	Korkea-aste	Lukumäärä	325	35	69	429
		Prosenttia %	75,8	8,2	16,1	100
	Yhteensä	Lukumäärä	895	146	197	1238
		Prosenttia %	72,3	11,8	15,9	100

$p = .003$

Suomalaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” kotitalouden tulojen mukaan, N=1194

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
Koti- talouden tulot	Pienituloinen	Lukumäärä	428	5	3	436
		Prosenttia %	98,2	1,1	0,7	100
	Keskituloinen	Lukumäärä	530	5	11	546
		Prosenttia %	97,1	0,9	2	100
	Suurituloinen	Lukumäärä	205	2	5	212
		Prosenttia %	96,7	0,9	2,4	100
	Yhteensä	Lukumäärä	1163	12	19	1194
		Prosenttia %	97,4	1	1,6	100

$p = .431$

Japanilaisten vastaukset väittämään ”valtion tehtävä on vastata vanhusten kohtuullisesta elintasosta” kotitalouden tulojen mukaan, N=1321

			”Valtion on vastattava vanhusten elintasosta”			
			Samaa mieltä	Ei osaa sanoa	Eri mieltä	Yhteensä
Koti- talouden tulot	Pienituloinen	Lukumäärä	64	15	15	94
		Prosenttia %	68,1	16	16	100
	Keskituloinen	Lukumäärä	228	37	45	310
		Prosenttia %	73,5	11,9	14,5	100
	Suurituloinen	Lukumäärä	666	107	144	917
		Prosenttia %	72,6	11,7	15,7	100
	Yhteensä	Lukumäärä	958	159	204	1321
		Prosenttia %	72,5	12	15,4	100

$p = .766$

Tutkielmassa käytetyt Sosiaaliset verkostot II -aineiston kysymykset kyselylomakkeen mukaisessa järjestyksessä

Aineiston kyselylomake löytyy kokonaisuudessaan Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston www-sivuilta: http://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/luettelo/FSD0116/quF0116_fin.pdf

---

1. Sukupuolenne?

Mies	1
Nainen	2

---

2. Syntymävuotenne? 19__

---

3. Oletteko tällä hetkellä...

Rengasta vain yksi vaihtoehto.

naimaton	1
avioliitossa	2
avoliitossa	3
asumuserossa	4
eronnut	5
leski	6
muu	7

---

7. Kuinka monta omaa alle 18-vuotiasta lasta Teillä on kaiken kaikkiaan?

Laske mukaan myös muualla kuin kotitaloudessanne asuvat lapset.

_____ alle 18-vuotiasta.

---

8. Asutteko...

Kaupungin keskustassa	1
Esikaupunkialueella tai kaupunkilähiössä	2
Kuntakeskuksessa tai muussa taajamassa	3
Maaseudun haja-asutusalueella?	4

---

13. Kuinka monta elossa olevaa 18 vuotta täyttänyttä lasta Teillä on kaiken kaikkiaan, kun mukaan luetaan myös lapsipuolet ja adoptiolapset?

Yksi tai useampia	1 --> Montako 18 vuotta täyttänyttä lasta? _____
Ei yhtään	2

19. Entä kuinka usein tapaatte äitiänne tai vieraillette hänen luonaan?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Äitini ei ole enää elossa	1
Hän asuu samassa taloudessa kuin minäkin	2
Päivittäin	3
Useita kertoja viikossa	4
Kerran viikossa	5
Vähintään kerran kuukaudessa	6
Useita kertoja vuodessa	7
Harvemmin	8
En koskaan	9
En tiedä, missä äitini asuu	10

---

21. Kuinka kauan suunnilleen kestää matka kotoanne sinne, missä äitinne asuu? Ajatelkaa aikaa, joka Teiltä yleensä kuluu matkaan ovelta ovelle yleisimmin käyttämällänne tavalla. Rengastakaa vain yksi vaihtoehto.

Alle 2 minuuttia	1
2 – 15 minuuttia	2
15 – 30 minuuttia	3
0,5 – 1 tuntia	4
1 – 2 tuntia	5
2 – 3 tuntia	6
3 – 5 tuntia	7
5 – 12 tuntia	8
Yli 12 tuntia	9

---

36. Missä määrin olette samaa tai eri mieltä seuraavista väitteistä?

Rengastakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto.

a) Aikuisten lasten velvollisuus on huolehtia ikääntyneistä vanhemmistaan

Täysin samaa mieltä	1
Jokseenkin samaa mieltä	2
En samaa enkä eri mieltä	3
Jokseenkin eri mieltä	4
Täysin eri mieltä	5
En osaa sanoa	6

---

37. Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä?

Rengastakaa näkemystänne parhaiten vastaava vaihtoehto.

a) Valtiovallan pitäisi tarjota kohtuullinen elintaso vanhuksille

Ehdottomasti pitäisi	1
Varmaankin pitäisi	2
Ei varmaankaan pitäisi	3
Ehdottomasti ei pitäisi	4
En osaa sanoa	5

---

44. Koulutuksenne?

Rengastakaa vain yksi vaihtoehto

Vielä koulussa (peruskoulu, lukio, ammattikoulu tai -kurssi, opisto)	1
Kansakoulu	2
Peruskoulu	3
Ammattikoulu tai -kurssi	4
Lukio tai ylioppilas	5
Opistotason ammatillinen koulutus	6
Ammattikorkeakoulu	7
Korkeakoulu, alemman asteen tutkinto	8
Korkeakoulu, ylemmän asteen tutkinto	9

---

60. Kuinka suuret ovat keskimääräiset omat kuukausitulonne veroja vähentämättä (= bruttotulot)? _____ kuukaudessa.